

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Bakalářská práce

**Sociální zemědělství v kontextu udržitelnosti
rozvoje venkova**

Kateřina Dubincová

© 2022 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Kateřina Dubincová

Ekonomika a management

Název práce

Sociální zemědělství v kontextu udržitelnosti rozvoje venkova

Název anglicky

Social farming in the context of sustainable rural development

Cíle práce

Cílem práce je navrhnout možnost využití sociálního zemědělství v rámci udržitelnosti zemědělských systémů a rozvoje venkova. Dílčím cílem bude zjistit současné postavení sociálního zemědělství v rámci udržitelné venkovské společnosti. Dalším dílčím cílem bude zjistit povědomí veřejnosti o sociálním zemědělství a jeho aktivitách. Dalším dílčím cílem bude zjistit vize aktérů podílejících se na rozvoji sociálního zemědělství ve venkovském prostoru.

Metodika

Teoretická část, charakteristika prostředí a analýza současného stavu sociálního zemědělství v České republice bude vycházet ze studia dokumentů. Terénní šetření bude probíhat kvantitativním a kvalitativním sociologickým přístupem. Kvantitativní šetření bude realizováno pomocí dotazníkového šetření mezi veřejností a kvalitativní šetření bude probíhat pomocí polostrukturovaných rozhovorů mezi aktéry venkovského prostoru zaměřených na udržitelný rozvoj venkova a zemědělství. Výsledky budou zhodnoceny, diskutovány a bude stanoven závěr. Osnova práce: 1. Úvod 2. Cíl a metodika 3. Teoretická část 4. Charakteristika prostředí 5. Šetření v terénu 6. Zhodnocení výsledků a diskuse 7. Závěr 8. Seznam použité literatury 9. Přílohy

Doporučený rozsah práce

30-40 stran

Klíčová slova

sociální zemědělství, sociální integrace, sociální služby, sociální farmy, terapie, rozvoj regionu, vzdělávání, komunita, venkovské prostředí, podpora

Doporučené zdroje informací

- DI IACOVO, Francesco; O'CONNOR, Deirdre (eds.). Supporting policies for Social Farming in Europe Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas [online]. Printed in may 2009 at Sesto Fiorentino (FI) by Press Service srl on behalf ARSIA, Regione Toscana, [cit. 2014-07-15]. Dostupný z: http://ec.europa.eu/research/agriculture/pdf/sofar_book.pdf.
- DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-141-2.
- DOHNALOVÁ, M. Sociální ekonomika, sociální podnikání: podnikání pro každého. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-269-3.
- HUNČOVÁ, M. *Ekonomický rozměr občanské společnosti*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-545-8.
- CHOVANEK, T., MOUDRÝ, J., LACKO-BARTOŠOVÁ, M. A KOL. Sociální zemědělství v evropských zemích. Vydání: první. [Praha]: Ministerstvo zemědělství, 2016. 63 stran. ISBN 978-80-7434-314-8. Dostupné z: <http://www.soczem.webobce.cz/www/soczem/fs/sz-v-evropskych-zemich.pdf>
- CHOVANEK, Tomáš a kol. Sociální zemědělství: dokument zpracovaný v rámci pracovní komise sociálního zemědělství při Ministerstvu zemědělství. Vydání: první. [Praha]: Ministerstvo zemědělství, 2015. 17 listů. ISBN 978-80-7434-213-4.
- MOUDRÝ, J., HUDCOVÁ, E., CHOVANEK, T. nedatováno. Možnosti využití konceptu sociálního zemědělství v politikách sociálního začleňování ve venkovském prostředí. Ministerstvo zemědělství. ISBN 978-80-7434-213-4. Dostupné z: <http://www.socialni-zemedelstvi.cz/wp-content/uploads/2017/10/asz-soczem-v-cr-final358415541.pdf>
- MOUDRÝ, J., HUDCOVÁ, E., KÜFFNEROVÁ N., eds. 2020. Sociální zemědělství v terciárním vzdělávání. Social Farming in Higher Education, Erasmus+. Dostupné z: <https://sofaredu.eu/wp-content/uploads/2020/08/The-Textbook-CZ.pdf>
- SEMPIK, Joe. „Green care and mental health: gardening and farming as health and social care“. 2010. Mental Health and Social Inclusion 14 (3): 15-22. Dostupné z: <https://doi.org/10.5042/mhsi.2010.0440>
- UJJ, Apolka et al. Sociální zemědělství: sbírka příkladů dobré praxe v zemích Visegrádu. Překlad Hana Jáklová. [Praha]: [Ministerstvo zemědělství], 2021. 48 stran. ISBN 978-80-7434-593-7. Dostupné z: https://eagri.cz/public/web/file/673618/dobra_praxe_04_online.pdf

Předběžný termín obhajoby

2022/23 ZS – PEF

Vedoucí práce

Bc. Ing. Pavla Varvažovská, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra humanitních věd

Elektronicky schváleno dne 18. 2. 2022

prof. PhDr. Michal Lošťák, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 28. 2. 2022

doc. Ing. Tomáš Šubr, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 22. 11. 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci „Sociální zemědělství v kontextu udržitelnosti rozvoje venkova“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 30. listopadu 2022

Kateřina Dubincová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Ing. Bc. Pavle Varvažovské, Ph.D., za její čas a cenné rady, které mi při tvorbě této práce věnovala.

Sociální zemědělství v kontextu udržitelnosti rozvoje venkova

Abstrakt

Bakalářská práce představuje sociální zemědělství jako prostředek, kterým lze podpořit zdravotně či sociálně znevýhodněné osoby prostřednictvím určitého druhu zemědělské činnosti. Účelem sociálního zemědělství je vytvářet vhodné podmínky pro osoby se specifickými potřebami a umožnit jim tak bezprostřední zapojení do normální společnosti a každodenních činností pomocí uzpůsobených sociálních farem a zemědělských aktivit. Tyto aktivity zajišťují klientovi takové prostředí, aby docházelo ke zlepšování jeho psychického, ale i fyzického stavu, k prohloubení kvality jeho sociálních vztahů a k přirozenému začleňování do společnosti.

Tato práce vysvětluje pojem sociálního zemědělství a jeho složek, historii sociálního zemědělství (SZ) a jeho postavení ve vybraných evropských zemích, jímž je inspirováno dění týkající se sociálního zemědělství v České republice. Se sociálním zemědělstvím je úzce spojeno venkovské prostředí, místní komunita, zemědělská produkce, ekonomický rozvoj a především jejich trvale udržitelný rozvoj. Na základě vlastního šetření, které je zaměřeno na Jihočeský kraj, je zkoumáno povědomí veřejnosti o SZ, jeho aktuální stav v ČR a vize aktérů účastnících se rozvoje SZ.

Výsledky vlastního šetření prokázaly, že pojem SZ je v ČR spíše neznámý a jeho aktéři si toho jsou vědomi. Současný stav SZ vnímají negativně ze strany státních podpor a legislativního rámce, avšak pozitivně ze strany postupného růstu spotřebitelů.

Klíčová slova: sociální zemědělství, sociální integrace, sociální farma, terapie, rozvoj regionu, vzdělávání, komunita, venkovské prostředí, podpora, udržitelnost.

Social agriculture in the context of sustainable rural development

Abstract

The bachelor thesis presents the topic of social farming as a means that makes it possible to support medically or socially disadvantaged people through a certain type of agricultural activity. The purpose of social farming is to create suitable conditions for people with specific needs, allowing them to be directly involved in mainstream society and everyday activities through adapted social farms and agricultural activities. These activities provide the client with such an environment to improve his mental and physical condition, to deepen the quality of social relationships and to naturally integrate him into society.

The thesis explains the concept of social farming and its components, the history of social farming and its position in selected European countries, which are inspired by events related to social farming in the Czech Republic. The rural environment, the local community, agricultural production, economic development and, above all, their sustainable development are closely linked to social farming. On the basis of my own survey, which is focused on the South Bohemian region, the public's awareness of social farming, its current state in the Czech Republic and the vision of the actors participating in the development of social farming are examined.

The results of my own research showed that the term social farming is rather unknown in the Czech Republic and its actors are not even aware of it. The current state of social farming is perceived negatively by the state aid and legislative framework, but thanks to the gradual growth of consumers, there is a positive trend.

Keywords: social agriculture, social integration, social farm, therapy, development of the region, education, community, countryside, support, sustainability.

Obsah

1	Úvod	11
2	Cíl práce a metodika	13
3	Teoretická východiska	15
3.1	Sociální zemědělství	15
3.1.1	Green care.....	16
3.1.2	Multifunkční zemědělství.....	16
3.1.3	Sociální ekonomika	17
3.2	Sociální zemědělství v Evropě.....	20
3.3	Sociální zemědělství v České republice.....	23
3.3.1	Historie	23
3.3.2	Typologie sociálního zemědělství.....	24
3.3.3	Podpory pro sociální zemědělství.....	28
3.4	Udržitelný rozvoj	32
3.4.1	Cíle udržitelného rozvoje	33
4	Charakteristika prostředí	35
4.1	Sociální farmy České republiky.....	35
4.2	Jihočeský kraj.....	36
4.2.1	Sdružení POMOC, z. s.	37
4.2.2	SANANIM, z. ú., Terapeutická komunita Karlov (TKK).....	39
4.2.3	Farma Kálal, z. s.	41
4.2.4	Terapeutická zeleninová zahrada, Prevalco, o. s.	41
4.2.5	Malonty, Bemagro, a. s.....	41
5	Terénní šetření	43
5.1	Kvantitativní šetření.....	43
5.1.1	Výzkumné otázky, hypotézy	43
5.1.2	Rozhodnutí o populaci, pilotní studie.....	44
5.1.3	Techniky a nástroje pro sběr dat.....	45

5.1.4	Sběr a zpracování dat.....	45
5.1.5	Analýza dat.....	46
5.1.6	Testování statistických hypotéz.....	56
5.2	Kvalitativní šetření.....	65
5.2.1	Cíle, výzkumné otázky	65
5.2.2	Rozhodnutí o populaci, předvýzkum.....	65
5.2.3	Techniky a nástroje pro sběr dat.....	66
5.2.4	Sběr a zpracování dat.....	67
5.2.5	Analýza dat.....	67
6	Výsledky a diskuse.....	74
7	Závěr	79
8	Seznam použitých zdrojů	80
9	Seznam tabulek, obrázků, grafů a zkratk	88
9.1	Seznam tabulek	88
9.2	Seznam obrázků	89
9.3	Seznam grafů.....	89
9.4	Seznam použitých zkratk	90
Přílohy.....		92
Příloha A:	Cíle udržitelného rozvoje	93
Příloha B:	Základní prostředky léčby v TKK.....	94
Příloha C:	Terapeutická komunita Karlov v roce 2021	95
Příloha D:	Ukázka dotazníku.....	96
Příloha E:	Rozhovor s respondentem č. 1	102
Příloha F:	Rozhovor s respondentem č. 2	104
Příloha G:	Rozhovor s respondentem č. 3	107
Příloha H:	Rozhovor s respondentem č. 4	109

1 Úvod

Sociální zemědělství se stále nachází v počátcích svého vývoje. Lze říci, že tento pojem je v České republice spíše neznámý, i přestože je jeho obsah v různých podobách realizován již několik desítek let. Sociální zemědělství existovalo dávno před vznikem samotné definice pojmu. Jedná se pouze o inovaci zemědělství, která vychází z jeho historických principů, postupů, zkušeností a funkcí. Oblast zemědělství sloužila v minulosti jako místo, kde mohli pracovat lidé s různými formami zdravotního postižení, a zemědělská farma tak spojovala obyvatele, kteří se společně zapojovali do rozmanitých zemědělských činností dle svých možností a dovedností. Zemědělství se však začalo mohutně rozvíjet a tento integrační přístup slábnul. Od 50. do konce 80. let 20. století se v oblasti zemědělství díky kolektivizaci zpřetrhaly veškeré vazby mezi lidmi a s nimi se začínal hroutit i přirozený společenský vývoj. Technologický rozvoj a ekonomické zefektivnění výroby zapříčinilo snížení potřeby přímé lidské práce v zemědělství i v jiných oblastech. V historii se o znevýhodněné osoby s různými hendikepy dokázaly vesnice postarat, avšak s minulým režimem tato schopnost vymizela. Stát nepovažoval za svou prioritu vytváření adekvátních podmínek pro znevýhodněné osoby a znemožnil jim tak působení ve známém prostředí. Tento společenský problém následně zapříčinil, že se ze zemědělství vytratily některé důležité funkce, především ta sociální. O nalézání cest, jakým způsobem vrátit zemědělství „lidskost“ a hendikepovaným osobám možnost plnohodnotného života, se snaží právě sociální zemědělství.

Prioritním cílem sociálního zemědělství je rozšíření vlastní zemědělské aktivity prostřednictvím péče o ostatní osoby, které si samy pomoci nedokážou. Koncept sociálního zemědělství představuje možnost nejen pro zemědělce, ale i další subjekty venkovského nebo příměstského prostředí, jak za pomoci přírodních a venkovských zdrojů efektivně přispět ke zlepšení zdravotního i sociálního postavení znevýhodněných osob. V rámci integrace v prostoru farem se těmto osobám otevírají nové příležitosti najít své pracovní uplatnění a dostávají šanci ke zmírnění dopadů dosavadního zdravotního postižení či sociálních problémů. Zařazení znevýhodněných osob do běžné společnosti také napomáhá snižovat aktuální proměny venkovské krajiny: odliv obyvatel do městského prostředí, nerovnost nabídky zdravotních, vzdělávacích a sociálních služeb a právě i nabídky pracovních pozic.

Sociální zemědělství lze zařadit do sféry sociálního podnikání. Podniky svou činnost nevykonávají primárně za účelem kladného zisku, ale dbají spíše na to, aby všechny prováděné aktivity v rámci společnosti měly pozitivní dopad na okolí (venkov), zaměstnance a zdravotní i psychický stav zapojených klientů. Sociální podnikání je podmíněno zejména ochotou a trpělivostí aktérů z oblasti občanské společnosti a všeobecně sociálních inovátorů, bez kterých by k dalšímu rozvoji sociálního zemědělství jistě nedocházelo.

2 Cíl práce a metodika

Cílem bakalářské práce je navrhnout možnost využití sociálního zemědělství v rámci udržitelnosti rozvoje venkova a ekonomického rozvoje. Hlavní cíl je podpořen dílčími cíli, které se budou zabývat povědomím veřejnosti ohledně sociálního zemědělství a jeho aktivit, současným postavením sociálního zemědělství v České republice a vizemi aktérů podílejících se na rozvoji sociálního zemědělství ve venkovském prostředí. Při tvorbě této práce bude uplatněn další dílčí cíl, kterým bude seznámení široké veřejnosti s problematikou tématu sociálního zemědělství a prohloubení zájmu u větší části našeho obyvatelstva.

Dílčí cíle této práce jsou formulovány tak, aby přispěly k dosažení hlavního cíle:

- posoudit, jaká je informovanost veřejnosti o SZ a z jakého informačního zdroje se lze o SZ dozvědět nejvíce,
- zhodnotit, s jakou sociální tísní se respondenti setkali nejčastěji,
- zjistit, jaké léčebné zařízení by v případě sociální tísně respondenti zvolili pro zlepšení svého stavu,
- zhodnotit, kde respondenti obvykle nakupují potraviny pro své domácnosti,
- posoudit, jaký je zájem veřejnosti o SZ,
- zjistit, co přimělo současné aktéry vykonávat práci právě v oblasti SZ,
- zhodnotit, jak probíhá práce se znevýhodněnými zaměstnanci,
- zmapovat, jaká je propagace SZ mezi veřejností v ČR,
- zjistit, jakým způsobem přispět k rozvoji SZ a jeho udržitelnosti.

Teoretická část bakalářské práce bude zpracována metodou analýzy textových dokumentů. Tato část definuje sociální zemědělství a jeho složky. Budou zde vysvětleny pojmy, které jsou se sociálním zemědělstvím neodmyslitelně spojeny: green care, multifunkční zemědělství, sociální ekonomika a sociální podnikání. Další část se věnuje aktuálnímu postavení sociálního zemědělství ve vybraných evropských zemích, zejména v těch, které se staly kolébkou pro SZ a nyní jsou v této oblasti na vyšší úrovni. Další kapitola bude zaměřena na sociální zemědělství v České republice, zabývá se jeho historií, zaměřením SZ (produkcí, sociálními službami a podporou, komunitní a vzdělávací činností), rozlišuje osoby spadající do cílových skupin pro SZ, finanční podporu a bude zde zmíněn

i pojem zaměstnanosti. Následující část bude věnována udržitelnému rozvoji a jeho trvale udržitelným cílům. Charakteristika prostředí se orientuje na sociální farmy v České republice, následně na sociální farmy v Jihočeském kraji a pak podrobně představuje vybrané farmy, popisuje jejich aktuální stav, zaměření, hospodaření a ekonomickou situaci.

Terénní šetření je zaměřeno na Jihočeský kraj a bude uskutečněno kvantitativním a kvalitativním sociologickým výzkumem. Kvantitativní šetření bude realizováno za pomoci dotazníkového šetření mezi veřejností Jihočeského kraje a bude sledovat povědomí obyvatelstva o sociálním zemědělství. Získaná data budou poté analyzována a vyhodnocena za pomoci statistických metod, zejména chí-kvadrát testu, kterým bude ověřena závislost mezi proměnnými v kontingenčních a asociačních tabulkách. Kvalitativní šetření pak bude probíhat mezi vybranými aktéry venkovského prostoru zaměřenými na udržitelný rozvoj venkova a sociální zemědělství a bude provedeno prostřednictvím předem připravených polostrukturovaných rozhovorů. Získané informace budou následně zpracovány a vyhodnoceny. Kvantitativní a kvalitativní šetření na sebe budou navazovat a vzájemně se doplňovat. Výsledky zkoumaných oblastí budou diskutovány a poté bude učiněn závěr.

3 Teoretická východiska

3.1 Sociální zemědělství

Pojem „sociální zemědělství“ nese stejný význam jako řada používaných anglických pojmů, mezi které patří například: Social Farming, Farming for Health, Social Agriculture, Farming Therapy nebo Green care farming. Nicméně je v podstatě nemožné nalézt jednotnou definici, právní vymezení či základní text, který by stanovil, co přesně lze do sociálního zemědělství zahrnout, a co ne. Přesnější vymezení problematiky či zformování základního rámce oblasti působnosti a vyjmenování kategorizací, nástrojů a aktérů účinkujících v oblasti sociálního zemědělství však ve státních strategiích chybí. Koncept sociálního zemědělství se totiž neustále rozšiřuje. Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru (EHSV) formuluje definici SZ ze zprávy pracovní skupiny COST Action 866 Health Benefits of Green Care, která uvádí: *„Sociální zemědělství lze definovat jako souhrn činností využívajících zemědělské zdroje (rostlinné i živočišné) za účelem tvorby adekvátního prostředí pro různě zdravotně nebo sociálně znevýhodněné osoby a širokou veřejnost s cílem poskytovat jim možnost pracovního uplatnění, napomáhat jejich integraci do společnosti nebo prostřednictvím vzdělávání a volnočasových aktivit přispívat k jejich vztahu k venkovu a přírodě. V tomto smyslu se jedná o to, aby byly v rámci zemědělského podniku nebo zemědělských činností vytvořeny podmínky, jež umožní zapojení osob se specifickými potřebami do běžných zemědělských činností s cílem zajistit jejich rozvoj a podporu a zlepšit jejich blahobyt.“* (Hudcová a kol., 2019a)

Hlavními produkty jsou nejen prodejné komodity zemědělské produkce, ale i zdraví, zaměstnání, vzdělávání nebo terapie. Lidem pak sociální zemědělství nabízí příležitost účastnit se různých činností v rámci zemědělství například pěstování plodin nebo práce s domácími zvířaty. Nejpodstatnějšími cíli sociálního zemědělství jsou prevence nemocí, sociální integrace a zajištění lepší kvality života. SZ zahrnuje různé organizace jako zemědělské podniky a sociální farmy, které tuto schopnost obyvatelům umožňují. Nabízejí místo pro sociálně slabé, drogově závislé, dlouhodobě nezaměstnané a i pro osoby s poruchou učení či seniory, školy a školky (Di Iacovo, O'Connor, 2009).

3.1.1 Green care

Green care je jedním z nejdůležitějších termínů v rámci sociálního zemědělství, protože představuje většinu činností vytvořených na základě vzájemného působení člověka s přírodou, které prospívají lidskému blahobytu. Green care zahrnuje terapeutické, vzdělávací, sociálně inkluzivní, pedagogické či relaxační aktivity, u kterých nezáleží na tom, kde se odehrávají nebo jakým způsobem, ale jejich podstatou je lidský kontakt s přírodou a pozitivní dopad na zlepšení kvality lidských životů (Chovanec a kol., 2015).

Sempik a Bragg (in Barton a kol., 2016, s. 100) doplňují charakteristiku green care o definici, která jej popisuje jako intervenci používající rostlin, zvířat a přírody ve snaze o zlepšení zdraví a dosažení psychické a duševní rovnováhy. Nejedná se tedy o příležitostné střetnutí s přírodou. Obecně by bylo možné říci, že *„obsahem mohou být prvky živé přírody, jako jsou zvířata nebo rostliny, nebo také neživé přírody jako například kameny nebo voda. Rovněž mohou být využity individuální prvky přírody, jakož i kolektivní ve formě krajiny, zahrady, lesa, zemědělského podniku nebo jiných lokalit. Tyto pozitivní, resp. stimulační aspekty mají zachovat nebo zvýšit zdraví, blahobyt a kvalitu života lidí“* (Chovanec a kol., 2016).

Existuje mnoho aktivit, které člověk vykonává v souladu s přírodou a mohou na něj mít pozitivní dopad (cyklistika, lyžování, turistika, plavání). Takové aktivity však nelze obecně zahrnout mezi green care. Pro green care je totiž typické, že je zcela zaměřeno na pomoc a péči o různé cílové skupiny osob a snaží se především o pomoc ve fyzické, duševní i sociální rovině (Chovanec a kol., 2016).

Činnosti, které spadají do green care, se uskutečňují v rámci terapeutických a komunitních zahrad, animoterapií a zooterapií, sociálního zemědělství, pohybových cvičení v přírodě přispívajících k terapeutickým účelům, ekoterapií, terapií v divočině a lesních terapií (Sempik a kol., 2010, s. 27).

3.1.2 Multifunkční zemědělství

Do zemědělství již dávno není zahrnut pouze proces výroby potravin, ale obsahuje i další funkce: vlivy liberalizace trhu, odlišné návyky a zájmy zákazníků, nepředvídatelné chování producentů ze zemí s nízkými náklady na světovém trhu, využití půdy s důrazem

na přírodu, tradici, rekreaci či kulturu a historii. Mimo farmaření se v multifunkčním zemědělství objevují činnosti jako sociální, vzdělávací, zdravotní a kulturní služby, pedagogika, ekoturistika, ochrana životního prostředí nebo přidaná hodnota zemědělských výrobků (Kurkalova, 2005).

Projekt M.A.I.E. (Multifunctional Agriculture in Europe) je podporou pro multifunkční zemědělství. Tento projekt zastupuje evropské farmy a snaží se, aby nesloužily pouze jako továrny na suroviny pro následnou výrobu potravin (AREA viva, 2011). Na celkovém projektu Multifunkční zemědělství v Evropě – sociální a environmentální vlivy na ekofarmy spolupracují zástupci z Bulharska, Česka, Itálie, Portugalska, Nizozemska, Finska a Německa, kteří chtějí společnými silami rozšířit vědomí o sociálním zemědělství. Dále usilují o zkvalitnění odvětví sociální práce v kombinaci se zemědělským prostředím, podporu venkovských regionů, práci v dobře organizovaných sítích a propojení několika hnutí a aktivit spojených se SZ napříč celou Evropou (Projekt MAiE, 2014).

3.1.3 Sociální ekonomika

Sociální ekonomika je vedle veřejného sektoru a tržního sektoru nedílnou součástí národního hospodářství a je spojována s tzv. třetím sektorem. Třetí sektor má více označení, v České republice se nejčastěji využívá pojem „neziskový (občanský) sektor“. Sociální ekonomika je tvořena soukromými, na státu nezávislými organizacemi, jako jsou družstva, sdružení a takové typy podniků, jejichž ekonomické činnosti jsou propojeny i se sociálními nebo environmentálními záměry. Její důležitou úlohou je přímá reakce na konkrétní problémy a potřeby obyvatel na základě společensky dobrovolných činností (Dohnalová, 2010).

Celý svět prochází velkým pokrokem digitalizace, ale také globálním nárůstem nerovností a nejistot v zaměstnání. Tyto trendy s sebou přinášejí nové příležitosti a výzvy, které pobízejí k diskuzi ohledně kolektivního budování budoucnosti světa. Potřeba celé Evropy spočívá v tom, aby sociální ekonomika navázala úzký kontakt se svými občany, odhalila jejich potřeby a současně je začlenila do řešení mnoha společných problémů. Tyto problémy se týkají například nezaměstnanosti, sociálního vyloučení, diskriminace a rasismu nebo změny klimatu (Social Economy Europe, 2022).

Jak již bylo řečeno, sociální ekonomika je velmi důležitým subjektem v rámci evropského sociálně-tržního hospodářství. Podniky a organizace, které jsou její součástí, mají stanovené cíle: upřednostňují lidi a komunity před ziskem, kladou důraz na obecné dobro a zájem, mají inkluzivní a demokratické řízení a reinvestují většinu svých zisků nebo přebytků, aby sledovaly cíle udržitelného rozvoje (Social Economy Europe, 2022). Způsob podnikání v sociální ekonomice se od typického podnikání odlišuje tím, že se zaměřuje v první řadě na potřeby a požadavky svých klientů namísto maximalizace zisku. Hlavním úkolem těchto subjektů je zaměstnávání znevýhodněných osob z různých sociálních skupin a vytváření sociálně a místně užitečných produktů či poskytování služeb (Dohnalová, 2012).

Sociální podnikání

Definice sociálního podnikání říká, že se jedná o podnikatelské aktivity, které prospívají nejen společnosti, ale i životnímu prostředí. Sociální podnikání také hraje významnou roli v místním rozvoji a vytváří pracovní příležitosti pro osoby se zdravotním, sociálním a kulturním znevýhodněním (České sociální podnikání, 2022a).

Sociálním podnikem se rozumí podnik, který je zaměřen na sociální podnikání. Jedná se o právnickou či fyzickou osobu splňující zásady sociálního podniku. Tyto zásady jsou formulovány prostřednictvím konceptu trojího prospěchu, do kterého spadá prospěch ekonomický (soustavná ekonomická aktivita s alespoň minimálním podílem tržeb na celkových výnosech, schopnost čelit ekonomickým rizikům), sociální (aktivity prospívající společnosti, participace zaměstnanců, zisk používán pro rozvoj sociálního podniku) a environmentální a místní (uspokojování potřeb místní komunity a místních poptávek, využívání místních zdrojů, přihlížení k environmentální stránce výroby a spotřeby, inovativní přístupy a řešení). Základním rozdílem mezi sociálními podniky a tradičními organizacemi občanské společnosti je, že jejich cílem není včlenění do dobročinných aktivit nebo přerozdělování finančních toků, ale vyrábění produktů a poskytování služeb ostatním občanům (Dohnalová, 2012).

Integrační sociální podnik, také známý pod zkratkou WISE (Work integration social enterprises), je „subjekt sociálního podnikání“, jde o právnickou osobu založenou podle soukromého práva nebo o osobu fyzickou splňující principy integračního sociálního podniku. WISE má za cíl zaměstnávání a sociální začleňování osob znevýhodněných na trhu práce.

A svůj vznik i rozvoj řídí dle konceptu trojího prospěchu stejně jako sociální podnik (Tessea, 2022).

„Ministerstvo práce a sociálních věcí realizovalo na konci roku 2019 dotazníkové šetření sociálních podniků v ČR. Cílem bylo získat aktualizované statistické údaje o sektoru sociálních podniků v ČR. Do vyhodnocení šetření bylo zahrnuto celkem 167 organizací s 303 provozovny. Nejvíce integračních sociálních podniků (84 %) zaměstnává osoby se zdravotním postižením. S výrazným odstupem následuje kategorie osob dlouhodobě či opakovaně nezaměstnaných (52 %) a opět s velkým odstupem jsou příslušníci národnostních menšin a 25 marginalizovaných společenství (19 %).“ (MPSV, 2020)

Z výzkumu MPSV bylo dále zjištěno, že celkové výnosy zkoumaných sociálních podniků za rok 2018 činily 2 091,5 mil. Kč, průměrný výnos byl 13,1 mil. Kč a nejčastěji se vyskytující odpověď, tj. medián 6,7 mil. Kč. Následující tabulka ukazuje, že více než polovina (57 %) zkoumaných sociálních podniků za rok 2018 vykázala zisk, přibližně čtvrtina (24 %) hospodařila se ztrátou a 19 % vykázalo přibližně nulu (České sociální podnikání, 2019a).

Tabulka 1: Hospodářské výsledky sociálních podniků

Jaké byly hospodářské výsledky vašeho sociálního podniku	2017		2018	
	Počet	%	Počet	%
Zisk	87	52	95	57
Přibližně nula	40	24	32	19
Ztráta	39	24	39	24
Celkem	166	100	166	100

Zdroj: vlastní zpracování na základě České sociální podnikání, 2019a

Všechny sociální farmy se primárně nezaobírají plněním kritérií sociálních podniků, ale i přesto je svou činností ve skutečnosti naplňují. Vzhledem k tomu, že sociální ekonomika staví do popředí svého zájmu člověka, širší komunitu, přírodu a jde jí především o spravedlivé fungování hospodaření, participaci, demokratické rozhodování a trvalou udržitelnost životního prostředí, lze SZ z této hodnotové stránky nepochybně do oblasti sociální ekonomiky zahrnout (Hudcová a kol., 2019a).

3.2 Sociální zemědělství v Evropě

Sociální zemědělství vzniklo jako reakce na proměny venkova, především z hlediska sociálních, zdravotních, pracovně integračních a vzdělávacích služeb a také v reakci na jeho vylidňování. Od 60. let 20. století jsou tyto reakce vyvolané obyvateli venkova či vlastníky půdy sledovány na evropském západě (Moudrý a kol., 2016). Západní teorie i praxe a zkušenosti z nich získané slouží v Česku jako přísun inspirace a poznatků (Chovanec a kol., 2015). Je nutno zmínit, že nejvyspělejšími státy v oblasti SZ jsou v současnosti Itálie, Francie, Velká Británie, Nizozemsko, Belgie a Rakousko.

Itálie

Itálie patří nejen mezi evropské, ale i celosvětové leadery SZ a je jednou z mála zemí se zákonem o sociálním zemědělství. SZ je interpretováno jako soubor postupů, ve kterých je zemědělství využíváno jako nástroj veřejného zdraví a kde potřeba výroby potravin a inovace služeb ve venkovských oblastech je přísně spojena s vytvářením sítě důvěry mezi zúčastněnými stranami (Moruzzo a kol., 2019). SZ má v Itálii stanoven regulační rámec na národní, ale i na regionální úrovni. Některé z regionů vytvořily jedinečné registry pro provozovatele sociálního zemědělství nebo založily funkční sítě, které zahrnují podpůrné organizace, univerzity, ale i tvůrce politik, jež se o SZ začaly zajímat, propagovat a financovat (SZIF, 2022). V regionu Veneto v severní Itálii je SZ regulováno regionálním zákonem od roku 2013 (aktualizovaným v roce 2018) a může být realizováno ve čtyřech oblastech: sociální a pracovní integrace znevýhodněných osob, rehabilitační cesty, vzdělávací programy a programy osobní pohody a reintegrace vězňů (Regione del Veneto, 2015). Na tomto území proběhl v srpnu 2021 výzkum, který zkoumal pohledy farmářů na jejich organizační modely, problémy a jejich vnímání oblasti SZ. Navzdory tomu, že je SZ v Itálii nejrozvinutější z celé Evropy, výsledky ukázaly, že i zde je současná situace stále nekonzistentní a plná nejistot. Zemědělci zmínili nedostatečný vztah s organizacemi provozujícími „tradiční služby (traditional service)“¹ a nestabilní ekonomickou kompenzaci. Tyto dva problémy spolu

¹ Tradiční služby jsou takové služby, které byly historicky používány k léčbě duševních poruch a zahrnují: tlumočnické služby, konzultace, management léků, individuální terapie, rodinné terapie a skupinové terapie, rozvoj individuálních a skupinových dovedností, intenzivní léčbu, akutní psychiatrickou léčbu.

souvisejí a je potřeba je řešit paralelně. Podle zúčastněných farmářů je pro ně práce v sektoru SZ pozitivní, ale potřebují podstatné změny v regionálních předpisech. Zaručení kvality služby, ekonomická podpora a podpora organizačních modelů farem by pak zlepšila kontakt s tradičními zdravotnickými a sociálními organizacemi (Galardi a kol., 2022).

V Itálii se nachází více než 400 zemědělských družstev integrujících osoby s mentálním a fyzickým postižením a další tisíce postižených pak také pracují v jiných formách zemědělství. Nejvýznamnější výsledky vykazují převážně velké rodinné farmy s velkou rozmanitostí, co se týče zemědělských činností a různých systémů chovu hospodářských zvířat. Tyto výsledky jsou výrazné hlavně díky spotřebitelům, kteří o produkty SZ mají čím dál větší zájem (SZIF, 2022).

Rakousko

Sociální služby v oblasti péče, vzdělávání a integrace poskytuje 600 farem. Je zde možné vysledovat tři hlavní typy SZ: vzdělávací, sociálně-integrační a terapeutické. Aktuálním tématem se zde stává zahradnická terapie, díky čemuž byla založena mezinárodní asociace IGGT (Internationalen Gesellschaft Garten Therapie, International Association for Hort Therapy), jejíž kroky vedou k definování společného základu pro zahradnickou terapii a její profesionalizaci. *„Odborníci odhadují, že model SZ lze použít až u 3 % všech farem v Rakousku, ale tvůrci politik by měli více apelovat na důležitost místního sociálního kapitálu jako klíčového faktoru v procesu vytváření nových sociálních farem i proto, že v dobách strukturálních změn nabízí SZ zdroj pro další příjem menších rodinných farem.“* (SZIF, 2022)

Velká Británie

První zahradnické a zároveň terapeutické instituce začaly ve Velké Británii vznikat již v roce 1955 a některé existují dodnes (Sempik, Aldridge, 2006). Nejatraktivnějším zaměřením SZ je aktuálně propagace zahradnictví formou školení, zaměstnání, terapie a také pozitivního účinku na zdraví. I vzhledem k tomu vznikla britská národní charita „Thrive“. Ta v současnosti nabízí celou řadu služeb starším a zdravotně postiženým zahradníkům a 1 500 terapeutických zahradnických projektů (SZIF, 2022). Projekty a organizace spadající

do SZ mají natolik velké kapacity, že se dohromady zvládají postarat až o 22 000 klientů týdně (Moudrý a kol., 2016).

Nizozemsko

V Nizozemsku byly první iniciativy v rámci sociálního zemědělství založeny v 60. a 70. letech 20. století, a to především nadšenými průkopníky z pečovatelské sféry. První sociální farmy se objevily ke konci 20. století. V této době pro sociální farmy zatím neexistovaly žádné podpůrné ani finanční struktury, což se ale v průběhu let změnilo a sociální zemědělství bylo následně podporováno ze strany ministerstev zemědělství, zdravotnictví, sociální péče a tělovýchovy (Hassink a kol., 2020). Jedněmi z hlavních nizozemských představitelů sociálního zemědělství jsou Marjolein Elings a Jan Hassink. Ve svých dílech se zmiňují o tom, že proud sociálního zemědělství, který v Nizozemsku zastupují především Green Care farmy, vznikl díky místním farmářům a jejich neustále rostoucímu zájmu o vztah mezi zdravím a přírodou (Elings, Hassink, 2006). Na území Nizozemska se nachází přibližně 300 terapeutických farem, jejichž klienty jsou především osoby s mentálním a psychickým postižením, bývalí trestanci, osoby se závislostí na drogách nebo stresovaní manažeři. V roce 1999 byl vyvinut systém rozpočtování práce pro terapeutické zemědělství IMAG (a labour budgeting system for therapy farming). Dále byly otevřeny dva kurzy pro odbornou přípravu a v rámci IMAG se diskutuje o možnostech vydávání konkrétní akreditace pro terapeuty s tímto zaměstnáním (SZIF, 2022).

Německo

Sociální farmy v Německu se zaměřují na integraci osob se zdravotním postižením, na drogovou terapii a některé farmy do svých činností zapojují i děti, žáky nebo seniory. Do SZ lze zahrnout i práci v chráněných dílnách, kde je využíváno léčivých schopností zemědělství a zahradnictví pro osoby s postižením, či terapeutické oddělení, které svým klientům přináší pomoc prostřednictvím zahradní terapie nebo terapie se zvířaty (SZIF, 2022). Německý zákon definuje chráněnou dílnu jako: „*Strukturu, která má za cíl napomáhat začleňování osob s postižením do aktivního života. Jsou určeny pro osoby, které v důsledku svého postižení nemohou vstoupit na otevřený trh práce. Chráněná dílna poskytuje vhodné odborné vzdělání a aktivitu s ohledem na výkonnost těchto osob. Také jim dává příležitost*

ke zvyšování a přizpůsobování jejich výkonnosti a kapacity a tímto způsobem rozvíjí jejich osobnost. Chráněná dílna musí pokud možno nabízet širokou škálu tréninkových možností a 88 pracovních pozic, na nichž doprovází klienty kvalifikovaní zaměstnanci, kteří zajišťují kvalitu práce a supervizi pro osoby s postižením.“ (Neuberger a kol., 2006)

SZ v Německu je vnímáno také jako zemědělství pro zdraví, podporuje multifunkčnost, což je jeden z budoucích cílů zemědělství, který v sobě kombinuje tržní ekonomiku/produkci se sociálními funkcemi. *„Dosavadní výzkum ukázal, že farmy, které spolupracují s klienty v jejich zemědělském podniku, mají více času a finanční podpory na integraci preferenčních cílů, jako je péče o biotopy a krajinná opatření, do svého pracovního harmonogramu.“ (SZIF, 2022)*

3.3 Sociální zemědělství v České republice

3.3.1 Historie

Sociální zemědělství by se dalo do značné míry označit jako nástroj pro obnovení sociální funkce zemědělství, která byla přibližně od poloviny dvacátého století v České republice kvůli intenzifikaci a industrializaci zemědělství potlačena. Sociální zemědělství obnovuje to, že zemědělský podnik není pouze producentem zemědělských komodit, jehož cílem je maximální ekonomická efektivnost, ale že se jedná o prostor umožňující rozvíjení dalších aktivit a činností neodmyslitelně spojených se zemědělstvím. Sem patří i prostředí, ve kterém se uplatní i osoby znevýhodněné na trhu práce (Chovanec a kol., 2016).

Již od devadesátých let minulého století se v České republice začaly nově rozvíjet aktivity spadající pod oblast sociálního zemědělství, ale samotný pojem „sociální zemědělství“ se objevil až po roce 2010, a to především díky mezinárodnímu projektu MAiE (2011–2013). V roce 2013 se začaly spojovat první subjekty, jejichž činnost spadala pod rámec sociálního zemědělství, a zároveň se také snažily stanovit hranice tohoto systému. V roce 2014 vznikla Pracovní komise sociálního zemědělství složená ze zástupců Ministerstva zemědělství, Ministerstva práce a sociálních věcí a ze zástupců akademického, ziskového a neziskového sektoru (Moudrý a kol., 2016). Pracovní komise, která působí pod ochranou Ministerstva zemědělství, v rámci své činnosti ustanovila v roce 2015 první přímé podpory sociálního

zemědělství (PGRLF) a integraci do PRV (Program rozvoje venkova). Ve stejném roce vzniklo i několik studií ohledně sociálního zemědělství, které byly posléze koncem roku 2015 zveřejněny. Následně byly vytvořeny vzdělávací aktivity pro sociální pracovníky prostřednictvím akreditovaných kurzů na VOŠ Jakob v Praze a sociální zemědělství bylo v rámci vzdělávání zařazeno i do přednášek bakalářských oborů ve spolupráci se Zemědělskou fakultou Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Zde v téže době vzniká v rámci oboru multifunkční zemědělství v angličtině i nový předmět Social Farming a také se připravuje i bakalářský provozní obor sociální zemědělství (Chovanec a kol., 2016).

3.3.2 Typologie sociálního zemědělství

Hlavní a stěžejní pro sociální zemědělství je zemědělská farma či hospodářství, které je nástrojem zaměstnávání, vzdělávání, aktivizace, rehabilitace a terapie. Zemědělská farma se tak může stát základnou pro rozvoj komunit, regionu a spolkového života na venkově. Vhodné místo pro sociální zemědělství nemusí být pouze zemědělská farma, ale mohou sem být zařazeny i městské zahrady. Zde jsou lidé zapojeni do aktivit souvisejících se zahradnickými pracemi s městskou zelení. Městské zahrady tak slouží k aktivizaci dětí, rodin, mládeže, seniorů nebo jako tréninkové pracoviště pro zdravotně či sociálně znevýhodněné osoby (Chovanec a kol., 2015). Farma je určena jako léčebné prostředí pro ty, kteří již nemají energii a čas starat se o starší rodiče nebo o blízkého člověka s postižením jakéhokoli typu (Hudcová a kol., 2019b). Dalším prostorem pro výkon sociálního zemědělství mohou být terapeutické zahrady, které jsou zřizovány zejména při domech pro seniory, věznicích nebo školách a mateřských školách, a farmy vybudované na území psychiatrických léčeben (Chovanec a kol., 2015).

Zaměření na produkci

Sociální farmy zaměřené na produkci si kladou za cíl **zaměstnávání**. Vytvářejí běžná nebo chráněná pracovní místa pro osoby z různých cílových skupin, které zaměstnávají za pomoci různých finančních či nefinančních příspěvků a podpor (Chovanec a kol., 2015). Prvotním účelem těchto farem je připravit osoby pro trh práce nebo jim bezprostředně poskytnout pracovní místo s pomocí začlenění do běžné společnosti. Tyto osoby projdou v zemědělství pracovní rehabilitací či pracovní terapií a po úspěšném zakončení jim je

následně nabídnuto pracovní místo na farmě. Osoby z cílových skupin jsou zaměstnávány formou různých druhů pracovních poměrů, ale nejčastěji jsou uplatněny částečné závazky, jako je například dohoda o provedení práce (DPP) a dohoda o provedení činnosti (DPČ). Zaměstnané osoby jsou poté za svou vykonanou práci odměňovány na základě platové hladiny, která se většinou pohybuje na hranici minimální mzdy² (Moudrý a kol., 2016, s. 7).

Cílové skupiny

Do cílových skupin sociálního zemědělství řadíme osoby se speciálními potřebami nebo postižením a farmu navštěvují z důvodů vzdělávacích nebo terapeutických. Tyto osoby na farmách žijí anebo jsou zde zaměstnány. Pomoc a podpora těmto lidem je velmi náročná a vyžaduje odborné dovednosti a znalosti příznaků či postižení, aby tato spolupráce byla provedena co nejlepším možným způsobem (Moudrý a kol., 2020).

První skupinou jsou **osoby znevýhodněné na trhu práce**. Jde především o osoby zdravotně postižené, které jsou uvedené v zákoně č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, a je jim poskytována zvýšená ochrana na trhu práce. Jde o osoby invalidní ve třetím, druhém a prvním stupni a zdravotně znevýhodněné (Chovanec a kol., 2015). Osoby se zdravotním postižením tvoří nejpočetnější skupinu, které jsou služby sociálního zemědělství poskytovány. Druhou velkou skupinu pak tvoří osoby drogově závislé a dlouhodobě nezaměstnané (Moudrý a kol., 2016).

Další skupinou jsou **uživatelé sociálních služeb u registrovaných poskytovatelů**, jež jsou uvedeny v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, respektive klienti jednotlivých typů sociálních služeb. Zde je však třeba odlišit služby, které se vážou na trh práce (pracovní rehabilitace, sociálně terapeutické dílny), od služeb, které se zaměřují na terapeutické aktivity.

Cílové skupiny v ESIF (Evropské strukturální a investiční fondy) a v ostatních projektech jsou osoby, které s realizátorem spolupracují na projektech v rámci dotačních programů. Osoby, které je možno zapojit do těchto projektů, jsou pak vymezeny ve výzvě k podání žádosti o finanční podporu projektu.

Do okruhu cílových skupin lze řadit i **širokou veřejnost**, zejména děti, mládež, dospělé osoby a seniory zapojené do aktivit založených na vzdělávání, které jsou součástí

² Od 1. ledna 2022 minimální mzda činí 16 200 Kč.

vzdělávacích institucí a dalších organizací nebo volnočasových činností konajících se ve venkovském prostředí v rámci multifunkčního zemědělství. Veřejná společnost může být důležitým nástrojem pro rozvoj regionu v rámci komunitně vedeného místního rozvoje (Chovanec a kol., 2015).

Zaměření na služby a podporu

Dalším zaměření sociálního zemědělství je oblast služeb a podpory. Instituce zaměřující se na služby a podporu se zabývají především zaměstnáním nebo aktivizačními činnostmi, které mají terapeutický charakter. Soubor činností, jež jsou v této sféře využívány, připravuje osoby k integraci na běžný či chráněný trh práce a zaměřuje se i na skupiny osob, jejichž integrace na trh práce je minimální (Chovanec a kol., 2015).

Základním konceptem je, že práce se sociálně vyloučenými osobami je uskutečněna prostřednictvím sociálních služeb. Z toho vyplývá, že následně bude upřena pozornost na sociální služby vykonávané v prostředí sociálních farem a zemědělství. Pro to, aby mohly být poskytovány kvalitní sociální služby v oblasti sociálního začleňování, je potřeba splnit určitá kritéria. Nejdůležitější zásadou jsou tzv. Standardy kvality sociálních služeb, jejichž cílem je napomoci řádnému poskytování služeb a předcházení konfliktním situacím. Pro registrované sociální služby jsou závazné (Chovanec a kol., 2015). V zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, jsou tyto Standardy vymezeny jako soubor kritérií, na jejichž základě je přesně určována úroveň kvality poskytování sociálních služeb v oblasti personálního a provozního zabezpečení sociálních služeb a v oblasti vztahů mezi jejich poskytovatelem a příslušnými osobami.

Pro sociální zemědělství jsou v rámci sociálních služeb nejvhodnější sociálně aktivizační služby, sociálně terapeutické dílny, terapeutické komunity nebo služby sociální rehabilitace. Služby jsou realizovány ve spolupráci registrovaného poskytovatele sociálních služeb, tj. nestátní neziskové organizace, se zemědělskou farmou. Poskytování služeb je bezplatné a farmář není za poskytnuté místo nijak kompenzován (kromě dobrého jména firmy). Dalším příkladem těchto služeb jsou terapie nabízené za komerční cenu, mezi něž spadají různé typy animoterapií a zoorehabilitací probíhající na zemědělských farmách (Moudrý a kol., 2016, s. 8).

Zaměření na komunitní a vzdělávací činnosti

Poslední zaměření sociálního zemědělství se zabývá jednorázovými i dlouhodobými aktivitami, které jsou přímo vázány k zemědělské činnosti a k venkovskému prostředí. Jejich cílem je podpora komunity a rozvoj vztahu k venkovu a přírodě. Primárními cílovými skupinami jsou děti, mládež, senioři a široká veřejnost. Tyto aktivity mají vzdělávací nebo aktivizační povahu, která napomáhá rozvíjet komunitní život ve venkovských oblastech (Chovanec a kol., 2015).

Zaměření na komunitní a vzdělávací činnosti je nejhůře uchopitelnou oblastí, a to kvůli špatnému provázání s pravidly a legislativními opatřeními. Jedná-li se o vzdělávání v oblasti environmentální či ekologické, spadá tento rámec pod Ministerstvo životního prostředí a podílejí se na něm odbory životního prostředí krajských úřadů a školy. V případech vzdělávací činnosti jde především o jednorázové návštěvy na farmách, jejichž účelem je získání a rozšíření znalostí ohledně zemědělství, venkova a péče o zvířata a plodiny. Nejedná se tedy o dlouhodobou terapeutickou proceduru. Mezi ostatní zemědělské aktivity, které se týkají lokálního komunitního života, spadají i terapeutické či komunitní zahrady. Tyto zahrady umožňují místním lidem dlouhodobě docházet do příslušných zařízení a čerpat pozitivní energii z pobytu v zahradě. V rámci organizací tohoto druhu jsou často pořádány farmářské trhy, které napomáhají lidem k sociální integraci (Moudrý a kol., 2016, s. 8–9).

Sociální farma je místo, kde se scházejí lidé z mnoha různých oblastí při kulturních a jiných akcích nebo kde mohou působit také prostřednictvím wwoofingu, dobrovolnických služeb či při neformální pomoci místním dlouhodobě nezaměstnaným osobám. Díky těmto příležitostem odehrávajícím se v rámci faremního prostředí se mohou sociálně vyloučení lidé žijící na venkově zapojit do společnosti (Moudrý a kol., 2016, s. 9).

World Wide Opportunities on Organic Farms (WWOOF)

WWOOF je celosvětové hnutí, které spojuje příznivce s ekologickými farmáři, podporuje kulturní a vzdělávací rozvoj a buduje globální komunitu, která se věnuje ekologickému zemědělství a jeho udržitelnosti. WWOOF začal již před 50 lety, přesněji v roce 1971 ve Velké Británii. Stal se tak jedním z prvních vzdělávacích a kulturních výměnných programů, který se rozrostl z malých skupin až na dnešní celosvětovou komunitu, kterou tvoří stovky tisíc lidí (WWOOF, 2022). Dobrovolníci se na farmách svého hostitele podílejí

například na stříhání ovcí, sklizení oliv nebo plení plevelů. Tato myšlenka nepeněžní kulturní výměny měla a má velký úspěch. Součástí tohoto společenství je více než 60 zemí světa (Kaplan, 2018).

V České republice se WWOOF.cz objevuje od roku 2003 za finanční podpory DFID při britském velvyslanectví v Praze a až do současnosti ho spravuje občanské sdružení AREA viva, které je stále samo jedním z aktivních členů. Aktuálně se seznam hostitelů v ČR od počátku příliš nezměnil a jeho počet se pohybuje mezi 50–60 (AREA viva, 2011).

Cílem WWOOF je poskytnout jednotlivcům z celého světa příležitost, aby mohli získat praktické dovednosti v ekologickém zemědělství a zahradnictví. Nabízí svým příznivcům život na venkově a účast na kulturní výměně. Dalším cílem je informovat a vzdělávat farmáře o agroekologickém zemědělství, jeho udržitelnosti a představení ekologických metod jako životaschopných alternativ. Umožňuje lidem působit v kolektivu a snaží se tak mezi nimi podpořit solidaritu. Základní myšlenkou WWOOF je úsilí o usnadnění organického využívání půdy, které by napomáhalo souladu způsobu lidského života s přírodou. Jeho příznivcům přináší informace ohledně biopotravin a například i o tom, jak si takové vlastní potraviny vypěstovat udržitelným způsobem (WWOOF CZ, 2022).

3.3.3 Podpory pro sociální zemědělství

V kontextu podmínek České republiky sociální zemědělství spojuje oblasti již fungujících nástrojů a politik se zemědělskými aktivitami na venkově a v příměstském prostředí. Hlavní cíle sociálního zemědělství jsou provázány s institucemi, které vytvářejí politiky a programy podpor, jejichž pravidla a postupy je vhodné využívat právě v této oblasti. Jedná se především o ministerstva, která tento koncept ovlivňují nejvýrazněji.

Nejvýznamnější podporou je **Ministerstvo zemědělství (MZe)**, které je tvůrcem a zástupcem zemědělské politiky v České republice. V konceptu sociálního zemědělství určuje pravidla pro zemědělce, a to prostřednictvím zákona č. 252/1997 Sb., o zemědělství. Ministerstvo zemědělství je dále realizátorem Programu rozvoje venkova (PRV), díky němuž mohou zemědělci získat finanční prostředky pro svou dílčí činnost, která je spojena se sociálním zemědělstvím. Jako další nástroj dotační politiky ministerstva sem spadá i Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond, a. s., který uděluje záruky a dotace části úroků z úvěru.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) je tvůrcem a realizátorem sociálních politik vztahujících se k sociálnímu zemědělství, mezi které patří například zaměstnanost. Tvorba těchto sociálních politik je pro cíle sociálního zemědělství velmi důležitá a jejich praxe je vázána k zákonu č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. Jde především o zaměstnávání osob se zdravotním postižením či o aktivní politiku zaměstnanosti. Dále tyto politiky vycházejí ze zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který konkrétněji vymezuje druhy sociálních služeb. A je také důležité zmínit významný zdroj podpory a pravidel, díky němuž lze získat finanční prostředky na činnosti probíhající v rámci sociálního zemědělství, a to Operační program Zaměstnanost.

Dalším podporujícím ministerstvem je **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT)**, jehož aktivity souvisejí především s cílem vzdělávání, a proto se pojí s akreditacemi vzdělávacích institucí a programů dle zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a změně některých zákonů, jež jsou cílené na aktivity, vzdělávání a osvětu široké veřejnosti v rámci ochrany a udržitelnosti přírody nebo poznávání potravinových zdrojů atd. Tyto aktivity jsou stanoveny školními vzdělávacími programy, jejichž vymezení nalezneme v zákoně č. 561/2004 Sb., školský zákon. Dále lze zmínit také program Environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty (EVVO), který se řídí pravidly uvedenými v zákoně č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí.

Posledním uvedeným je **Ministerstvo pro místní rozvoj (MMR)**, jehož úlohou pro sociální zemědělství je koordinace a vyjednávání podmínek pro jednotlivé programy s ním spojené, jde o tzv. Společný strategický rámec (SSR). Tento rámec vytváří jednotlivé podporující programy vedené příslušnými ministerstvy. Mezi něž patří programy Evropského fondu pro regionální rozvoj, Evropského sociálního fondu, Fondu soudržnosti a Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (Chovanec a kol., 2015, s. 13).

Program rozvoje venkova (PRV)

Program rozvoje venkova je v rámci Společné zemědělské politiky podporován z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (EZFRV). Rozpočet EZFRV činí na období 2021–2027 95,5 miliardy eur. Pravidla pro výdaje na rozvoj venkova v letech 2021–2022 jsou uvedena v nařízení o přechodných ustanoveních v oblasti SZP. Toto nařízení

ve své většině prodlužuje platnost stávajících pravidel, která původně platila pro období 2014–2020 (Evropská komise, 2022).

Hlavním cílem PRV je obnova, uchování a zlepšení ekosystémů, které jsou určitým způsobem závislé na zemědělství. Tyto cíle jsou dosaženy zejména formou agroenvironmentálních opatření, investic pro konkurenceschopnost nebo inovací zemědělských podniků, dále podporou při vstupu mladých lidí do zemědělství nebo krajinné infrastruktury. Program dále podporuje diverzifikaci ekonomických aktivit ve venkovském prostředí za účelem vytvoření nových pracovních míst a zlepšení hospodářského rozvoje. Podpořen je i komunitně vedený místní rozvoj³, resp. metoda LEADER, která napomáhá k lepšímu zacílení podpory pro místní potřeby určitého venkovského prostředí a k rozvoji spolupráce účastníků na místní úrovni. Prioritou je předávání znalostí a inovací prostřednictvím vzdělávacích aktivit, poradenstvím a spoluprací v oblasti zemědělství a lesnictví (SZIF, 2013).

Finanční podpora a zaměstnanost

Finanční prostředky, které jsou vázané na poskytování sociálních služeb ve spojení se zemědělskými činnostmi lze diferencovat. Jedná-li se o ty, jež realizují terapii při přímé práci s uživateli sociálních služeb, zdroje na jejich úhradu nelze kompletně určit. Další situace nastává, když poskytovatel sociálních služeb umožňuje svým klientům tzv. pracovní rehabilitaci (Moudrý a kol., 2018). Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, definuje pracovní rehabilitaci jako: *„Souvislou činnost zaměřenou na získání a udržení vhodného zaměstnání osoby se zdravotním postižením, kterou na základě její žádosti zabezpečují krajské pobočky Úřadu práce a hradí náklady s ní spojené. Žádost osoby se zdravotním postižením obsahuje její identifikační údaje; součástí žádosti je doklad osvědčující, že je osobou se zdravotním postižením. Pracovní rehabilitace zahrnuje zejména poradenskou činnost zaměřenou na volbu povolání, volbu zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti, teoretickou a praktickou přípravu pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, zprostředkování, udržení a změnu zaměstnání, změnu povolání a vytváření vhodných podmínek pro výkon zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti.“*

³ Community Led Local Development (CLLD) je nástrojem pro zapojení obyvatel nebo uživatelů území do plánovacích procesů a realizace rozvoje území na místní úrovni.

V České republice se nejčastěji vyskytují v oblasti SZ činnosti poskytovatelů sociálních služeb zaměřených na praktickou přípravu uživatelů, kteří jsou pod vedením odborného pracovníka zapojeni do zemědělských aktivit (zaměstnání). Těmto uživatelům je pak možné vyplácet finanční prostředky po domluvě s příslušným Úřadem práce. K pracovnímu uplatnění uživatelů sociálních služeb lze případně také užívat i některá opatření aktivní politiky zaměstnanosti (APZ). APZ se jeví jako souhrn opatření, která směřují k zajištění maximálně možné úrovně zaměstnanosti. APZ zabezpečuje ministerstvo, ÚP a podle situace na trhu práce pak spolupracují při realizaci i s dalšími subjekty (Moudrý a kol., 2018). Nástroje APZ jsou: rekvalifikace, investiční pobídky, veřejně prospěšné práce, společensky účelná pracovní místa, překlenovací příspěvek, příspěvek na zapracování, příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program (České sociální podnikání, 2022b). Avšak pro koncept SZ v praxi lze nejčastěji uplatnit pouze následující tři nástroje APZ:

Tabulka 2: Nástroje APZ uplatněné v rámci SZ

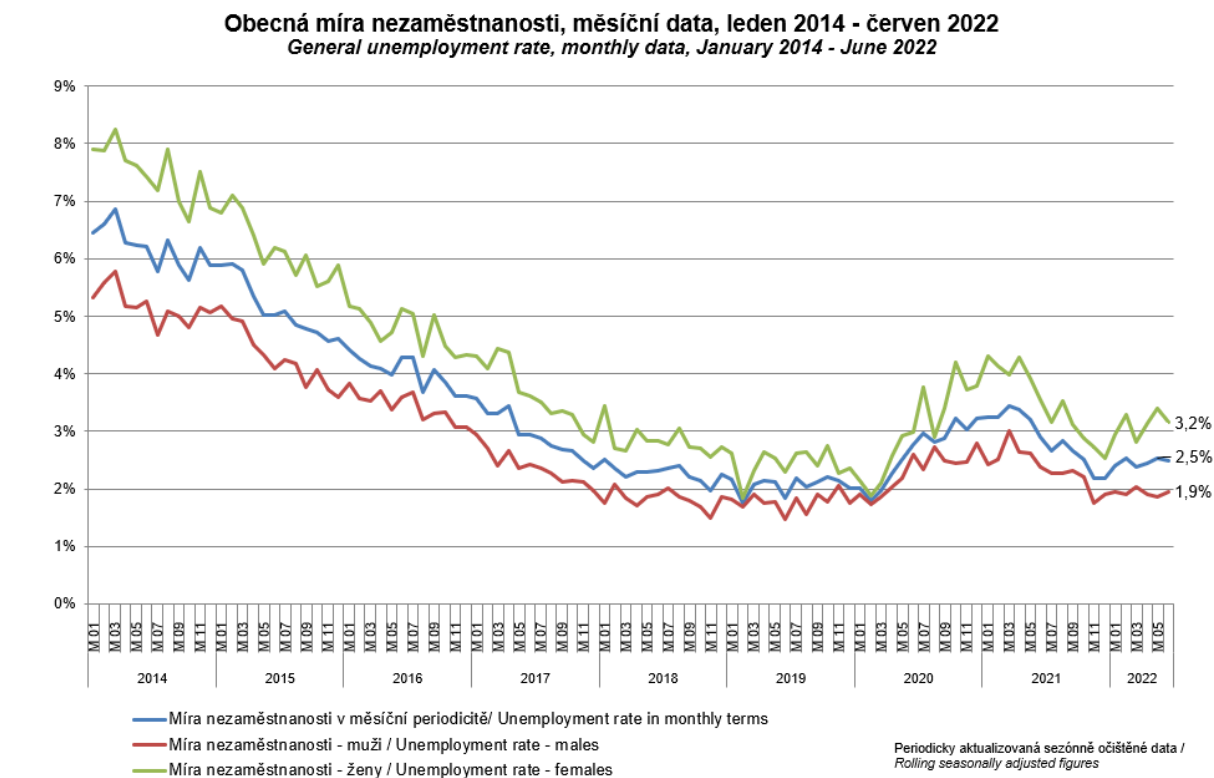
Nástroje APZ uplatněné v rámci SZ	
Společensky účelná pracovní místa (SÚPM)	Cílem poskytnutí na zřízení nebo vyhrazení SÚPM je obsazení míst uchazeči o zaměstnání, kterým nelze zajistit pracovní umístění jiným způsobem.
Příspěvek na zapracování	Může ÚP poskytnout zaměstnavateli na základě dohody, pokud zaměstnavatel přijímá do pracovního poměru uchazeče o zaměstnání, kterému je při zprostředkování zaměstnání věnována zvýšená péče (dle § 33 výše zákona o zaměstnanosti).
Opatření APZ na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením	A to vytvořením tzv. chráněného pracovního místa a vyplácením příspěvku na částečnou úhradu provozních nákladů chráněného pracovního místa.

Zdroj: vlastní zpracování na základě Moudrý a kol., 2018

Vzhledem k tomu, že SZ přináší pracovní možnosti pro znevýhodněné osoby na otevřeném trhu práce, lze ho také zařadit do oblasti zaměstnanosti. Míra zaměstnanosti (podíl zaměstnaných k celé populaci 15–64 let) dosáhla v červnu tohoto roku 75,5 % a míra nezaměstnanosti (podíl nezaměstnaných k ekonomicky aktivním, tj. součtu zaměstnaných a nezaměstnaných) 2,5 % (viz graf 1) (ČSÚ, 2022a). Celková míra nezaměstnanosti činila v červenci tohoto roku 3,3 %, tj. 240 706 a počet volných míst byl 313 000. Na jedno pracovní

místo připadá pouze 0,7 uchazeče, avšak v závěrečných měsících letošního roku nezaměstnanost čeká mírný růst. „Za celý letošní rok očekáváme podíl nezaměstnaných v průměru na 3,3 %, v příštím roce pak na 3,5 %.“ (Steckerová, 2022)

Obrázek 1: Míra nezaměstnanosti

Zdroj: ČSÚ, 2022b

3.4 Udržitelný rozvoj

Trvale udržitelný rozvoj je dle zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, definován jako „*takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů*“. Pro objasnění, jde o propojení rozvoje ekonomického a sociálního a ochrany životního prostředí za účelem naplnění aktuálních společenských potřeb, aniž by současně došlo k narušení potřeb budoucích generací (MMR, 2006). Spousta přírodních zdrojů je omezená a jejich nadměrným čerpáním člověk poškozujeme naši planetu. Koncept udržitelného rozvoje se proto nezaměřuje pouze na ekonomický růst, ale i na společenský význam a přírodní

bohatství. Aby bylo ve společnosti dosaženo skutečného udržitelného rozvoje, je zapotřebí vytvářet soudržné veřejné politiky ve všech podobách (strategie, zákony, finanční nástroje) (MŽP, 2021).

Obrázek 2: Tři úrovně udržitelného rozvoje

Zdroj: MŽP, 2021

Obsahem ekonomické části je trvale udržitelný hospodářský rozvoj, který je spojen převážně s rostoucími příjmy obyvatelstva. Sociální část zahrnuje potřebu důstojného a kvalitního života, rozvoj lidské osobnosti, zdraví, vzdělání a sociální spravedlnost a soudržnost. A poslední environmentální složka obsahuje znalosti a postavení vztahující se k přírodě, krajině, životnímu prostředí a k jejich ochraně. K těmto třem rovinám se v posledních letech začíná připojovat i čtvrtá složka, kterou je etika. Etika zahrnuje správné jednání lidí vůči sobě navzájem, a to nejen v rámci psaných zákonů, ale i nepsaných pravidel slušného chování. V této složce jde také především o to, aby současná generace svým chováním nijak neohrozila práva uspokojovat své potřeby generací budoucích (MMR, 2006).

3.4.1 Cíle udržitelného rozvoje

Summit OSN v roce 2015 v New Yorku schválil dokument *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (Přeměna našeho světa: Agenda pro udržitelný rozvoj 2030)*, jehož součástí je 17 cílů udržitelného rozvoje (SDGs), které se týkají všech států (OSN, 2021). Mezi tyto cíle jsou zařazeny např. konec chudoby a hladu, zdraví a kvalitní život, vzdělání a jiné, viz příloha A.

Stanovených 17 cílů udržitelného rozvoje je do českého domácího prostředí přeneseno prostřednictvím Strategického rámce České republiky 2030 (dále jen „ČR 2030“). Je zásadním dokumentem státní správy pro udržitelný rozvoj a zlepšování kvality života (EU, 2020). ČR 2030 se zabývá šesti základními oblastmi, kterými jsou Lidé a společnost, Hospodářský model, Odolné ekosystémy, Obce a regiony, Globální rozvoj a Dobré vládnutí (MŽP, 2022). Tyto oblasti shrnují informace o tom, kam rozvoj ČR dospěl, jaká jsou rizika a jakých příležitostí může být využito. Pro každou oblast jsou formulovány strategické cíle, jejichž naplnění závisí na všech ministerstvech. Vrcholným orgánem, který zabezpečuje udržitelný rozvoj v Česku, je Rada vlády pro udržitelný rozvoj a její činnost zajišťuje oddělení na Ministerstvu životního prostředí (EU, 2020).

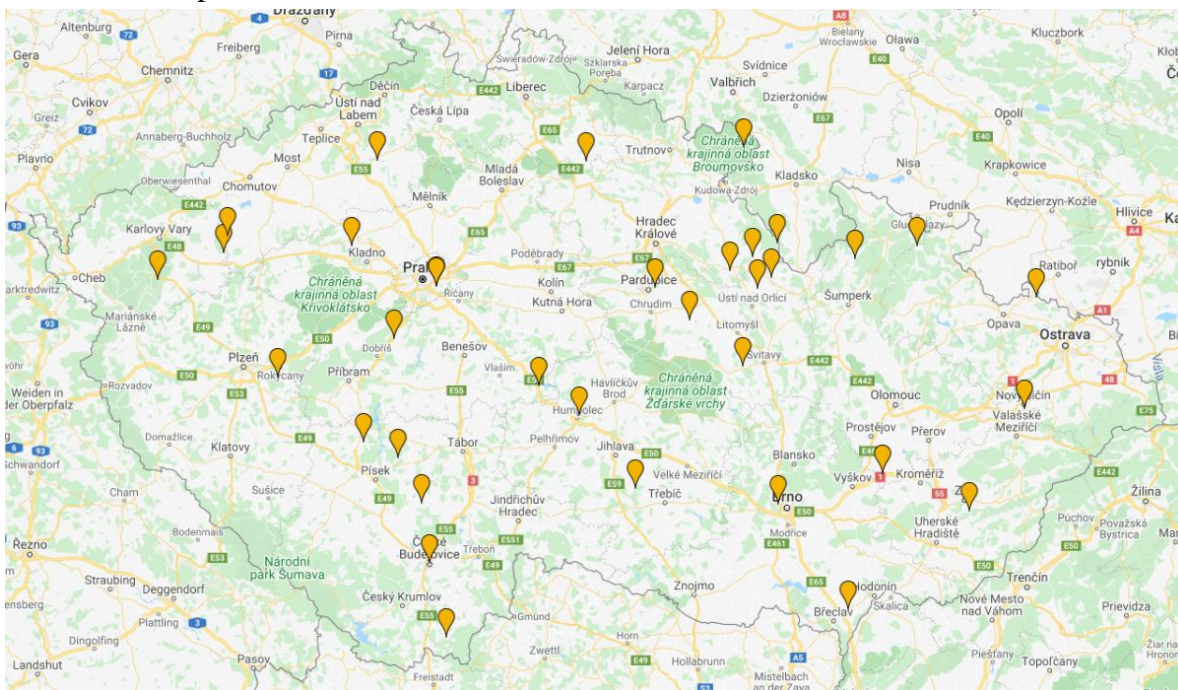
4 Charakteristika prostředí

4.1 Sociální farmy České republiky

V České republice lze sledovat značný rozdíl mezi subjekty, které byly původně zemědělské a nabídku sociálních služeb připojily v pozdějších letech, a subjekty, u nichž byl tento postup opačného rázu, tj. spektrum sociálních služeb a vzdělávacích programů doplnily zemědělské aktivity. Druhý typ je v dosavadní praxi v ČR tím nejběžnějším. Všechny zemědělské činnosti vykonávané na farmě jsou formou terapie, nástrojem pedagogického rozvoje nebo prostředkem pro sociální podnikání. U sociálního podnikání je zemědělství určené spíše jako doplňková aktivita, jejíž ekonomický výsledek je většinou až na druhém místě (Ujj a kol., 2021).

V současné době se v ČR vyskytují přes tři desítky organizací, které jsou zapojeny do sociálního zemědělství. Jejich umístění je vyznačeno na následující mapě České republiky, ze které je zřejmé, že nejvíce sociálních farem se nachází v Pardubickém, Jihočeském a Královéhradeckém kraji.

Obrázek 3: Mapa sociálních farem v ČR

Zdroj: Sociální zemědělství, 2022a

4.2 Jihočeský kraj

Jihočeský kraj již dlouhodobě patří mezi zemědělské oblasti, kde je rozvinuto především rybaření a lesnictví. Jeho území je na jihozápadě obklopeno Šumavou, na severozápadě výběžky Brd, na severu Středočeskou žulovou vrchovinou, na východě Českomoravskou vrchovinou a na jihovýchodě Novohradskými horami. Z celkové rozlohy kraje (10 058 km²) zaujímají více než třetinu lesy a 4 % vodní plochy. Nadmořská výška Jihočeského kraje se pohybuje mezi 400–600 m. a obyvatelé se tak musejí potýkat s poněkud drsnějšími klimatickými podmínkami. Nejvyšším bodem je šumavský vrchol Plechý (1 378 m. n. m.) a naopak nejnižším bodem (330 m. n. m.) je hladina Orlické přehrady v okrese Písek. Minulost přinesla Jihočeskému kraji vybudování více než 7 tis. rybníků, jejich výměra v současné době přesahuje 30 tis. hektarů. Největšími rybníky nejen v kraji, ale i v celé ČR jsou Rožmberk, Horusický rybník a Bezdrev. Mezi další vodní díla patří Lipno s největší vodní plochou 4 870 ha, Orlík s rozsáhlými rekreačními oblastmi a Římov, jenž zásobuje značnou část kraje pitnou vodou. V rámci ČR lze životní prostředí kraje charakterizovat jako méně poškozené a ovzduší není výrazněji zatíženo emisemi. Stále se zde však najdou zdroje znečištění, kterými jsou hlavně zemědělství a průmysl. Na lesní porosty pak nepříznivě působí intenzivní sucho nebo hmyzí škůdci.

Jihočeský kraj je krajem s nejmenší hustotou zalidnění v celé ČR, která se dlouhodobě pohybuje kolem hodnoty 64 obyvatel na 1 km². V porovnání s celou ČR má tento kraj nepatrně starší obyvatelstvo (výjimkou je Český Krumlov). Největší hustotu obyvatelstva má okres České Budějovice, a to především samotné město. Dalšími většími městy jsou Tábor, Písek, Strakonice a Jindřichův Hradec. Kraj má podíl přibližně na 5 % tvorby hrubého domácího produktu ČR a v přepočtu na 1 obyvatele se trvale drží pod republikovým průměrem. V zemědělství jsou pak v rostlinné výrobě výraznější pěstování obilovin, olejnin, pícnin a produkce brambor. Živočišná produkce je zde zaměřena na chov skotu a drůbeže. Podíl nezaměstnaných osob dlouhodobě dosahuje podprůměrných hodnot a Jihočeský kraj se tak řadí na jednu z nejnižších pozic. Statistický registr ekonomických subjektů zde zaznamenává více než 166 tis. podniků, organizací a podnikatelů (ČSÚ, 2022c). Ke konci února 2022 zde nezaměstnanost (podíl nezaměstnaných osob) dosáhla 3,0 % a v rámci krajů se stal Jihočeský šestým nejnižším (ČSÚ, 2022a).

Tabulka 3: Jihočeský kraj – ekonomické ukazatele

Ukazatel	Měřicí jednotka	Hodnota	Poslední aktualizace
Počet obyvatel		637 302	12. 9. 2022
Hustota obyvatel	obyvatel/km ²	64	12. 9. 2022
Regionální HDP	mil. Kč	278 578	17. 1. 2022
Tvorba hrubého fixního kapitálu na obyvatele	Kč	101 398	17. 1. 2022
Disponibilní důchod domácností na obyvatele	Kč	263 069	17. 1. 2022
Průměrná hrubá mzda	Kč	35 203	3. 10. 2022
Podíl nezaměstnaných osob (15–64 let)	%	2,57	8. 11. 2022
Obecná míra nezaměstnanosti	%	2,57	31. 10. 2022
Počet ekonomických subjektů		170 067	12. 10. 2022

Zdroj: vlastní zpracování na základě ČSÚ, 2022c

Podle webových stránek socialni-zemedelstvi.cz, který spravuje Asociace sociálního zemědělství, z. s., se v Jihočeském kraji vyskytuje pět sociálních farem (viz obrázek 3). Mezi tyto sociální farmy patří: Sdružení POMOC, z. s. (Dvůr Čihovice), Terapeutická komunita Karlov (SANANIM), Farma Kálal, Terapeutická zeleninová zahrada, Prevalco, o. s., a Malonty, Bemagro, a. s.

4.2.1 Sdružení POMOC, z. s.

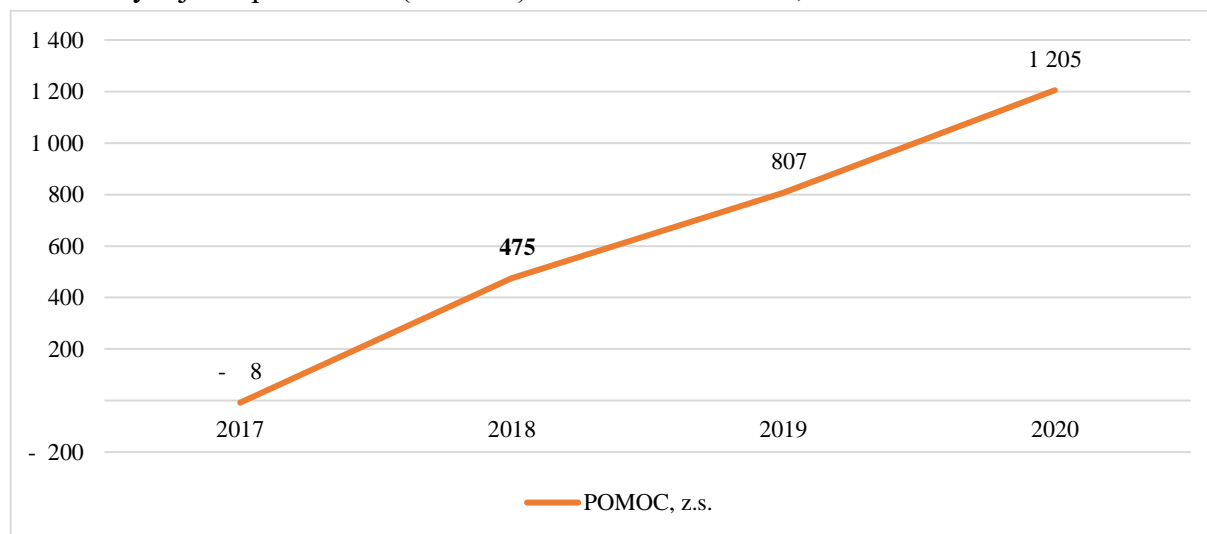
Sdružení POMOC, z. s., podporuje znevýhodněné osoby žijící ve vltavotýnském regionu a snaží se zlepšovat jejich zdravotní, psychický i sociální stav. Ve sdružení působí tři obecně prospěšné společnosti Domov sv. Anežky, Dílny sv. Jiljí, Domovy KLAS, jež jsou poskytovateli služeb a pracovních míst (Pomoc Týn nad Vltavou, 2022a). *„Zaměstnáváme osoby z tzv. znevýhodněných skupin, v našem případě zejména osoby se zdravotním postižením a dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané. Zavázali jsme se zaměstnávat alespoň 30 % těchto osob mezi našimi zaměstnanci, reálně jich však u nás pracuje mnohem více – v roce 2018 tvořili 68 % našich kolegů (54 % přepočtených úvazků). Zároveň nabízíme flexibilní úvazky například rodičům na rodičovské dovolené, osobám pečujícím o jiné osoby a seniorům. Naši zaměstnanci se při práci běžně setkávají s dalšími lidmi (např. návštěvníky našeho*

ubytovacího zařízení Dvůr Čihovice), což přispívá k jejich integraci do společnosti.“ (Pomoc Týn nad Vltavou, 2022b) Farma Dvůr Čihovice se zaměřuje na rostlinnou i živočišnou výrobu. Široká veřejnost si může zakoupit čerstvé kravské mléko z automatu instalovaného přímo ve dvoře (Ujj a kol., 2021). Farma působí jako zázemí pro pracovní rehabilitaci klientů se zdravotním postižením z Domova sv. Anežky.

Sdružení POMOC, z. s., není manažersky ani hospodářsky závislé na externím vedení ani vlastníkovi a je v tomto směru soběstačné. Výsledek jejich hospodaření není vždy kladný, avšak pokud tomu tak je, více než 51 % případného zisku je reinvestováno do dalšího rozvoje činnosti např. zakládání nových středisek, kde se pracovní uplatní lidé s postižením, senioři nebo rodiny s dětmi. Tržby z prodeje výrobků nebo služeb pak tvoří alespoň 30 % z celkových výnosů. 30 % je minimální hranice, k níž se sdružení zavázalo, na svou činnost si reálně vydělá samo z ještě větší části. V roce 2017 tvořily tržby za prodané produkty a služby 53 % z výnosů a v roce 2018 to už bylo 58 % (Pomoc Týn nad Vltavou, 2022b).

Z následujícího grafu 1 lze zjistit, že vývoj výsledku hospodaření po zdanění má od období 2017–2020 (data za uplynulý rok 2021 nebyla dohledána) stoupavou tendenci. Avšak když by se VH porovnal s ostatními sociálními podniky z výzkumu MPSV za rok 2018, kde byl medián 6,7 mil. Kč, VH Sdružení POMOC, z. s. by se jevil jako velice podprůměrný (475 000 Kč). VH byl za rok 2018 vykázán jako kladný, což by průzkumu MPSV odpovídalo (57 % vykázalo kladný VH, tj. zisk).

Graf 1: Vývoj VH po zdanění (v tis. Kč) – Sdružení POMOC, z.s.

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výročních zpráv Sdružení POMOC, z. s.

4.2.2 SANANIM, z. ú., Terapeutická komunita Karlov (TKK)

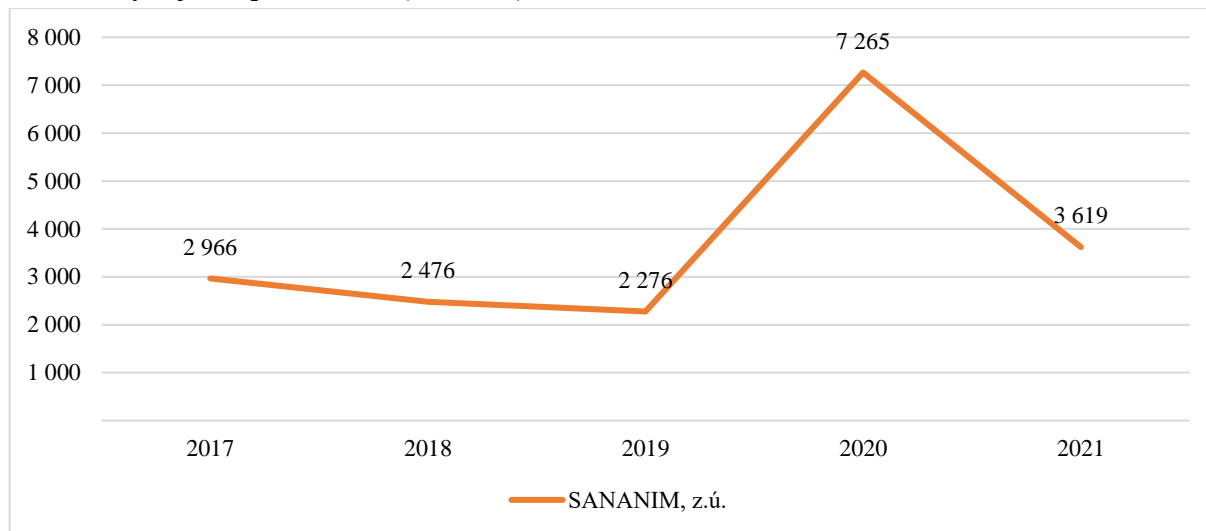
„SANANIM je organizace, jejímž největším přínosem pro společnost je ucelený systém léčby a péče o lidi v různých stadiích rozvoje závislosti, který vykazuje dlouhodobě vysokou úspěšnost. SANANIM poskytuje lidem ohroženým návykovými látkami či hazardním hraním a jejich blízkým odborné poradenské, zdravotní a sociální služby.“ (SANANIM, 2022)

Nestátní nezisková organizace SANANIM, z. ú., byla založena v roce 1990. Organizace je aktivním účastníkem vytváření protidrogové politiky na všech úrovních státní správy s důrazem na ochranu veřejného zdraví. Činnost organizace je zabezpečena 134 stálými zaměstnanci a 15 externisty (SANANIM, 2022).

V současné době SANANIM zahrnuje šestnáct hlavních zařízení, v nichž jsou poskytovány sociální služby, poradenství, zdravotně sociální a informační služby (Terénní programy, Terénní program 2 pro specifické skupiny, Kontaktní centrum, Adiktologická ambulance pro dospělé a mladistvé, Gambling ambulance, Specializované ambulanci služby CADAS, Denní stacionář, Centrum komplexní péče o dítě a rodinu, Terapeutická komunita Karlov, Terapeutická komunita Němčice-Heřmaň, Doléčovací centrum s chráněnými byty, Doléčovací centrum pro matky s dětmi, Poradna pro rodiče, Pracovní a sociální agentura, Centrum pro osoby v konfliktu se zákonem, Drogové informační centrum (SANANIM, 2022).

Graf 2 znázorňuje vývoj VH po zdanění v letech 2017–2021. Od roku 2017 do roku 2019 je tendence klesavá, avšak v roce 2020 se VH vyšplhal až na necelých 7,3 mil. Kč. Tento vzestup mohl být ovlivněn i koronavirovou situací, kdy mělo mnoho obyvatel více psychických či sociálních problémů než za normálního stavu. Ve srovnání s výzkumem MPSV za rok 2018 (průměrný VH 13,1 mil. Kč, medián VH 6,7 mil. Kč) se VH jeví spíše jako podprůměrný a činí necelých 2,5 mil. Kč. SANANIM však za rok 2018 vykázal kladný zisk, který odpovídá 57 % z výzkumu sociálních podniků.

Graf 2: Vývoj VH po zdanění (v tis. Kč) – SANANIM, z. ú.

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výročních zpráv SANANIM, z. ú.

Terapeutická komunita Karlov

Terapeutická komunita Karlov byla zřízena v roce 1998 v obci Smetanova Lhota v Jihočeském kraji, což umožnilo léčbu mladistvých a posléze také léčbu matek s dětmi. Stala se tak jedinou terapeutickou komunitou v ČR, kde může mít rodič své dítě po celou dobu léčby u sebe. Téměř 80 % léčících se matek (otců) dokončí celý program úspěšně. Dlouhodobé zkušenosti ukazují, že motivace být svému dítěti dobrou matkou je velmi silná a napomáhá v překonání závislosti. Základním cílem TKK je integrace a plnohodnotné zapojení klienta do běžného života. Pro dosažení tohoto cíle je hlavním klíčem k úspěchu „abstinence“. Do léčebného programu se mohou zapojit tyto osoby: skupina mladistvých a mladých dospělých (16–25 let); problémoví uživatelé a závislí na nealkoholových drogách i v kombinaci s alkoholem a gamblingem; klienti se soudně uloženým podmíněným, alternativním trestem, se soudně nařízenou léčbou; klienti z ústavů výchovné péče. Základním prostředkem léčby je obecně život v terapeutické komunitě, kde dochází ke komunikaci klienta s personálem, spoluúčasti na rozhodovacích procesech, které většinou přirozeně vedou k odstranění škodlivých vzorců chování, viz příloha 2 (SANANIM, 2022).

V roce 2021 prošlo dveřmi Terapeutické komunity Karlov 60 klientů a 24 dětí, které byly po boku svých matek po dobu jejich terapie. Oproti roku 2020 došlo k nárůstu klientů o 9 a u dětí o 4. Úspěšně dokončilo léčbu 19 uživatelů (v roce 2020 to bylo 23), 32 ji ukončilo předčasně a 22 klientů v léčbě pokračovalo dál. Průměrná délka úspěšně zakončené léčby

činila 200 dní, kdežto v roce 2020 úspěšné zakončení léčby trvalo 280 dní (viz Příloha B). „*Během roku 2021 probíhal program standardním způsobem, neomezovali jsme nijak výrazně služby, průběžně jsme přijímali nové klienty a covidem-19 se nenakazil jediný klient. Ve skupině mladistvých a mladých klientů jsme se potýkali s vyšší mírou fluktuace, která způsobuje problémy v sebeřízení komunity. V programu matek s dětmi se narodilo jedno zdravé dítě a bylo celý rok stabilní. Kapacitu pro matky s dětmi jsme měli prakticky po celý rok naplněnou.*“ (viz příloha C) (SANANIM, 2022)

V současné době má TKK kapacitu na 12 mladistvých závislých (průměrný věk 20 let) a 9 matek s 11 dětmi (průměrný věk 32 let). Zemědělská část v rámci terapeutické komunity zahrnuje rostlinnou i živočišnou výrobu. Rostlinná výroba je zaměřena na pěstování zeleniny a bylinek na záhonech a živočišná výroba na chov koz a drůbeže. Klienti se podílejí na zemědělských činnostech pod vedením odborného zemědělce v rámci pracovní terapie. Veškerá produkce je spotřebovávána ve vlastním zařízení (Interní zdroje TKK).

4.2.3 Farma Kálal, z. s.

Farma Kálal se nachází v Ješeticích nedaleko města Písek. Zabývá se multifunkčním zemědělstvím se zaměstnávacími a vzdělávacími službami. Ekologický chov je zaměřen na koně, ovce, drůbež a zpracované výrobky jsou prodávány „ze dvora“. Je zde možnost ustájení vlastního koně či vyjížděk do přírody (Farma Kálal, 2022).

4.2.4 Terapeutická zeleninová zahrada, Prevalco, o. s.

Hlavní úlohou terapeutické zeleninové zahrady, Prevalco, o. s., je prevence a léčba závislosti na alkoholu prostřednictvím pracovní terapie na zeleninové zahradě i péče o zvířata. Sdružení sídlící přímo v Českých Budějovicích je zaměřeno na pěstování zeleniny, bylinek, chov drůbeže a králíků (Interní zdroje Prevalco).

4.2.5 Malonty, Bemagro, a. s.

Společnost Bemagro byla založena v roce 1994 z bývalých státních statků s právní formou akciová společnost se sídlem v obci Malonty, která se nachází v jihovýchodní části okresu Český Krumlov. Při pěstování plodin nejsou používány minerální hnojiva ani

pesticidy. Dobré výnosy Bemagru zajišťují správná agrotechnická opatření při používání vhodných osevních postupů, které jim pomáhají ve zkvalitnění půdy, jež je základem pro hospodaření. Chov zvířat je zaměřen na skot. Původně byl chov specializován na holštýnské plemeno, ale to je postupem křížení převáděno na českou červenou straku, jejíž plemeno je ekologicky výhodnější. Aktuálně je na statku chován jak mléčný, tak masný dobytek. V Bemagru se spoléhají převážně na technologie, protože jsou velmi rozvinuté a usnadňují jim práci. Využívají dojící roboty, nakladače, tříkomorové sečky, traktory, které po poli jezdí samy (zemědělec může z traktoru vystoupit a ten dodělá práci sám). Vlastní mlékárna byla spuštěna roku 2016 a mléko je zde zpracováváno tradičními postupy a vznikají zde všechny základní druhy výrobků, jaké jsou: pasterované bio mléko, bílý i ochucený jogurt, zákys, ochucená jogurtová pomazánka (žervé), kefir a sýr (Bemagro, 2022).

V dřívějších letech zde byly do provozu mlékárny zapojeny i zdravotně znevýhodněné osoby a podílely se např. na vymývání vratného skla. Mlékárna však přešla z vratných lahví na jednorázové, a tím odpadla možnost práce pro znevýhodněné osoby. V současné době se společnost od formy zaměstnávání znevýhodněných lidí odklonila (Interní zdroje Bemagro).

5 Terénní šetření

Terénní šetření bylo provedeno kvantitativním a kvalitativním sociologickým výzkumem zaměřeným na Jihočeský kraj. Šetření byla strukturována dle doporučení Dismana (1998). Kvantitativní šetření bylo uskutečněno za pomoci dotazníkové metody. Souběžně bylo uskutečněno i kvalitativní šetření, které probíhalo prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů mezi vybranými aktéry podílejícími se na rozvoji SZ ve venkovském prostředí.

5.1 Kvantitativní šetření

Hlavním cílem tohoto šetření je zjistit, jaké je povědomí veřejnosti o sociálním zemědělství a jeho aktivitách. Dílčím cílem kvantitativního šetření je seznámení obyvatelstva s touto problematikou a prohloubení zájmu o sociální zemědělství.

5.1.1 Výzkumné otázky, hypotézy

Po prostudování příslušné literatury byly pro kvantitativní šetření nejdříve stanoveny výzkumné otázky. Hlavní výzkumná otázka zní: *Jaké je povědomí veřejnosti o sociálním zemědělství a jeho aktivitách?* Dílčí výzkumné otázky se vztahují k tématu SZ ohledně informovanosti veřejnosti, tísnivé sociální situace, nákupů farmářských produktů a zájmu veřejnosti. Dílčí výzkumné otázky jsou následující:

1. Ovlivňuje místo bydliště povědomí respondentů o sociálním zemědělství?
2. Souvisí dosažené vzdělání s informovaností o SZ?
3. Souvisí věk se stavem v sociální tísní?
4. Ovlivňuje aktuální sociální postavení volbu léčebného zařízení?
5. Závisí na pohlaví, kde respondenti nakupují potraviny pro svou domácnost?
6. Existuje závislost mezi věkem a zájmem o SZ?

Ke každé dílčí výzkumné otázce byla zformulována nulová hypotéza (H_0 nezávislost mezi oběma veličinami) a alternativní hypotéza (H_A závislost mezi oběma veličinami). V tomto šetření se bude dále pracovat se šesti stanovenými hypotézami.

Hypotéza č. 1: Existuje závislost mezi místem bydliště respondentů a povědomím o SZ?

- H1₀: Místo bydliště respondentů nemá vliv na jejich povědomí o SZ.
- H1_A: Místo bydliště respondentů má vliv na jejich povědomí o SZ.

Hypotéza č. 2: Existuje souvislost mezi dosaženým vzděláním respondentů a jejich informovaností o SZ?

- H2₀: Dosažené vzdělání respondentů nemá souvislost s jejich informovaností o SZ.
- H2_A: Dosažené vzdělání respondentů má souvislost s informovaností jejich o SZ.

Hypotéza č. 3: Existuje závislost mezi věkem respondentů a stavem sociální tísně?

- H3₀: Věk respondentů nemá závislost na tom, zda se někdy dostali do sociální tísně.
- H3_A: Věk respondentů má závislost na tom, zda se někdy dostali do sociální tísně.

Hypotéza č. 4: Ovlivňuje sociální postavení respondentů volbu léčebného zařízení v případě sociální tísně?

- H4₀: Sociální postavení respondentů nemá vliv na volbu léčebného zařízení v případě sociální tísně.
- H4_A: Sociální postavení respondentů má vliv na volbu léčebného zařízení v případě sociální tísně.

Hypotéza č. 5: Existuje souvislost mezi pohlavím respondentů a místem nákupu potravin pro domácnost respondentů?

- H5₀: Pohlaví respondentů nemá souvislost s místem nákupu potravin pro jejich domácnost.
- H5_A: Pohlaví respondentů má souvislost s místem nákupu potravin pro jejich domácnost.

Hypotéza č. 6: Ovlivňuje věk respondentů jejich zájem o SZ?

- H6₀: Věk respondentů neovlivňuje jejich zájem o SZ.
- H6_A: Věk respondentů ovlivňuje jejich zájem o SZ.

5.1.2 Rozhodnutí o populaci, pilotní studie

Výzkum je směřován na Jihočeský kraj a cílovou skupinu respondentů pro toto šetření představovali obyvatelé z několika obcí Jihočeského kraje, a to převážně z měst Písek, Mirovice a obce Čimelice.

„Pilotní studie je prováděna na malé skupině vybrané z populace, kterou hodláme studovat. Technika tohoto kroku se podstatně liší od techniky, kterou hodláme použít ve vlastním výzkumu; nejčastěji zde používáme kvalitativní postupy (kupř. nestandardizovaný rozhovor). Cílem pilotní studie je zjistit, zda informace, kterou požadujeme, v naší populaci vůbec existuje a zda je dosažitelná.“ (Disman, 1998)

Jelikož je šetření zaměřeno na širokou veřejnost, pilotní studie proběhla v rámci rodinného kruhu a blízkých přátel. Dotazníky byly mezi ně rozeslány a s drobnými poznámkami navraceny zpět. Na základě zjištěných informací byla provedena korekce jednotlivých položek. K některým položkám byly přidány možnosti výběru odpovědí a bylo pozměněno jejich pořadí.

5.1.3 Techniky a nástroje pro sběr dat

„Kvantitativní výzkum používá deduktivní metodu. To znamená, že je schopen řešit jen určitou kategorii problémů: Kvantitativní výzkum může nalézt řešení jen pro takové problémy, které je možno popsat v termínech vztahů mezi pozorovatelnými proměnnými.“ (Disman, 1998)

Kvantitativní šetření bylo provedeno využitím dotazníkové metody. V úvodu dotazníku byly uvedeny vstupní informace a stručné pokyny pro jeho vyplnění. Následovaly položky věcné, které byly konstruovány srozumitelně a jasně, aby je dotazovaní respondenti snadno pochopili. Na závěr byly sestaveny položky ohledně sociodemografických údajů.

Obsahem dotazníku bylo 15 položek (otázek). Tyto položky byly vybrány tak, aby jednoznačně odpověděly na výzkumné otázky. Jednalo se o 15 uzavřených otázek, 5 otázek dichotomických, 3 polytomické výběrové a 7 polytomických výčtových otázek. Ukázka dotazníku je uvedena v seznamu příloh pod číslem 4.

5.1.4 Sběr a zpracování dat

Vlastní šetření probíhalo v měsíci říjnu 2022 a zpracování získaných informací v měsíci listopadu 2022. Vyplňování dotazníků bylo uskutečněno v rámci Jihočeského kraje ve městech Písek, Mirovice a obci Čimelice. Dohromady zde bylo osloveno 104 respondentů, se kterými byl dotazník vyplňován prostřednictvím strukturovaných rozhovorů (metodou

„face to face“). Pro posílení výzkumného souboru byl posléze strukturovaný dotazník rozeslán i v elektronické podobě. Elektronických dotazníků bylo mezi občany Jihočeského kraje distribuováno 140, vrátilo se 99 vyplněných dotazníků s návratností 71 %. Dotazníkového šetření se tedy celkově zúčastnilo 203 respondentů.

Poté, co bylo kvantitativní šetření ukončeno, byla provedena jeho kompletace. Veškerá získaná data byla přenesena do tabulek za pomoci programu Microsoft Office Excel. Při analýze dat bylo využito absolutních (n_i) a relativních (f_i) četností, kdy byly veškeré mezikroky i výsledky zaokrouhleny na 2 desetinná místa.

5.1.5 Analýza dat

Demografické údaje o respondentech

Tabulka 4: Rozložení respondentů dle pohlaví

Pohlaví	n_i	f_i
Žena	121	59,61 %
Muž	82	40,39 %
Σ	203	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Celkový počet 203 dotázaných respondentů tvořilo 121 (59,61 %) žen a 82 (40,39 %) mužů.

Tabulka 5: Rozložení respondentů dle věkové kategorie

Věk	n_i	f_i
Do 18 let	7	3,45 %
Od 19 do 30 let	72	35,47 %
Od 31 do 45 let	51	25,12 %
Od 46 do 65 let	54	26,60 %
66 a více	19	9,36 %
Σ	203	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Respondenti byli rozděleni do pěti věkových kategorií, z nichž byla nejvíce zastoupena kategorie „19–30 let“, a to v počtu 72 (35,47 %) respondentů. Nejslabší věkovou skupinou pak byli respondenti spadající do kategorie „66 a více“ v počtu 19 (9,36 %). V rámci tohoto

výzkumu jsou respondenti s věkem „18–45 let“ považováni za mladší generaci a respondenti s věkem „46 a více let“ za starší věkovou generaci.

Tabulka 6: Nejvyšší dosažené vzdělání

Vzdělání	n _i	f _i
Základní	15	7,39 %
Středoškolské	138	67,98 %
Vysokoškolské, vyšší odborné	50	24,63 %
Σ	203	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Tato tabulka reprezentuje rozdělení respondentů dle nejvyššího dosaženého vzdělání. Z celkového počtu respondentů tvořili největší skupinu dotázaní se středoškolským vzděláním v počtu 138 (67,98 %) respondentů. Zbytek doplnilo 15 (7,39 %) respondentů se základním vzděláním a 50 (24,63 %) s vysokoškolským či vyšším odborným vzděláním.

Tabulka 7: Aktuální sociální postavení

Sociální postavení	n _i	f _i
Student	36	17,73 %
Zaměstnaný/á, OSVČ	139	68,47 %
Nezaměstnaný/á	6	2,96 %
Důchodce	17	8,37 %
Zaměstnaná na MD	3	1,48 %
Nezodpovězeno	2	0,99 %
Σ	203	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Z celkového počtu respondentů 201 (2 respondenti nechtěli sdělit své sociální postavení) uvedlo, že 139 (68,47 %) je zaměstnáno nebo podniká, 36 (17,73 %) studuje, 17 (8,37 %) je v důchodu, 6 (2,96 %) je nezaměstnaných a zbytek respondentů je zaměstnaných, ale v současné době je na mateřské či rodičovské dovolené. V tomto výzkumu jsou tedy přiřazeni k zaměstnaným.

Tabulka 8: Místo bydliště

Bydliště	n _i	f _i
Město	106	52,22 %
Vesnice	97	47,78 %
Σ	203	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Z této tabulky lze vyčíst, že z celkového počtu respondentů bydlí 106 (52,22 %) v městském prostředí a 97 (47,78 %) ve venkovském prostředí. Vlastní šetření považovalo místo bydliště za „město“, pokud byl počet obyvatel větší než 3 000, a volbu „vesnice“, byl-li počet obyvatel menší než 2 000.

Otázka č. 1: Setkal/a jste se někdy s pojmem „sociální zemědělství“?

Tabulka 9: Setkání s pojmem sociální zemědělství

Odpovědi	n _i	f _i
Ano	66	32,51 %
Ne	137	67,49 %
Σ	203	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

S pojmem „sociální zemědělství“ se již setkala 66 (32,51 %) respondentů a zbývajících 137 (67,49 %) tento pojem slyšelo poprvé.

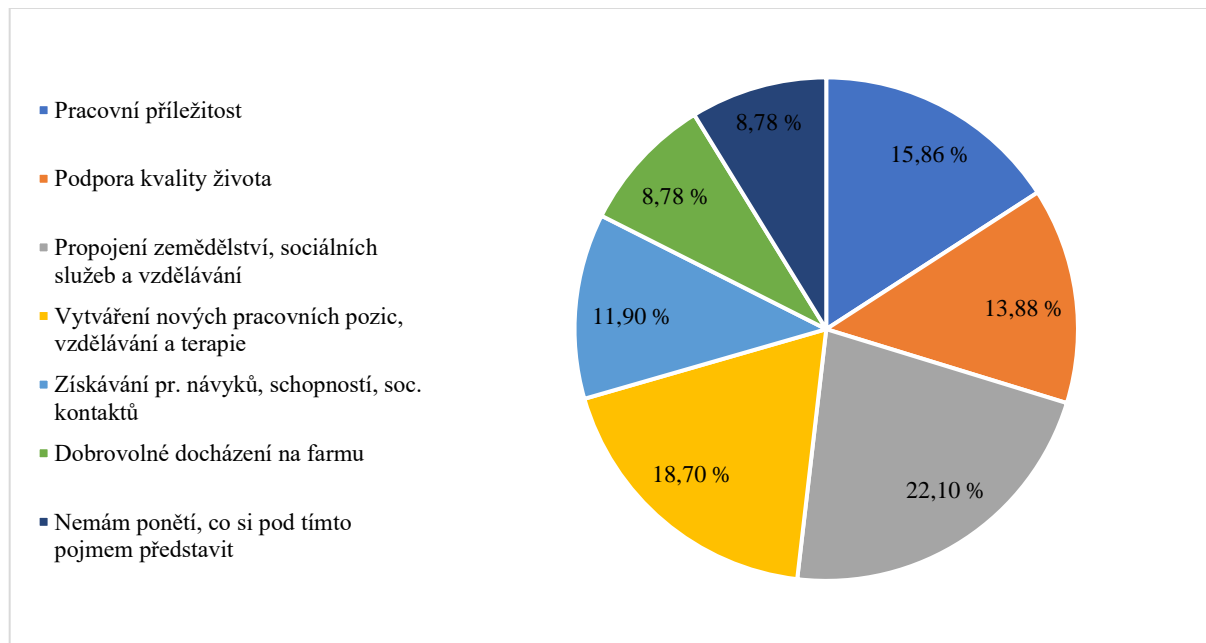
Otázka č. 2: Co si pod pojmem „sociální zemědělství“ představíte?

Tabulka 10: Představa o pojmu SZ

Odpovědi	n _i	f _i
Pracovní příležitost	56	15,86 %
Podpora kvality života	49	13,88 %
Propojení zemědělství, sociálních služeb a vzdělávání	78	22,10 %
Nové pracovní pozice, vzdělávání a terapie	66	18,70 %
Získávání pracovních návyků, schopností, sociálních kontaktů	42	11,90 %
Dobrovolné docházení na farmu	31	8,78 %
Nemám ponětí, co si pod tímto pojmem představit	31	8,78 %
Σ	353	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Graf 3: Představa o sociálním zemědělství

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Nejpočetnější odpovědi na otázku č. 2 se dle respondentů stalo „Propojení zemědělství, sociálních služeb a vzdělávání“ s počtem 78 (22,10 %). 66 (18,70 %) respondentů odpovědělo „Vytváření nových pracovních pozic, vzdělávání a terapie“ a 56 (15,86 %) zvolilo „Pracovní příležitost“.

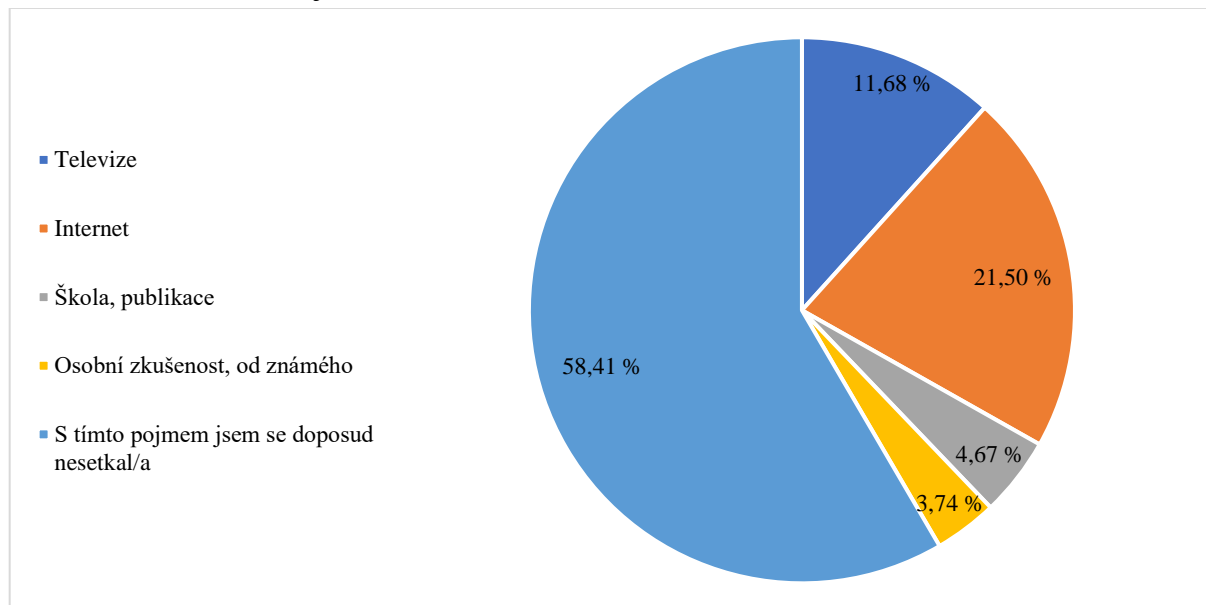
Otázka č. 3: Z jakého informačního zdroje jste se o sociálním zemědělství dozvěděl/a?

Tabulka 11: Informační zdroje

Odpovědi	n_i	f_i
Televize	25	11,68 %
Internet	46	21,50 %
Škola, publikace	10	4,67 %
Osobní zkušenost, od známého	8	3,74 %
S tímto pojmem jsem se doposud nesetkal/a	125	58,41 %
Σ	214	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Graf 4: Informační zdroje

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Informační zdroj, ze kterého se respondenti dozvěděli o SZ, jsou internet s 46 (21,50 %) odpověďmi a televize s 25 (11,68 %) odpověďmi. 10 (4,67 %) respondentů uvedlo, že se s pojmem SZ setkalo ve škole či z publikace, 8 (3,74 %) z osobní zkušenosti nebo od známého a 125 (58,41 %) respondentů neuvádělo žádný informační zdroj.

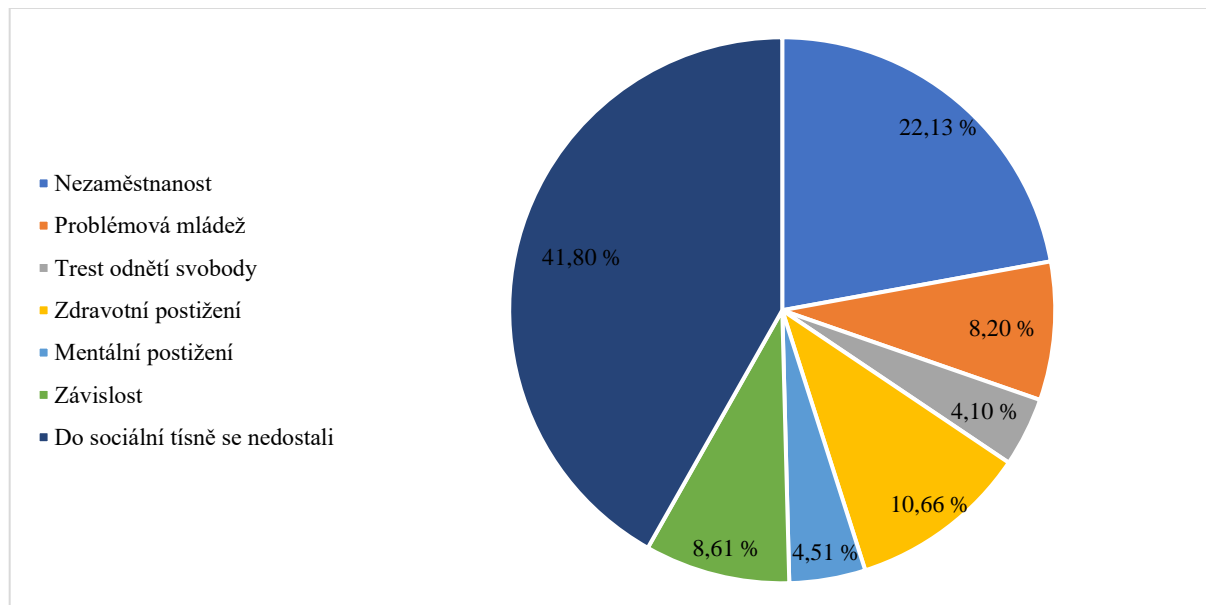
Otázka č. 4: Dostal/a jste se Vy osobně nebo osoba z Vašeho blízkého okolí do některé z těchto tísnivých sociálních situací?

Tabulka 12: Sociální tíseň

Odpovědi	n_i	f_i
Dlouhodobá nezaměstnanost	54	22,13 %
Problémová mládež	20	8,20 %
Trest odnětí svobody	10	4,10 %
Zdravotní postižení	26	10,66 %
Mentální postižení	11	4,51 %
Závislost	21	8,61 %
Do sociální tísně se nedostali	102	41,80 %
Σ	244	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Graf 5: Sociální tíseň

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Největší podíl respondentů 102 (41,80 %) se do žádné sociální tísně nikdy nedostal. 54 (22,13 %) respondentů se již někdy setkalo s dlouhodobou nezaměstnaností, 26 (10,66 %) se zdravotním postižením, 21 (8,61 %) se závislostí, 20 (8,20 %) s problémovou mládeží. Méně se pak respondenti setkali s mentálním postižením (4,51 %) a trestem odnětí svobody (4,10 %).

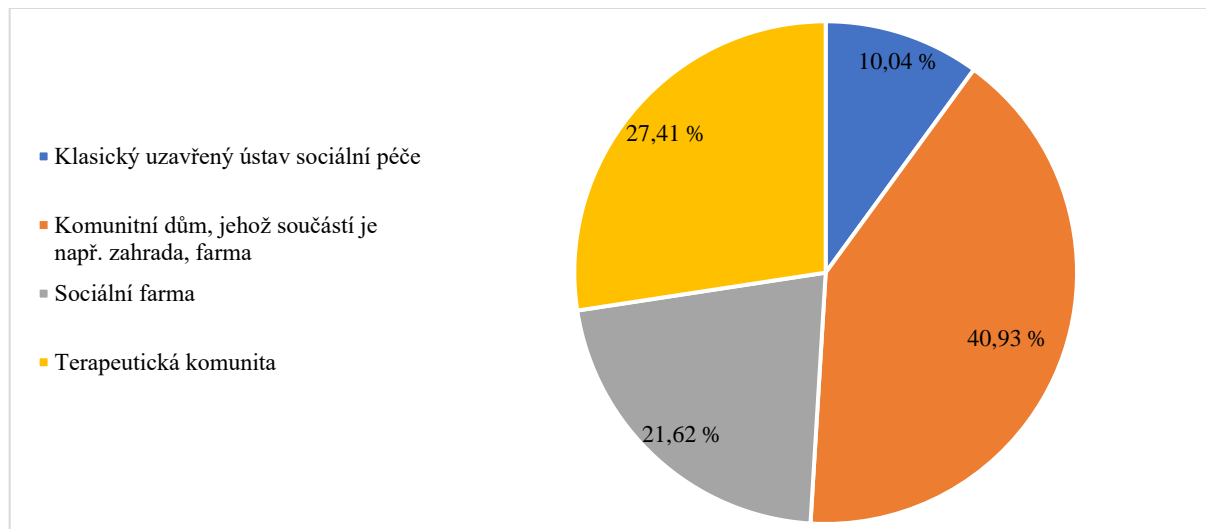
Otázka č. 5: Jaký typ zařízení byste upřednostnil/a v případě sociální tísně pro zlepšení Vašeho stavu?

Tabulka 13: Léčebné zařízení

Odpovědi	n_i	f_i
Klasický uzavřený ústav sociální péče	26	10,04 %
Komunitní dům, jehož součástí je např. zahrada, farma	106	40,93 %
Sociální farma	56	21,62 %
Terapeutická komunita se zahradou, farmou	71	27,41 %
Σ	259	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Graf 6: Léčebné zařízení

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

V předchozí položce byli respondenti dotázáni, zda se někdy dostali do sociální tísně. Otázka č. 5 na ni navazuje a zjišťuje, jaký typ zařízení by v takovém případě upřednostnili pro svou léčbu. Možnosti odpovědí byly rozděleny do dvou skupin na zařízení např. v centru města (klasický uzavřený ústav sociální péče), který zvolilo 26 (10,04 %) respondentů, a na zařízení, jehož zázemí tvoří i zahrada či menší farma (komunitní dům 106 (40,93 %) odpovědí, terapeutická komunita 71 (27,41 %) odpovědí a sociální farma 56 (21,62 %) odpovědí). Z toho vyplývá, že většina respondentů by v případě sociální tísně upřednostnila zařízení spojené s přírodou.

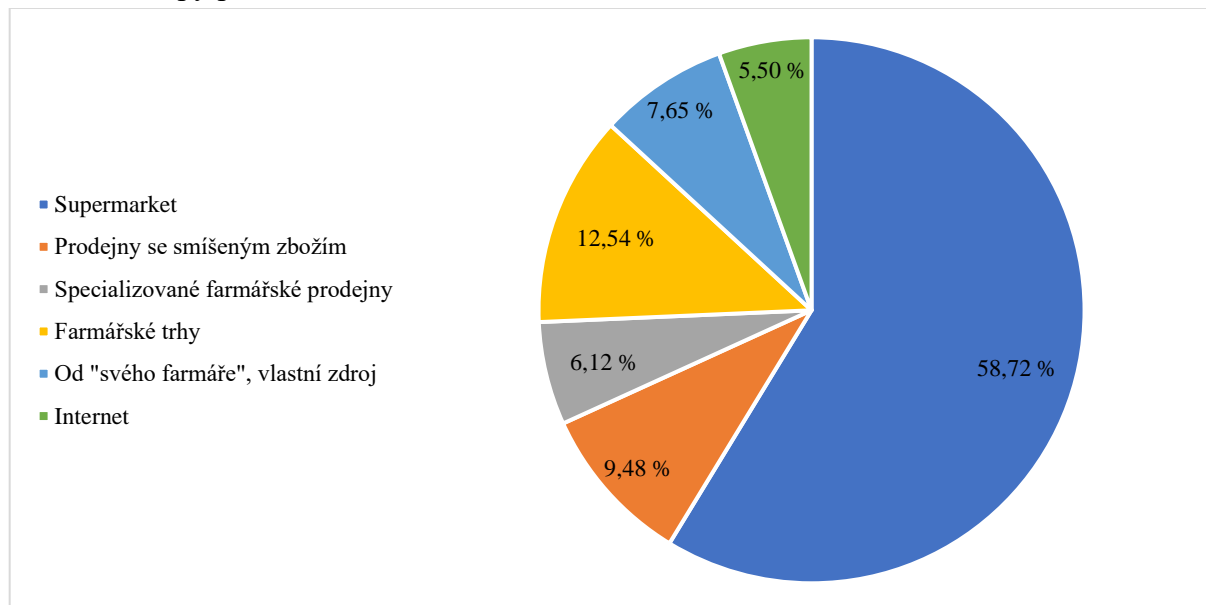
Otázka č. 6: Kde obvykle nakupujete potraviny pro Vaši domácnost?

Tabulka 14: Nákupy potravin

Odpovědi	n_i	f_i
Supermarket	192	58,72 %
Prodejny se smíšeným zbožím	31	9,48 %
Specializované farmářské prodejny	20	6,12 %
Farmářské trhy	41	12,54 %
Od „svého farmáře“, vlastní zdroj	25	7,65 %
Internet	18	5,50 %
Σ	327	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Graf 7: Nákupy potravin

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Na otázku: „Kde obvykle nakupujete potraviny pro Vaši domácnost?“ odpovědělo 192 (58,72 %) respondentů, že nakupují potraviny převážně v supermarketu. V této položce však šlo spíše o to, kolik respondentů nakupuje od lokálních producentů. 41 (12,54 %) respondentů nakupuje i na farmářských trzích, 25 (7,65 %) odebírá potraviny od „svého farmáře“ či z vlastní zahrady a 20 (6,12 %) respondentů nakupuje ve specializovaných farmářských prodejnách, kam lze zařadit např. Náš grunt, Sklizeno či Delmart.

Otázka č. 7: Z jakého důvodu nakupujete potraviny od lokálních producentů?

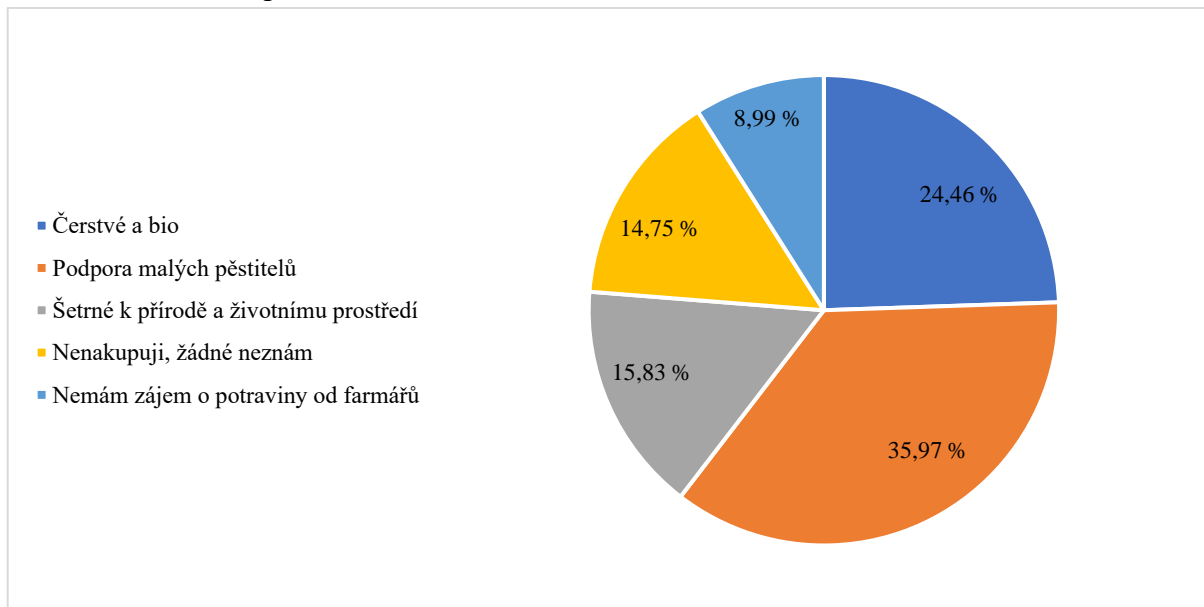
Tabulka 15: Důvod nákupu od lokálních farmářů

Odpovědi	n_i	f_i
Čerstvé a bio	68	24,46 %
Podpora malých pěstitelů	100	35,97 %
Šetrné k přírodě a životnímu prostředí	44	15,83 %
Nenakupují, žádné neznám	41	14,75 %
Nemám zájem o potraviny od farmářů	25	8,99 %
Σ	278	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Velký podíl respondentů (100, 35,97 %) nakupuje produkty od lokálních farmářů z důvodu podpory malých pěstitelů, 68 (24,46 %) respondentů volí tyto produkty, protože jsou zaručeně čerstvé a bio, a 44 (15,83 %) vzhledem k tomu, že jsou šetrné k přírodě. Zbytek dotazovaných farmářské produkty nenakupuje, protože o žádném farmáři jeho blízkém okolí neví nebo o tyto produkty nemá zájem.

Graf 8: Důvod nákupu od lokálních farmářů

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

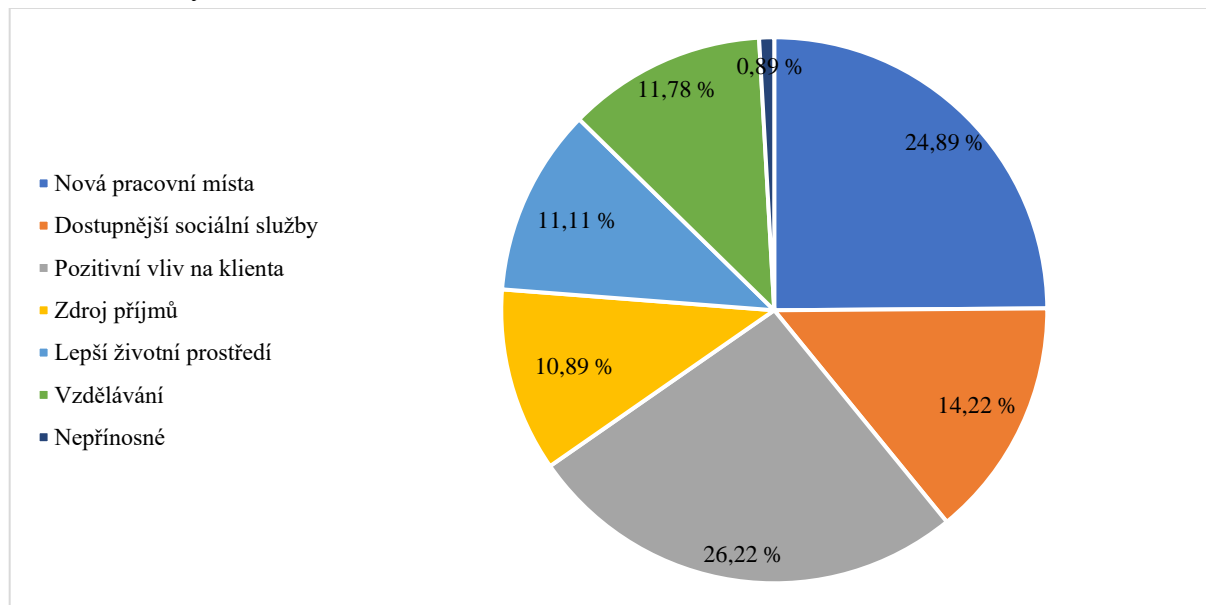
Otázka č. 8: Jakým způsobem je sociální zemědělství přínosné pro naši společnost?

Tabulka 16: Přínosy SZ

Odpovědi	n _i	f _i
Nová pracovní místa	112	24,89 %
Dostupnější sociální služby	64	14,22 %
Pozitivní vliv na klienta	118	26,22 %
Zdroj příjmů	49	10,89 %
Lepší životní prostředí	50	11,11 %
Vzdělávání	53	11,78 %
Nepřínosné	4	0,89 %
Σ	450	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Graf 9: Přínosy SZ

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

V položce č. 8 byli respondenti obeznámeni s pojmem sociálního zemědělství a následně byli dotázáni, zda si myslí, že je SZ nějakým způsobem přínosné pro naši společnost. 112 (24,89 %) respondentů si myslí, že je SZ pro společnost přínosné z důvodu vytváření nových pracovních míst, 118 (26,22 %), protože má pozitivní vliv na klienta, 64 (14,22 %) se domnívá, že je SZ přínosné vzhledem k tomu, že nabízí dostupnější sociální služby. Možnosti s menším počtem odpovědí se staly vzdělání, lepší životní prostředí a SZ jako doplňkový zdroj příjmů. Pouze 4 respondenti z celkového počtu si myslí, že je SZ pro společnost nepřínosné.

Otázka č. 9: Jaký je Váš názor na následující výrok: „Lékař léčí, příroda uzdravuje“ – Hippokrates

Tabulka 17: Názor na výrok

Odpovědi	n _i	f _i
Souhlasím	191	94,09 %
Nesouhlasím	12	5,91 %
Σ	203	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Celkem 191 (94,09 %) dotázaných zastává názor, že příroda opravdu může člověku v některých situacích pomoci spíše než některé léky. Zbytek (5,91 %) je opačného názoru.

Otázka č. 10: Chtěl/a byste se o sociálním zemědělství a jeho aktivitách dozvědět více?

Tabulka 18: Zájem o SZ

Odpovědi	n_i	f_i
Ano	143	70,79 %
Ne	59	29,21 %
Nezodpovězeno	1	0,50 %
Σ	202	100,00 %

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Otázka č. 10 zjišťovala, jestli respondenty nějakým způsobem problematika SZ zaujala a zda by se o SZ a jeho aktivitách chtěli dozvědět více. Z celkového počtu 202 (1 respondent svou odpověď neuvedl) 143 (70,79 %) má o SZ zájem a 59 (29,21 %) zájem nemá.

5.1.6 Testování statistických hypotéz

Tato kapitola je věnována přijímání či zamítání stanovených hypotéz, kdy byly aplikovány statistické metody chí-kvadrát (χ^2) testu. Pro provedení tohoto testu je důležité splnění podmínek dobré aproximace. Chí-kvadrát test nelze použít tehdy, je-li více než 20 % teoretických četností (o_i) menších než 5 a je-li alespoň v jednom políčku kontingenční tabulky očekávaná (teoretická) četnost menší než 1. V případě zamítnutí nulové hypotézy (H_0) došlo k měření síly závislosti za pomoci Pearsonova koeficientu kontingence. U čtyřpolních (asociačních) tabulek byla také možnost uplatnit chí-kvadrát test díky tomu, že velikost výzkumného souboru (n)⁴ byla větší než 40 (skripta). Veškeré výsledky relativních (f_i) a očekávaných (o_i) četností byly zaokrouhleny na dvě desetinná místa.

Statistické vyhodnocení hypotézy č. 1

- H_{10} : Místo bydliště respondentů nemá vliv na jejich povědomí o SZ.
- H_{1A} : Místo bydliště respondentů má vliv na jejich povědomí o SZ.

⁴ $n > 40 = \chi^2$ test, $n < 20 =$ Fischerův faktoriálový test, $20 \leq n \leq 40 = \chi^2$ test (pokud jsou všechny očekávané četnosti ≥ 5) nebo FF test (pokud je některá očekávaná četnost < 5).

Tabulka 19: Vyhodnocení H1

Otázka č. 1	Město		Vesnice		Σ
	n _i	f _i	n _i	f _i	
Ano	32	30,19 %	34	35,05 %	66
Ne	74	69,81 %	63	64,95 %	137
Σ	106	100,00 %	97	100,00 %	203

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Z kontingenční tabulky lze vyčíst, že pouze 30,19 % respondentů z městského prostředí a 35,05 % z venkovského prostředí se již setkalo s pojmem sociálního zemědělství.

Tabulka 20: Statistické vyhodnocení H1

Test o parametrech	$n > 40 \Rightarrow \chi^2$ test
Hladina významnosti	$\alpha = 0,05$
Obecný vztah pro testové kritérium	$\chi^2 = \frac{n \cdot (a \cdot d - b \cdot c)^2}{(a+b) \cdot (c+d) \cdot (a+c) \cdot (b+d)}$
Hodnota testového kritéria	0,5459
Kritická hodnota na zvolené hladině významnosti	3,841
Závěr a interpretace	$0,5459 < 3,841$ nezamítnutí H_0

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ se neprokázalo, že místo bydliště respondentů má vliv na jejich povědomí o SZ.

Statistické vyhodnocení hypotézy č. 2

- H₂₀: Dosažené vzdělání respondentů nemá souvislost s jejich informovaností o SZ.
- H_{2A}: Dosažené vzdělání respondentů má souvislost s jejich informovaností o SZ.

Tabulka 21: Vyhodnocení H2

Otázka č. 5	ZŠ, SŠ		VŠ, VOŠ		Σ
	n _i	f _i	n _i	f _i	
Televize	23	13,86 %	2	3,51 %	25
Internet	34	20,48 %	12	21,05 %	46
Škola, publikace	11	6,63 %	8	14,04 %	19
Osobní zkušenost, od známého	5	3,01 %	3	5,26 %	8
Nesetkali	93	56,02 %	32	56,14 %	125
Σ	166	100,00 %	57	100,00 %	223

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Tabulka 21 udává, že respondenti se základním a středoškolským vzděláním (20,48 %) a i respondenti s vysokoškolským a vyšším odborným vzděláním (21,05 %) se o SZ dozvěděli nejčastěji z internetu.

Tabulka 22: Očekávané četnosti H2

Otázka č. 5	ZŠ, SŠ	VŠ, VOŠ	Σ
Televize	18,61	6,39	25
Internet	34,24	11,76	46
Škola, publikace	14,14	4,86	19
Osobní zkušenost, od známého	5,96	2,04	8
Nesetkali	93,05	31,95	125
Σ	166,00	57,01	223

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

V tabulce očekávaných četností lze vidět, že podmínky pro χ^2 test jsou splněny. (Předpoklad χ^2 testu je, že v tabulce nesmí být více než 20 % očekávaných četností < 5 .)

Tabulka 23: Statistické vyhodnocení H2

Test o parametrech	χ^2 test
Hladina významnosti	$\alpha = 0,05$
Obecný vztah pro testové kritérium	$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - o_{ij})^2}{o_{ij}}$
Hodnota testového kritéria	7,397
Kritická hodnota na zvolené hladině významnosti	9,488
Závěr a interpretace	$7,397 < 9,488$ nezamítnutí H_0

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ se neprokázalo, že dosažené vzdělání respondentů má souvislost s jejich informovaností o SZ.

Statistické vyhodnocení hypotézy č. 3

- H3₀: Věk respondentů nemá závislost na tom, zda se někdy dostali do sociální tísně.
- H3_A: Věk respondentů má závislost na tom, zda se někdy dostali do sociální tísně.

Tabulka 24: Vyhodnocení H3

Otázka č. 4	Mladší generace 0–45		Starší generace 46 a více		Σ
	n_i	f_i	n_i	f_i	
Dlouhodobá nezaměstnanost	35	20,83 %	19	25,00 %	54
Problémová mládež	15	8,93 %	5	6,58 %	20
Trest odnětí svobody	9	5,36 %	1	1,32 %	10
Zdravotní postižení	18	10,71 %	8	10,53 %	26
Mentální postižení	9	5,36 %	2	2,63 %	11
Závislost	18	10,71 %	6	7,89 %	24
Do sociální tísně se nedostali	64	38,10 %	35	46,05 %	99
Σ	168	100,00 %	76	100,00 %	244

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Kontingenční tabulka pozorovaných četností vykazuje, že mladší (20,83 %) i starší (25,00 %) věková kategorie se nejčastěji setkala s dlouhodobou nezaměstnaností.

Tabulka 25: Očekávané četnosti H3

Otázka č. 4	Mladší generace	Starší generace	Σ
Dlouhodobá nezaměstnanost	37,18	16,82	54
Problémová mládež	13,77	6,23	20
Trest odnětí svobody	6,89	3,11	10
Zdravotní postižení	17,90	8,10	26
Mentální postižení	7,57	3,43	11
Závislost	16,52	7,48	24
Do sociální tísně se nedostali	68,16	30,84	99
Σ	167,99	76,01	244

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

V tabulce očekávaných četností lze vidět, že podmínky pro χ^2 test jsou splněny. (Předpoklad χ^2 testu je, že v tabulce nesmí být více než 20 % očekávaných četností < 5 .)

Tabulka 26: Statistické vyhodnocení H3

Test o parametrech	χ^2 test
Hladina významnosti	$\alpha = 0,05$
Obecný vztah pro testové kritérium	$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - o_{ij})^2}{o_{ij}}$
Hodnota testového kritéria	4,942
Kritická hodnota na zvolené hladině významnosti	12,592
Závěr a interpretace	4,942 < 12,592 nezamítnutí H_0

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ se neprokázalo, že věk respondentů má závislost na tom, zda se někdy dostali do sociální tísně.

Statistické vyhodnocení hypotézy č. 4

- H₄₀: Sociální postavení respondentů nemá vliv na volbu léčebného zařízení v případě sociální tísně.
- H_{4A}: Sociální postavení respondentů má vliv na volbu léčebného zařízení v případě sociální tísně.

Tabulka 27: Vyhodnocení H4

Otázka č. 5	Studenti, nezaměstnaní		Zaměstnaní, důchodci		Σ
	n _i	f _i	n _i	f _i	
Klasický uzavřený ústav	8	13,79 %	18	8,96 %	26
Komunitní dům se zahradou	22	37,93 %	84	41,79 %	106
Sociální farma	8	13,79 %	48	23,88 %	56
Terapeutická komunita	20	34,48 %	51	25,37 %	71
Σ	58	100,00 %	201	100,00 %	259

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Z kontingenční tabulky pozorovaných četností lze vyčíst, že studenti a nezaměstnaní by pro svou léčbu zvolili s 34,48 % terapeutickou komunitu a 41,79 % zaměstnaných a důchodců by upřednostnilo komunitní dům, jehož součástí je např. zahrada či farma.

Tabulka 28: Očekávané četnosti H4

Otázka č. 5	Studenti, nezaměstnaní	Zaměstnaní, důchodci	Σ
Klasický uzavřený ústav	5,82	20,18	26
Komunitní dům se zahradou	23,74	82,26	106
Sociální farma	12,54	43,46	56
Terapeutická komunita	15,90	55,10	71
Σ	58,00	201,00	259

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

V tabulce očekávaných četností lze vidět, že podmínky pro χ^2 test jsou splněny. (Předpoklad χ^2 testu je, že v tabulce nesmí být více než 20 % očekávaných četností < 5 .)

Tabulka 29: Statistické vyhodnocení H4

Test o parametrech	χ^2 test
Hladina významnosti	$\alpha = 0,05$
Obecný vztah pro testové kritérium	$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - o_{ij})^2}{o_{ij}}$
Hodnota testového kritéria	4,71
Kritická hodnota na zvolené hladině významnosti	7,815
Závěr a interpretace	4,71 < 7,815 nezamítnutí H_0

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ se neprokázalo, že sociální postavení respondentů má vliv na volbu léčebného zařízení v případě sociální tísně.

Statistické vyhodnocení hypotézy č. 5

- H_{50} : Pohlaví respondentů nemá souvislost s místem nákupu potravin pro jejich domácnost.
- H_{5A} : Pohlaví respondentů má souvislost s místem nákupu potravin pro jejich domácnost.

Tabulka 30: Vyhodnocení H5

Otázka č. 6	Žena		Muž		Σ
	n_i	f_i	n_i	f_i	
Supermarket	114	59,07 %	78	58,21 %	192
Smíšené zboží	15	7,77 %	16	11,94 %	31
Farmářské prodejny	12	6,22 %	8	5,97 %	20
Farmářské trhy	26	13,47 %	15	11,19 %	41
Od „svého farmáře“, vlastní	17	8,81 %	8	5,97 %	25
Internet	9	4,66 %	9	6,72 %	18
Σ	193	100,00 %	134	100,00 %	327

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Kontingenční tabulka udává, že jak ženy (59,07 %), tak i muži (58,21 %) nejvíce nakupují potraviny v supermarketech. 13,47 % žen pak také nakupuje na farmářských trzích a 11,94 % mužů v prodejnách se smíšeným zbožím.

Tabulka 31: Očekávané četnosti H5

Otázka č. 6	Žena	Muž	Σ
Supermarket	113,32	78,68	192
Smíšené zboží	18,30	12,70	31
Farmářské prodejny	11,80	8,20	20
Farmářské trhy	24,20	16,80	41
Od „svého farmáře“, vlastní	14,76	10,24	25
Internet	10,62	7,38	18
Σ	193,00	134,00	327

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

V tabulce očekávaných četností lze vidět, že podmínky pro χ^2 test jsou splněny.

Tabulka 32: Statistické vyhodnocení H5

Test o parametrech	χ^2 test
Hladina významnosti	$\alpha = 0,05$
Obecný vztah pro testové kritérium	$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - o_{ij})^2}{o_{ij}}$
Hodnota testového kritéria	3,258
Kritická hodnota na zvolené hladině významnosti	11,071
Závěr a interpretace	$3,258 < 11,071$ nezamítnutí H_0

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ se neprokázalo, že pohlaví respondentů má souvislost s místem nákupu potravin pro jejich domácnost.

Statistické vyhodnocení hypotézy č. 6

- H₀: Věk respondentů neovlivňuje jejich zájem o SZ.
- H_{6A}: Věk respondentů ovlivňuje jejich zájem o SZ.

Tabulka 33: Vyhodnocení H₆

Otázka č. 10	Mladší generace		Starší generace		Σ
	n _i	f _i	n _i	f _i	
Ano	99	76,74 %	44	60,27 %	143
Ne	30	23,26 %	29	39,73 %	59
Σ	129	100,00 %	73	100,00 %	202

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Kontingenční tabulka vykazuje, že 76,74 % respondentů mladší věkové kategorie a 60,27 % starší věkové kategorie má zájem se o SZ dozvědět více.

Tabulka 34: Statistické vyhodnocení H₆

Test o parametrech	$n > 40 \Rightarrow \chi^2$ test
Hladina významnosti	$\alpha = 0,05$
Obecný vztah pro testové kritérium	$\chi^2 = \frac{n \cdot (a \cdot d - b \cdot c)^2}{(a+b) \cdot (c+d) \cdot (a+c) \cdot (b+d)}$
Hodnota testového kritéria	6,116
Kritická hodnota na zvolené hladině významnosti	3,841
Závěr a interpretace	6,116 > 3,841 přijmutí H _A (rozdíl mezi proměnnými není způsoben náhodou)
Síla závislosti	0,17 = slabá závislost

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ se prokázalo, že věk respondentů ovlivňuje jejich zájem o SZ.

5.2 Kvalitativní šetření

Kvalitativní šetření bylo v této práci zvoleno pro doplnění a navázání na kvantitativní šetření. Tato část se bude zabývat výzkumným zjištěním, které bylo získáno za pomoci polostrukturovaných rozhovorů s vedoucími či odbornými pracovníky účastnícími se na rozvoji oblasti sociálního zemědělství.

5.2.1 Cíle, výzkumné otázky

Hlavním cílem kvalitativního šetření bylo zjistit, jaké je současné postavení sociálního zemědělství v rámci udržitelné venkovské společnosti, a také zhodnotit, jaké jsou vize aktérů podílejících se na rozvoji SZ ve venkovském prostředí. Pro zjištění těchto cílů byly stanoveny výzkumné otázky. Základní výzkumná otázka pro kvalitativní šetření zní:

Jaké je současné postavení sociálního zemědělství v ČR očima jeho aktérů?

Aby bylo možné se v průběhu práce zaměřit na jednotlivé znaky (indikátory) výzkumu, bylo potřeba stanovit také dílčí výzkumné otázky, které souvisejí s hlavními výzkumnými otázkami a cílem celého šetření. Jedná se o čtyři dílčí výzkumné otázky (DVO), které jsou následující:

1. Jaký byl záměr aktérů pro práci v sociálním zemědělství?
2. Jak probíhá práce se znevýhodněnými osobami?
3. Jaká je propagace sociálního zemědělství mezi veřejností v České republice?
4. Jakým způsobem lze přispět k rozvoji sociálního zemědělství a jeho udržitelnosti?

Díky určení dílčích výzkumných otázek lze vymezit i jednotlivé indikátory výzkumu (záměr aktérů, znevýhodnění zaměstnanci, propagace, rozvoj).

5.2.2 Rozhodnutí o populaci, předvýzkum

Výzkum této práce je směřován na Jihočeský kraj, a vlastní kvalitativní šetření tak bylo realizováno s vybranými aktéry SZ, kteří na tomto území působí dle webové stránky socialni-zemedelstvi.cz (viz obrázek 3). V Jihočeském kraji se nachází 5 sociálních farem a všech 5 bylo osloveno. S ochotou odpověděly 4 sociální farmy, že se tohoto výzkumu zúčastní.

Předvýzkum byl realizován převážně prostřednictvím e-mailové komunikace a ve dvou případech i formou osobní návštěvy na určených farmách. Cílem pozorování a krátkých rozhovorů bylo zjistit, zda daná farma splňuje podmínky pro provedení kvalitativního výzkumu. V rámci předvýzkumu však bylo zjištěno, že dvě ze čtyř farem nejsou pro toto šetření vhodné. Jedna ze sociálních farem již odstoupila od formy zaměstnávání znevýhodněných osob a v současné době se zaměřuje pouze na rozvoj místní komunity v rámci pořádání akcí pro širokou veřejnost a na rozvoj krajiny tvorby. Druhé zařízení provádí prevenci a léčbu závislosti na alkoholu v rámci práce na zeleninové zahradě. Jedná se tedy o pracovní terapii, ale vedoucí pracovník nebyl doposud s pojmem sociálního zemědělství obeznámen, a proto nebyl schopen se do šetření zapojit.

Jednotkou výzkumného souboru se stali vedoucí pracovníci nebo odborní pracovníci ze dvou sociálních farem Jihočeského kraje, kteří se aktivně podílejí na práci s klienty. Kritérii pro jejich výběr se staly: umístění (Jihočeský kraj), předvýzkum, pozice (vedoucí pracovník, odborný pracovník) a dobrovolnost.

5.2.3 Techniky a nástroje pro sběr dat

Kvantitativní výzkum má za cíl testování statistických hypotéz, avšak kvalitativní výzkum se zabývá nacházením a utvářením zcela nových hypotéz a následně i nových teorií, které vycházejí z prvotních předpokladů (Disman, 1998). Vzhledem k tomu, že je sociální zemědělství v podstatě „novým“ tématem, je zde možnost pro zformulování nových hypotéz a teorií. Zvolenou metodou pro kvalitativní šetření byl polostrukturovaný rozhovor.

Obsahem rozhovoru bylo 8 jednoduchých a srozumitelných zjišťujících otázek, které byly zvoleny tak, aby odpověděly na výzkumné otázky. Jednotlivé položky rozhovoru pro respondenty byly předběžně stanoveny a umožnily tak dodržet danou strukturu. Zároveň bylo možné se v průběhu rozhovoru dotázat i na otázky doplňující, které určitou problematiku vyjasnily. Velkou výhodou polostrukturovaných rozhovorů je příležitost hovořit s dotazovanými přímo v jejich přirozeném prostředí.

5.2.4 Sběr a zpracování dat

Vlastní šetření probíhalo v měsíci říjnu 2022 souběžně s kvantitativním šetřením a zpracování dat bylo uskutečněno v měsíci listopadu 2022. Celkem byly zrealizovány čtyři polostrukturované rozhovory (dva s vedoucími pracovníky a dva s příslušnými odbornými pracovníky), které se odehrávaly v zázemí farmy. Respondenti byli nejdříve seznámeni s cílem a jednotlivými znaky výzkumu. Poté následovalo vlastní šetření, které trvalo průměrně 30–50 minut. Veškeré rozhovory byly zaznamenány pomocí diktafonu. Zvuková stopa z diktafonu pak byla přenesena do textového dokumentu, který následně sloužil pro analýzu získaných dat.

5.2.5 Analýza dat

Tato část práce v sobě bude zahrnovat analýzu dat získaných z kvalitativního šetření realizovaného pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Tyto rozhovory proběhly s vedoucími či odbornými pracovníky na vybraných sociálních farmách Jihočeského kraje. Cílem analýzy je zodpovězení výzkumné otázky: *Jaký je aktuální stav sociálního zemědělství očima jeho aktérů?*

Nejprve budou zvolené sociální farmy charakterizovány a následně budou analyzovány jednotlivé dílčí výzkumné otázky. Každá dílčí výzkumná otázka byla z textového formátu přenesena do tabulek, kde byly zachyceny pouze nejdůležitější body z daného rozhovoru. Jednotlivé rozhovory jsou součástí seznamu příloh pod čísly 5–8.

Představení vybraných sociálních farem

Kvalitativní šetření bylo realizováno na dvou sociálních farmách, které spojovalo především jejich působení v Jihočeském kraji. První farma vybraná pro tento výzkum se v rámci sociálního zemědělství zabývá zaměstnáváním zdravotně, sociálně či lehce mentálně znevýhodněných lidí a umožňuje jim vykonávat činnosti v zemědělských provozech a na venkově. Každý jedinec je na práci v zemědělství dostatečně připraven prostřednictvím aplikace modelu, kdy člověk začíná nácvikem v sociálně terapeutických dílnách, pokračuje malým úvazkem v integrační dílně a po zapracování směřuje do sociálního podniku. Klient má po boku psychosociální podporu, která je ihned nápomocna např. při zhoršení psychického

stavu a pomáhá vše včas řešit. Tento spolek patří mezi přední sociální farmy České republiky a v současné době je již v oblasti SZ na vyšší úrovni. Druhou farmou se stala terapeutická komunita, která se zaměřuje na léčbu mladistvých závislých a matek s dětmi ze závislosti na návykových látkách, alkoholu či gamingu. Uvnitř komunity je i sociální farma, na jejímž chodu se klienti podílejí spolu s odborným pracovníkem v rámci pracovní terapie. Terapeutická komunita funguje několik let, ale prvek sociálního zemědělství byl přidán teprve nedávno.

Analýza DVO č. 1: Jaký byl záměr aktérů pro práci v SZ?

Tabulka 35: Záměr aktérů pro práci v SZ

DVO1: Jaký byl záměr aktérů pro práci v SZ?	
Co Vás přimělo pracovat právě v oblasti sociálního zemědělství?	
Respondent č. 1	vzdělání z oblasti zemědělství a psychologie
Respondent č. 2	práce mezi neziskovými organizacemi a sociálními podniky
Respondent č. 3	být součástí terapeutické komunity jako pomocný terapeut
Respondent č. 4	být součástí terapeutické komunity jako pomocný terapeut

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Předchozí tabulka představuje důležité body z odpovědí respondentů na DVO č. 1. Respondent č. 1 (dále jen R1) se do oblasti SZ dostal prostřednictvím svého vzdělání. V minulosti studoval zemědělství a psychologii. Respondent č. 2 (dále jen R2) práci v SZ nijak neplánoval, ale již několik let se pohybuje mezi neziskovými organizacemi a sociálními podniky. Respondent č. 3 (dále jen R3) a respondent č. 4 (dále jen R4) se shodli na tom, že v dřívějších letech byli součástí dané terapeutické komunity jako pomocní terapeuti.

Souhrnem odpovědí na otázku „Jaký byl záměr aktérů pro práci v SZ?“ je, že se většina respondentů již v minulosti pohybovala v oblasti sociálních služeb, které je následně dovedly k sociálnímu zemědělství.

Analýza DVO č. 2: Jak probíhá práce se znevýhodněnými osobami?

Tabulka 36: Znevýhodnění zaměstnanci

DVO2: Jak probíhá práce se znevýhodněnými osobami?	
Jakým způsobem probíhá motivace znevýhodněných zaměstnanců?	
Respondent č. 1	pozitivní příklad ostatních kolegů, kvalitní psychosociální podpora, finanční motivace, firemní benefity, nadstandartní přístup zaměstnavatele k zaměstnanci, netlačit na vysoký výkon, flexibilita, úprava činností a pracovní doby
Respondent č. 2	pozitivní příklad (kolegy, mistra), dobrá inspirace a vzor, dobrý tým a kolegové udrží i méně namotivované jedince v práci, psychosociální podpora, zkušený sociální pracovník, vycházet vstříc potřebám zaměstnance, časová flexibilita, sleva na produkty firmy
Respondent č. 3	vlastní práce jako příklad, motivace ve skupině
Respondent č. 4	jdu příkladem, vzájemná motivace (předhání se v lépe odvedené práci)
Jak zajistit, aby znevýhodnění zaměstnanci nebyli pro plynulý chod společnosti spíše přítěží?	
Respondent č. 1	dobrá motivace zaměstnanců, psychosociální podpora, srozumitelný postup práce pro zaměstnance, vhodná pracovní pozice
Respondent č. 2	dobře vybrané pracovní místo, pracovní úkony a pomůcky, psychosociální podpora, dobrá příprava jedince na práci, terapeutické dílny
Respondent č. 3	příslušný odborný pracovník
Respondent č. 4	dostatečné zaučení, nedbat na rychlost, motivace se naučit něčemu novému

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Motivace znevýhodněných zaměstnanců probíhá především spoluprací v rámci dobrého týmu, pozitivním příkladem ostatních kolegů či mistrů, na čemž se shodli všichni čtyři respondenti. Dalším nástrojem pro lepší motivaci zaměstnanců je psychosociální podpora, určený zaměstnanec na klienty dohlíží, pomáhá jim a je schopen ihned zasáhnout v případě výskytu problému. Pokud je klient odhodlán vykonávat svou práci zodpovědně a má tedy dobrou motivaci, je plynulý chod společnosti zajištěn. Narušení plynulosti společnosti může nastat v případě, že dotyčná znevýhodněná osoba byla dosazena na nevhodnou pozici

pro výkon své práce nebo má pro svou činnost špatné pracovní podmínky. Těmto problémům lze předejít pomocí dobré přípravy jedince na práci, dostatečným zaučením, terapeutickými dílnami a trpělivostí, protože i znevýhodněné osoby zvládnou práci v zemědělství a zároveň na ně má terapeutický dopad.

Analýza DVO č. 3: Jaká je propagace sociálního zemědělství mezi veřejností ČR?

Tabulka 37: Propagace sociálního zemědělství

DVO3: Jaká je propagace sociálního zemědělství mezi veřejností ČR?	
Snažíte se nějakým způsobem propagovat SZ v ČR?	
Respondent č. 1	přítomnost v médiích a informovanost veřejnosti, udržitelnost SZ skrze finanční přínos, informovanost lidí = nárůst nákupu produktů SZ
Respondent č. 2	tiskové zprávy, média, starostové z regionu, zástupci firem, reprezentace na konferencích, informovanost spotřebitele, spolupráce se Sady sv. Prokopa, Asociací SZ, se SoFarm, jednání s politiky, podpory pro nový zákon sociálního podnikání, reprezentace v poslanecké sněmovně
Respondent č. 3	jinak se nesnaží, klienti z kontaktních center v Praze, psychiatrických nemocnic, poradenských linek a adiktologických ambulancí
Respondent č. 4	jinak se nesnaží
Jaká je podle Vás informovanost veřejnosti o SZ a jeho aktivitách v ČR?	
Respondent č. 1	dostatek dostupných informací, nezájem lidí (médií), informovanost není špatná, SZ není „hitem“ zemědělské oblasti
Respondent č. 2	ten kdo o SZ ví, rád ho podporuje, pomalý růst informovanosti spotřebitelů, dobrá informovanost: - u mladých rodin z velkých měst (zájem o kvalitní produkty pro své děti), - u lidí z malých obcí se sociálně zemědělským podnikem
Respondent č. 3	v podstatě žádná, odraz společnosti, veřejnost nevidí, jak je pro nás SZ důležité a užitečné
Respondent č. 4	velmi slabá, nejlepší zdroj je internet, v médiích se o SZ nemluví

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

V tabulce jsou zaznamenány odpovědi ohledně propagace a současného postavení SZ v České republice. Respondenti byli nejdříve tázáni, zda oni sami nějakým způsobem SZ v ČR propagují a snaží se tak dostat do povědomí veřejnosti. Respondenti byli dle odpovědí rozděleni na dvě skupiny. R1 a R2 se oba shodli na tom, že širokou veřejnost o SZ informují

prostřednictvím médií, venkovských akcí pro místní obyvatele, spoluprací s ostatními zemědělskými systémy a též podporou zastoupenou v politické oblasti. Společně si myslí, že informovanost o SZ je velmi důležitá nejen pro rozvoj SZ obecně, ale i pro finanční přínos podniku. Pokud poroste povědomí a informovanost veřejnosti, porostou i nákupy produktů sociálního zemědělství. Druhou skupinu tvořili R3 a R4, kteří SZ nijak nepropagují, ale jsou si vědomi toho, že informovanost lidí je velmi důležitá a nepomohla by pouze rozvoji SZ, ale i rozvoji jejich komunity.

Na otázku o informovanosti veřejnosti a aktivitách SZ R1 odpověděl, že dostupných informací ohledně problematiky SZ je mnoho, avšak společnost (médiá) se o ni nezajímají. R2 se domnívá, že nejlépe informované skupiny jsou z mladých rodin žijících ve velkých městech, které chtějí pro své děti kvalitní produkty, a ze skupiny obyvatel z malých obcí, kde nějaký sociálně zemědělský podnik působí. R3 a R4 se shodli, že povědomí veřejnosti o SZ je velmi slabé a společnost si není vědoma, jaký přínos má pro naši společnost. R4 odpověděl, že nejlepším zdrojem v této době je internet, který používá denně veškerá část populace, a méně je pak SZ zmiňováno v médiích (TV).

Analýza DVO č. 4: Jakým způsobem lze přispět k rozvoji SZ a jeho udržitelnosti?

Tabulka 38: Rozvoj sociálního zemědělství a udržitelnost

DVO4: Jakým způsobem lze přispět k rozvoji SZ a jeho udržitelnosti?	
Jak vnímáte současné postavení SZ v ČR?	
Respondent č. 1	více podniků v bio režimu se pouští do SZ, práce v ekologickém zemědělství je pracnější = potřeba více pracovních sil = znevýhodněné osoby = levná pracovní síla
Respondent č. 2	z hlediska legislativy velké nevýhody, gesce více ministerstev = komplikace jednání na vyšší úrovni, 10 let čekání na zákon o sociálním podnikání, podpora vlády a institucí existuje, aktivity MZe na podporu zaměstnávání lidí s postižením v zemědělství, snižování objemu financí vyčleněných MZe na zaměstnávání OZP v zemědělství, z hlediska spotřebitelů zlepšení
Respondent č. 3	velmi významné pro společnost, ale veřejnost to nevidí, malé dotace, finančně náročné
Respondent č. 4	skvělý nápad se spoustou překážek, neuspokojivá situace, mezery ze strany státu a jeho podpor, brždění legislativou a hygienou

V čem podle Vás spočívá trvale udržitelný rozvoj venkova? A pomohlo by k jeho rozvoji i SZ?	
Respondent č. 1	udržení místní komunity, způsob hospodaření s půdou, udržitelnost i pro další generace, fungování zemědělství i v budoucnu, větší soběstačnost místní komunity, SZ důležitým prvkem trvale UR, lidé v dané obci, kde sociální podnik působí, o něm vědí a podporují ho
Respondent č. 2	dostatek pracovních míst na venkově, potravinová soběstačnost, konzumace lokálních produktů, (raději jablka od souseda než z Itálie ze supermarketu), sociální podniky jsou malé či střední podniky spadající do menší komunity, kterou chtějí udržovat – práce pro místní, ohleduplné chování k půdě, vydařená úroda, ne rychlému zisku, ano dlouhodobé efektivitě, zábrana odlivu lidí z regionu, energetická soběstačnost
Respondent č. 3	velký podíl SZ, vzájemně se doplňují, přínos pro venkov a komunitu
Respondent č. 4	kompatibilita SZ a trvale UR, komunitní rozvoj, ekologický a ekonomický přínos
Jaké máte vize v rozvoji SZ do budoucna?	
Respondent č. 1	pozitivní působení na místní komunitu, podpora pro SZ od místních obyvatelů, podpora zakládání a rozvoje sociálních podniků, edukativní přesah SZ, vzdělávání široké veřejnosti, dětí a mládeže, ekologické zemědělství = model zdravé půdy a zdravé komunity
Respondent č. 2	„přežít“, inflace, šetřící spotřebitelé, rostoucí náklady na energie, neprovázání zvyšování minimální mzdy s navýšením příspěvku na OZP = narušení cash flow, narušení naší činnosti, otevření nového zahradnictví, pěstování zeleniny pro restauraci v lázních, navýšení počtu OZP, větší podíl agroturistiky, propagace SZ mezi návštěvníky
Respondent č. 3	lepší informovanost o komunitě, SZ jako nástroj pro osobnostní růst, v plánu je podpora ze strany odborníka
Respondent č. 4	přání větší informovanosti o terapeutické komunitě, distribuce faremních produktů mezi obyvatele (mlékomat), nákup pozemků a rozšíření chovu

Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

DVO č. 4 v sobě zahrnuje zjišťující otázky týkající se stávajícího stavu, udržitelnosti a rozvoje SZ. Podle R1 se více podniků v ČR zaměřených na bio režim následně vydává cestou SZ. Vzhledem k tomu, že je ekologické zemědělství pracnější, je potřeba více pracovních sil a tyto pracovní pozice tedy mohou zaplnit znevýhodněné osoby, pro které mají zemědělské aktivity terapeutický dopad a zároveň představují i levnější pracovní sílu.

R2 vnímá současné postavení SZ z hlediska legislativy za velmi nevýhodné, protože spadá pod gesci několika ministerstev a jednání na vyšší úrovni přináší značné komplikace. Na podporu zaměstnávání OZP v zemědělství přispívá MZe určitou částkou financí, jejichž objem se neustále snižuje. Velké mezery v legislativě ČR se vyznačují i tím, že se již 10 let očekává vydání zákona o sociálním podnikání. Dle R2 se však zájem o SZ ze strany spotřebitelů zvyšuje, avšak velmi pomalu. R3 a R4 se ve svých odpovědích shodli na tom, že podpora SZ ze strany státu je velmi malá a veřejnost si v současné situaci neuvědomuje, jak je SZ pro společnost významné.

Následující otázka se zaměřila na trvale udržitelný rozvoj venkova a rozvoj SZ. Všichni čtyři respondenti se shodli v tom, že SZ je s trvale UR zaručeně spojeno a vzájemně podporováno. Nejlepším nástrojem pro trvale UR venkova je udržení si místní komunity a celkově komunitní rozvoj, na kterém má SZ také svůj podíl. R1 doplnil, že trvale UR venkova spočívá jak v udržení místní komunity, tak i ve způsobu hospodaření, který je udržitelný i pro další generace, a větší soběstačnosti místní komunity. R2 dodal, že sociální podniky patří do kategorie malých a středních podniků, které spadají do menší komunity a lokality. Díky tomu je obyvatelé znají a mají zájem o jejich udržitelnost. Proto dávají práci ostatním místním, chovají se ohleduplně k půdě, aby jim po dlouhá léta přinášela úrodu.

Na otázku „Jaké máte vize v rozvoji SZ do budoucna?“ zaznělo od R1, že by chtěl nadále podporovat rozvoj a zakládání sociálních podniků, dlouhodobě pozitivně působit na místní komunitu, aby měli místní obyvatelé o SZ zájem. Dalším prostředkem pro rozvoj SZ je edukace široké veřejnosti, dětí a mládeže o zdravém zemědělství a komunitě. R2 odpověděl k aktuální ekonomické situaci v ČR, že jev rozvoje SZ ohrožují i faktory jako inflace, šetřící spotřebitelé, rostoucí náklady na energie, zvyšování minimálních mezd neprovázané s navýšením příspěvku na OZP. Za krátkodobé dosažitelné cíle považuje navýšení počtu znevýhodněných osob, větší podíl agroturistiky a propagaci SZ mezi návštěvníky. R3 uvedl, že by si přál, aby SZ nadále sloužilo jako nástroj pro osobnostní růst jak pro klienty, tak pro zaměstnavatele. Do budoucna mají v plánu poradu s odborníkem, který by jim mohl k jejich růstu v oblasti SZ pomoci. A R4 by si přál, aby lidé více podporovali SZ a i jejich komunitu, s čímž souvisí i cíl rozšíření chovu koz a distribuce koziho mléka prostřednictvím mlékomatu mezi obyvatele, což by terapeutické komunitě pomohlo do budoucna i finančně.

6 Výsledky a diskuse

Terénní šetření bakalářské práce probíhalo formou kvantitativního a kvalitativního sociologického výzkumu na území Jihočeského kraje. Kvantitativní šetření bylo zaměřeno na analýzu získaných výsledků z dotazníkového šetření a na vyhodnocení zformulovaných hypotéz. Celkově bylo stanoveno šest hypotéz, u kterých bylo pomocí chí-kvadrátu (testu nezávislosti) zjištěno, že lze přijmou pouze jednu hypotézu. Na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ se prokázalo, že věk respondentů ovlivňuje jejich zájem o SZ. Hypotézy, které naopak nebyly potvrzeny, byly následující: Nepodařilo se prokázat, že místo bydliště respondentů má vliv na povědomí o SZ, dosažené vzdělání respondentů má souvislost s jejich informovaností o SZ, věk respondentů nesouvisí s tím, zda se někdy dostali do sociální tísně, sociální postavení respondentů má vliv na volbu léčebného zařízení v případě sociální tísně a že pohlaví respondentů nemá souvislost s místem nákupu potravin pro jejich domácnost. Závěrečná diskuse se bude zabývat porovnáváním výsledných dat z terénního šetření s ostatními výzkumy či příslušnou literaturou. Diskuse je organizována dle stanovených dílčích cílů.

V prvním dílčím cíli bylo posouzeno, jaká je informovanost veřejnosti o SZ. Z výsledků vlastního kvantitativního šetření vyplynulo, že se většina respondentů (67,49 %) s tímto pojmem doposud nesešla. Ti, kteří pojem znali, uvedli, že se o něm dozvěděli prostřednictvím internetu. Toto zjištění pak bylo potvrzeno díky výpovědi R4 v kvalitativním šetření, která uvedla: *„Jsem si vědoma toho, že informovanost veřejnosti je hodně slabá. Jediný způsob, jak se o SZ lidé dozví, je podle mého názoru z internetu. V ostatních médiích se o této problematice skoro vůbec nemluví.“* Dále je zde důležité zmínit odpověď R2, který se domnívá, že: *„... dobrá informovanost je často u mladých rodin z velkých měst, které chtějí kvalitní produkty pro své děti a nakupují v rámci Komunitou podporovaného zemědělství (KPZ) a podobných obytných družstev. Stejně tak lidé z vesnic a malých obcí, kde nějaký sociálně zemědělský podnik funguje, jej často dobře znají a podporují.“*

V druhém dílčím cíli bylo zhodnoceno, s jakou sociální tísní se respondenti setkali nejčastěji. Hypotéza č. 3 nepotvrdila, že by to, zda se respondenti dostali do některé tísnivé sociální situace či nikoliv, záviselo na jejich věku. Z dotazníkového šetření bylo zjištěno, že se respondenti mladší (0–45 let) i starší (46 a více let) generace nejčastěji setkali

s dlouhodobou nezaměstnaností (20,83 % a 25,00 %). V Jihočeském kraji se obecná míra nezaměstnanosti ke konci února tohoto roku pohybovala kolem 3,3 % a mezi ostatními kraji byl Jihočeský šestým nejnižším. Aktualizované údaje z 31. 10. 2022 ukazují, že míra nezaměstnanosti činí 2,57 % (Kurzy.cz, 2022). Hudcová a kol. v Metodice III Sociální práce v sociálním zemědělství z roku 2018 uvádějí: „*Nepříznivá sociální situace může vzniknout při dlouhodobé či opakované nezaměstnanosti. V ČR to jsou uchazeči o zaměstnání s registrací delší než 1 rok na ÚP, respektive uchazeči o zaměstnání, jejichž doba evidence na ÚP dosáhla v posledních 2 letech souborné délky 12 měsíců. Projevuje se především sociálním vyloučením daných osob s negativním dopadem na příjem domácnosti, ztrátou pracovní zručnosti a návyku soustavně pracovat. U dlouhodobě nezaměstnaného postupně vyvolává deziluzi a depresi, vede ke zhoršování fyzického i psychického zdraví a dalším obtížím.*“

Třetí dílčí cíl zjišťoval, jaké z léčebných zařízení by respondenti zvolili v případě sociální tísně pro zlepšení svého stavu. 89,96 % respondentů by v takové situaci uvažovalo o zařízení, jehož zázemí tvoří také zahrada či farma. Nejpočetnější odpovědí se 106 (40,93 %) se stal komunitní dům, jehož součástí je právě i zahrada nebo farma. Hudcová a kol. (2018) v Metodice III předkládají kazuistiku, ve které představují Romanu (38) narozenou s mentálním postižením středního stupně. „*Její matka ji po rozvodu z důvodu tísnivé sociální situace umístila do klasického uzavřeného ústavu sociální péče. Romana trpěla symptomy citové deprivace, které se u ní projevovaly obvyklou formou hospitalismu. Když se ustálila matčina rodinná situace, začala si Romanu brát o Vánocích a letních prázdninách domů. Tyto podmínky byly na pokraji sociální únosnosti, ale pobyt v ústavu zase zhoršoval Romanin psychický stav. Její klíčový pracovník proto hledal náhradní řešení v podobě umístění do menšího zařízení. Nakonec našli možnost chráněného bydlení formou otevřené komunity v komunitním domě. V něm se Romana v rámci sociálně terapeutických dílen stará o údržbu domu a vedení domácnosti. Nejvíce ji ale baví práce na zahradě a na farmě, která je integrální součástí komunitního domu. Romana tak našla bezpečné prostředí, v němž se výrazně zlepšil její sociální i psychický stav.*“

Ve čtvrtém dílčím cíli bylo zhodnoceno, kde nakupují respondenti nejčastěji potraviny pro svou domácnost. Z výsledků šetření bylo posouzeno, že téměř všichni (192 odpovědí, 58,72 %) respondenti nakupují potraviny pro své domácnosti v supermarketech a druhou nejčastější odpovědí byly farmářské trhy (12,54 %). Moudrý a kol. (2018) v Metodice II

zmiňují: „*Specifické přidané hodnoty produktů sociálního zemědělství by měly být zdůrazněny a zviditelněny v rámci marketingu. Produkty sociálního zemědělství zpravidla nemohou konkurovat běžné (zejména průmyslové) produkci nejobvyklejším nástrojem – tedy cenou, proto má i jejich marketing určitá specifika.*“ Dále doporučují, aby jedním z cílů prodejce bylo informování zákazníka, že daný zakoupený produkt pochází ze složky SZ. To, že informovanost v tomto případě hraje také svou roli, potvrdil v kvalitativním šetření R1, který uvedl: „*Při informování lidí roste jejich ochota nakupovat právě produkty sociálního zemědělství.*“

Pátý dílčí cíl posuzoval, jaký je zájem veřejnosti o SZ. Kvantitativní šetření prokázalo, že 143 (70,79 %) respondentů téma SZ zaujalo a chtěli by se o něm a jeho aktivitách dozvědět více. S pátým dílčím cílem a celým dotazníkovým šetřením byl spojen další dílčí cíl (dá se říci úspěšný), kterým bylo seznámení široké veřejnosti s problematikou tématu sociálního zemědělství a prohloubení zájmu u větší části našeho obyvatelstva.

V šestém dílčím cíli bylo zjištěno, co přimělo současné aktéry vykonávat práci právě v oblasti SZ. Z rozhovorů s aktéry podílejícími se na rozvoji SZ vyplynulo, že většina respondentů se v minulosti pohybovala v oblasti sociálních služeb, a to je posléze dovedlo i k práci v SZ.

V sedmém dílčím cíli bylo zhodnoceno, jak probíhá práce se znevýhodněnými osobami. Všichni respondenti se při této zjišťující otázce shodli na tom, že nejdůležitějším nástrojem pro práci se znevýhodněnými zaměstnanci je dobrá motivace a přítomnost psychosociální podpory. Motivace znevýhodněných osob probíhá nejčastěji prostřednictvím pozitivního příkladu (ostatních kolegů, mistrů, zaučujících), kdy se osoby motivují vzájemně, či flexibilitou pro zaměstnance. Pokud již znevýhodněný zaměstnanec získal motivaci pro práci, je důležité zařídit, aby byl řádně zaučen a nenarušil plynulý chod podniku. R2 v rozhovoru zmínil, že aplikují model, ve kterém člověk začíná nácvikem v sociálně terapeutických dílnách, pokračuje malým úvazkem v integrační dílně a po zapracování směřuje do sociálního podniku. Při všech činnostech je zde přítomna i psychosociální podpora, jež řeší případné potíže. Moudrý a kol. (2018) v Metodice I udávají: „*Práce a doprovázení lidí s postižením či jiným znevýhodněním vyžadují trpělivost, vysokou míru zapojení a předpokládají určité hodnotové zakotvení. Nadto je třeba mít dostatečnou odbornou znalost jak teoretickou, tak praktickou či mít k ruce tým kvalifikovaných spolupracovníků.*“

Osmý dílčí cíl mapoval, jaká je propagace sociálního zemědělství mezi veřejností v ČR. Pokud se jedná o sociální zemědělství u rozvinutějších podniků, ty aktivně SZ propagují nejčastěji prostřednictvím médií, internetu, okolních podniků a dalších. Avšak u podniků, které jsou v oblasti SZ stále v počátcích rozvoje, není propagace SZ v jejich silách. R1 byl v rozhovoru přesvědčen, že dostupných informací ohledně SZ je mnoho, ale veřejnost nejeví zájem. Zde je vyzdvihnut pátý dílčí cíl, který vyplynul z dotazníkového šetření, kde většina respondentů uvedla, že o SZ zájem má.

A poslední dílčí cíl zjišťoval, jakým způsobem lze přispět k rozvoji SZ a jeho udržitelnosti. Současné postavení SZ dle respondentů má velké mezery ze strany státu, respektive ze strany legislativy a finančních podpor. V rozhovoru s členkou Pracovní komise sociálního zemědělství na MZe a spoluzakladatelkou Asociace SZ Eliškou Hudcovou zveřejněném na ceske-socialni-podnikani.cz ta doporučuje: „... *klasické zemědělské dotace. Mohou žádat o finanční podporu z PRV, na dílčí projekty zažádat o zvýhodněný úvěr na investice a provoz (přes PGRLF, a.s.) MZe také nabízí dotace NNO (nestátním neziskovým organizacím). Sociální zemědělci mohou žádat v rámci zakládání sociálního podniku z OPZ i prostřednictvím MAS (místních akčních skupin). Díky variabilitě konceptu mohou samozřejmě zemědělci jako zaměstnavatelé spolupracovat s ÚP, mají-li registrované sociální služby, tak s krajem.*“ Pro rozvoj SZ je velmi významný i trvale udržitelný rozvoj. Tyto dvě sféry mají společný cíl, který hledí do budoucnosti. Cíl je zaměřen na udržení místní komunity (nabídka pracovních míst, lokálních produktů) a na šetrné a ekologické hospodaření s půdou, které zaručí kvalitní úrodu. R2 uvedl: „*Sociální zemědělci snad bez výjimky spadají do kategorie malých a středních podniků, což znamená, že nejde o velké koncerny, ale o firmy, které jsou zasazené do konkrétní lokality a komunity. Díky tomu ji znají a mají zájem na jejím udržení do budoucna, a tak dávají práci místním a chovají se k půdě ohleduplně, aby jim nesla úrodu po dlouhá léta. Nehledají rychlý zisk, ale dlouhodobou efektivitu.*“ Lepší budoucnost SZ lze zařídit prostřednictvím větší společné propagace a edukace. Zaměřit se zejména na vzdělávání široké veřejnosti, dětí a mládeže a přesvědčit je o významnosti SZ. V rozvoji může pomoci i vzájemná spolupráce současných i nově vzniklých sociálních podniků, které budou mít podporu od místní komunity. Expertka pro SZ Eliška Hudcová v rozhovoru konstatuje (České sociální podnikání, 2019b): „*V rámci projektu jsme identifikovali důvody, proč farmáři zabývající se sociální problematikou nevyužívali více dotačních nabídek z PRV.*“

Na základě toho pak bylo formulováno několik doporučení pro úpravu PRV a pro podporu žadatelů: Zjednodušit administrativu pro mikropodniky a malé podniky. Zjednodušit administrativu pro projekty do 1 mil. Kč. Nastavit efektivní podporu malým zemědělcům, kteří na venkově žijí i zaměstnávají, dobře se starají o půdu, zvířata, krajinné prvky, podporují místní ekonomiku a obecně naplňují nominální ambici PRV 2014-2020. Podpořit i takové projekty, které se mohou spravujícím orgánům jevit jako náročné, ale mají pozitivní dopady na tvářnost venkova. Podpořit malé žadatele poradenskými službami, marketingem, informacemi a metodickým vedením. Věřím, že uvedení těchto doporučení do praxe by otevřelo cestu pro vznik řady nových sociálních farem.“

7 Závěr

Hlavním cílem bakalářské práce bylo navrhnout možnost využití sociálního zemědělství v rámci udržitelného rozvoje venkova a ekonomického rozvoje, k jeho naplnění napomohly cíle dílčí. Dílčí cíle se zaměřovaly na povědomí veřejnosti o sociálním zemědělství, jeho současný stav a na vize aktérů podílejících se na rozvoji SZ a venkovského prostředí.

Teoretická část práce se věnuje podstatným pojmům a souvislostem SZ, které vedou k objasnění této problematiky. Zmiňuje i sociální podnikání ve spojení se sociálními farmami, SZ ve vybraných evropských zemích a charakterizuje trvale udržitelný rozvoj. Terénní šetření bylo realizováno v Jihočeském kraji, tento kraj byl vybrán z důvodu početného výskytu sociálních farem. Šetření zde bylo provedeno kvantitativním a kvalitativním sociologickým výzkumem za pomoci dotazníku a polostrukturovaných rozhovorů.

Výsledky z obou šetření potvrdily, že pojem SZ patří v ČR mezi méně známá témata a široká veřejnost není o tomto tématu dostatečně informována, jak by si SZ zasloužilo. Z šetření dále vyplynulo, že více než polovinu respondentů téma SZ zaujalo a měli by zájem se případně o této problematice dozvědět více a SZ podpořit. Současný stav SZ očima jeho aktérů je neuspokojivý z hlediska legislativy, např. stále chybí zákon o sociálním podnikání (který má být předložen koncem tohoto roku), avšak z hlediska zájmu spotřebitelů zaznamenávají aktéři pomalý nárůst.

SZ umožňuje znevýhodněným osobám zkvalitnit jejich život při zemědělských činnostech na sociálních farmách ve venkovském prostředí. Vzhledem k tomu může zaručit ekonomický rozvoj v podobně rostoucích příjmů obyvatelstva, sociální rozvoj v poskytování služeb pro důstojný život, rozvoj lidské osobnosti, zdraví, vzdělání, soudržnosti a environmentální rozvoj s jeho šetrným zacházením s přírodou, krajinou a životním prostředím. Proto se SZ jeví jako nejlepší možnost využití při udržitelném rozvoji venkovského prostoru.

Závěrem práce je doporučení pro současné i budoucí aktéry SZ, aby spolu navzájem komunikovali a podporovali se. Aby společně dbali na větší informovanost veřejnosti (např. prostřednictvím internetu, sociálních sítí), která je pro rozvoj SZ stěžejním a může jim následně pomoci i z hlediska ekonomické stránky podniku.

8 Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

BARTON, J., BRAGG, R., WOOD, C., PRETTY, J. 2016. *Green Exercise: Linking Nature, Health and Well-being*. 1st ed. Routledge. ISBN 978-1-1388-0765-5.

DISMAN, M. 1998. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-141-2.

DOHNALOVÁ, M. 2010. Sociální ekonomika. In: SKOVAJSA, M. a kol. *Občanský sektor: Organizovaná občanská společnost v České republice*. 1. vyd. Praha, Portál, s. 289–307. ISBN 978-80-7367-681-0.

DOHNALOVÁ, M. 2012. *Sociální ekonomika, sociální podnikání: podnikání pro každého*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-269-3.

ELINGS, M., HASSINK, J. 2006. *Farming for Health in the Netherlands*. In: HASSINK, J. DIJK, M., eds. *Farming for Health. Green Care Farming Across Europe and the United States of America*. Dordrecht: Springer, s. 163–179. ISBN 978-1-4020-4540-0.

HASSINK, J., DIJK, M., eds. 2006. *Farming for Health: Green care Farming across Europe and the United States of America*. Dordrecht: Springer. ISBN 978-1-4020-4540-0.

HUDCOVÁ, E. a kol. 2019a. *Sociální zemědělství a podnikání v českých regionech: inspirativní projekty, realizované workshopy, podpora vybraných aktivit z Programu rozvoje venkova*. Praha: Ministerstvo zemědělství. ISBN 978-80-7434-488-6.

HUDCOVÁ, E., CHOVANEC, T., MOUDRÝ, J. 2018a. *Příklady dobré praxe v sociálním zemědělství. Metodika IV*. 1. vyd. České Budějovice: Centrum pro komunitní práci jižní Čechy. ISBN 978-80-87809-54-9.

HUDCOVÁ, E., CHOVANEC, T., MOUDRÝ, J. 2018b. *Sociální práce v sociálním zemědělství. Metodika III*. 1. vyd. České Budějovice: Centrum pro komunitní práci jižní Čechy. ISBN 978-80-87809-53-2.

CHOVANEC, T. a kol. 2015. *Sociální zemědělství: dokument zpracovaný v rámci pracovní komise sociálního zemědělství při Ministerstvu zemědělství*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zemědělství. ISBN 978-80-7434-213-4.

CHOVANEC, T., MOUDRÝ, J., LACKO-BARTOŠOVÁ, M. a kol. 2016. *Sociální zemědělství v evropských zemích*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zemědělství. ISBN 978-80-7434-314-8.

MARNEROS, A., PILLMANN, F. 2005. *Das Wort Psychiatrie... wurde in Halle geboren. Von den Anfängen der deutschen Psychiatrie*. Stuttgart: Schattauer. ISBN 978-3-7945-2413-6.

MOUDRÝ, J., HUDCOVÁ, E., CHOVANEC, T. 2016. *Možnosti využití konceptu sociálního zemědělství v politikách sociálního začleňování ve venkovském prostředí*. Praha: Ministerstvo zemědělství. Dostupné také z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/ASZ_SocZem_v_CR_FINAL.pdf

MOUDRÝ, J., HUDCOVÁ, E., CHOVANEC, T. 2018. *Možnosti rozvoje sociálního zemědělství u poskytovatelů sociálních služeb. Metodika I*. 1. vyd. České Budějovice: Centrum pro komunitní práci jižní Čechy. ISBN 978-80-87809-51-8.

MOUDRÝ, J., HUDCOVÁ, E., KÜFFNEROVÁ N., eds. 2020. *Sociální zemědělství v terciárním vzdělávání. Social Farming in Higher Education, Erasmus+*. Dostupné také z: <https://sofaredu.eu/wp-content/uploads/2020/08/The-Textbook-CZ.pdf>

NEUBERGER, K., STEPHAN I., HERMANOWSKI, R., FLAKE, A., POST, F-J., van ELSEN, T. 2006. „Farming for Health: Aspects from Germany“. In: HASSINK, J., DIJK, M., eds. *Farming for Health: Green Care Farming across Europe and the United States of America*. Dordrecht: Springer, s. 193–211. ISBN 978-1-4020-4540-0.

Regione del Veneto. 2015. *Deliberazione della Giunta Regionale n. 591 del 21 Aprile 2015*. Regione del Veneto: Venice, Italy.

SEMPIK, J., ALDRIDGE, J. 2006. „Care farms and care gardens, Horticulture as therapy in the UK“. In: HASSINK, J., DIJK, M., eds. *Farming for Health. Green Care Farming Across Europe and the United States of America*. Dordrecht: Springer, s. 147–161. ISBN 978-1-4020-4540-0.

Internetové zdroje

AREA viva. 2011. *M.A.I.E. – projekt pro sociální zemědělství* [online]. Multifunctional Agriculture in Europe [cit. 2022-10-22]. Dostupné z: <http://www.areaviva.cz/SOCIALNI-ZEMEDELSTVI-1/MAIE-projekt-pro-socialni-zemedelstvi.html>

BEMAGRO. 2022. [online]. [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <http://www.bemagro.cz/>

ČESKÉ SOCIÁLNÍ PODNIKÁNÍ. 2019a. *Vyhodnocení dotazníkového šetření sociálních podniků v ČR 2019* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2022-10-14]. Dostupné z: https://ceske-socialni-podnikani.cz/media/com_form2content/documents/c1/a2570/f239/Vyhodnoceni_dotaznikove_setreni_2019.pdf

ČESKÉ SOCIÁLNÍ PODNIKÁNÍ. 2019b. *Sociálnímu zemědělství se v ČR daří: Rozhovor s Eliškou Hudcovou* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://ceske-socialni-podnikani.cz/socialni-podnikani/clanky/3032-socialni-zemedelstvi>

ČESKÉ SOCIÁLNÍ PODNIKÁNÍ. 2022a. *Principy a definice* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://ceske-socialni-podnikani.cz/socialni-podnikani/principy-a-definice>

ČESKÉ SOCIÁLNÍ PODNIKÁNÍ. 2022b. *Nástroje aktivní politiky zaměstnanosti* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2022-09-27]. Dostupné z: <https://ceske-socialni-podnikani.cz/financovani/podpory-zamestnanosti/2775-nastroje-aktivni-politiky-zamestnanosti>

ČSÚ. 2021. *Statistická ročenka Jihočeského kraje – 2021* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2022-10-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/statisticka-rocenka-jihoceskeho-kraje-2021>

ČSÚ. 2022a. *Nezaměstnanost* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/zpravy/638850-nezamestnanost-v-jihoceskem-kraji-ke-konci-unora-dosahla-3-0--podil-nezamestnanych-osob-cinil/>

- ČSÚ. 2022b. *Míra zaměstnanosti, nezaměstnanosti a ekonomické aktivity – červen 2022* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2022-10-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/miry-zamestnanosti-nezamestnanosti-a-ekonomicke-aktivity-cerven-2022>
- ČSÚ. 2022c. *Nejnovější údaje: Jihočeský kraj* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xc/1-xc>
- DI IACOVO, F., O'CONNOR, D., eds. *Supporting policies for Social Farming in Europe Progressing Multifunctionality in Responsive Rural Areas* [online]. [cit. 2022-10-18]. ISBN 978-88-8295-107-8. Dostupné z: <http://www.umb.no/statisk/greencare/sofarbookpart1.pdf>
- EU. 2020. *Možnosti zahrnutí perspektivy udržitelného rozvoje do systému hodnocení dopadů v ČR* [online]. Evropská unie [cit. 2022-10-19]. Dostupné z: https://www.cr2030.cz/zavazky/wp-content/uploads/sites/4/2021/03/Moz%CC%8Cnosti-zahrnuti%CC%81-perspektivy-udrz%CC%8Citelne%CC%81ho-rozvoje-do-syste%CC%81mu-hodnocen%C3%AD-dopadu%CC%8A-v-%C4%8CR_final.pdf
- EVROPSKÁ KOMISE. 2022. *Rozvoj venkova* [online]. [cit. 2022-10-17]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/rural-development_cs
- FARMA KÁLAL. 2022. *Ekologické zemědělství* [online]. [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://farma-kalal.cz/>
- GALARDI, M. a kol. 2022. Challenges and Perspectives of Social Farming in North-Eastern Italy: The Farmers' View. *Sustainability* [online]. **2022**(14), 1–2 [cit. 2022-10-06]. ISSN 2071-1050. Dostupné z: <https://doi.org/10.3390/su14148390>
- HASSINK, J., AGRICOLA, H., VEEN, E. J. a kol. 2020. The Care Farming Sector in The Netherlands: A Reflection on Its Developments and Promising Innovations. *Sustainability* [online]. **2020**(12), 1–17 [cit. 2022-01-25]. ISSN 2071-1050. Dostupné z: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/9/3811/pdf>
- HUDCOVÁ, E., ŠTASTNÁ, M, MOUDRÝ, J., CHOVANEC, T. 2019b. *Příručka pro zemědělce a veřejnou správu v oblasti podpory a realizace sociálního zemědělství v ČR* [online]. Praha: Státní zemědělský investiční fond [cit. 2022-02-20]. Dostupné z:

http://www.akcr.cz/data_ak/19/v/Prirucka_pro_zemedelce_a_verejnou_spravu_v_oblasti_podpory_a_realizace_socialniho_zemedelstvi_v_CR.pdf

KAPLAN, M. 2018. *How to WOOF: A brief guide to WWOOFing all over the world* [online]. Max Kaplan [cit. 2022-10-13]. Dostupné z: https://www.maxmkaplan.com/assets/How_To_Wwoof_By_Max_Kaplan.pdf

KURKALOVA, L. 2004. Multifunctional Agriculture: A New Paradigm for European Agriculture and Rural Development. *Agricultural Economics* [online]. **32**(2005), 211–219 [cit. 2022-10-22]. ISSN 1574-0862 Dostupné z: https://www.academia.edu/48186385/Multifunctional_Agriculture_A_New_Paradigm_for_European_Agriculture_and_Rural_Development

KURZY.CZ. 2022. *Makroekonomika. Nezaměstnanost v ČR, vývoj, rok 2022* [online]. [cit. 2022-10-10]. Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/makroekonomika/nezamestnanost/>

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. 2022. *Sbírka listin Sdružení POMOC, z.s.* [online]. [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://or.justice.cz/ias/ui/vypis-sl-firma?subjektId=791597>

MMR. 2006. *Destinační management a vytváření produktů v cestovním ruchu* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/1323249-Destinačni-management-a-vytvareni-produktu-v-cestovnim-ruchu.html>

MORUZZO, R., DI IACOVO, F., FUNGHI, A., SCARPELLINI, P., DIAZ, S. E., RICCIOLI, F. 2019. Social Farming: An inclusive environment conducive to participant personal growth. *Social Sciences* [online]. **8**(11), 301 [cit. 2022-09-09]. ISSN 2662-9283. Dostupné z: <https://doi.org/10.3390/socsci8110301>

MPSV. 2020. *Tisková zpráva: MPSV realizovalo průzkum sociálních podniků v ČR* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2022-10-14]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1248138/18_02_2020+TZ+-+MPSV+realizovalo+pr%C5%AFzkum+soci%C3%A1ln%C3%ADch+podnik%C5%AF+v+%C4%8CR.pdf/f1aa3e4a-d3bb-e6bc-eb2b-47287c9b32a6

- MPSV. 2022. *Příručka pro personální agendu a odměňování zaměstnanců: Pracovní rehabilitace* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2022-09-14]. Dostupné z: https://ppropo.mpsv.cz/zakon_435_2004
- MŽP. 2021. *Udržitelný rozvoj* [online]. Praha: Ministerstvo životního prostředí [cit. 2022-10-14]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/udrzitelny_rozvoj
- MŽP. 2022. *Strategický rámec České republiky 2030* [online]. Praha: Ministerstvo životního prostředí [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: <https://www.cr2030.cz/strategie/>
- OSN. 2021. *Cíle udržitelného rozvoje (SDGs)* [online]. [cit. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/sdgs/>
- POMOC Týn nad Vltavou. 2022a. *O nás* [online]. [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://www.pomoctyn.cz/o-nas/>
- POMOC Týn nad Vltavou. 2022b. *Jsmo sociálním podnikem* [online]. [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://www.pomoctyn.cz/socialni-zemedelstvi/jsme-socialni-podnik/>
- PROJEKT MAiE. 2014. *Multifunkční zemědělství v Evropě – Sociální a environmentální vlivy na ekofarmy* [online]. Multifunctional Agriculture in Europe [cit. 2022-10-20]. Dostupné z: <https://www.maie-project.org/index.php-id=6&L=7.html>
- SANANIM. 2021. *Prevence a léčba závislostí* [online]. [cit. 2022-08-21]. Dostupné z: <http://www.sananim.cz/o-nas-1.html>
- SANANIM. 2022. *Výroční zpráva 2021* [online]. [cit. 2022-09-27]. Dostupné z: <http://www.sananim.cz/ke-stazeni/vyrocní-zpravy.html>
- SEMPIK, J. 2010. „Green care and mental health: gardening and farming as health and social care“. *Mental Health and Social Inclusion* [online]. **14**(3), 15–22 [cit. 2021-10-19]. ISSN 2042-8308. Dostupné z: <https://doi.org/10.5042/mhsi.2010.0440>
- SEMPIK, J., HINE, R., WILCOX, D., eds. 2010. *Green Care: A Conceptual Framework. A Report of the Working Group on the Health Benefits of Green Care, COST Action 866, Green Care in Agriculture* [online]. Loughborough: Centre for Child and Family Research, Loughborough University [cit. 2022-10-03]. ISBN 978-1-907382-23-9. Dostupné z:

<http://www.socialni-zemedelstvi.cz/wp-content/uploads/2017/10/green-carea-conceptual-framework.pdf>

SOCIAL ECONOMY EUROPE. 2022. *What is the social economy?* [online]. [cit. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://www.socialeconomy.eu.org/the-social-economy/>

SOCIÁLNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ. 2022a. *Seznam sociálních farem* [online]. [cit. 2022-10-21]. Dostupné z: <http://www.socialni-zemedelstvi.cz/>

SOCIÁLNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ. 2022b. *Příklady dobré praxe: Farma Dvůr Čihovice* [online]. [cit. 2022-10-24]. Dostupné z: <http://www.socialni-zemedelstvi.cz/priklady-dobre-praxe/dvur-ctihovice/>

SOCIÁLNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ. 2022c. *Příklady dobré praxe: Biostatek* [online]. [cit. 2022-10-24]. Dostupné z: <http://www.socialni-zemedelstvi.cz/biostatek/>

STECKEROVÁ, Jana. 2022. *Pokles volných pracovních míst pokračuje* [online]. Komerční banka, a.s. [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/zpravy/680331-pokles-volnych-pracovnich-mist-pokracuje-komentar/>

SZIF. 2013. *Program rozvoje venkova* [online]. [cit. 2022-01-04]. Dostupné z: <https://www.szif.cz/cs/prv2014>

SZIF. 2022. *Sociální zemědělství: Analýza sociálního zemědělství v podmínkách ČR* [online]. Praha: Státní zemědělský intervenční fond [cit. 2022-10-06]. Dostupné z: https://www.szif.cz/cs/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fdokumenty_ke_stazeni%2Ffeafrd%2Fcsv%2Ftps%2F1513178153662%2F1656582742006.pdf

TESSEA. 2020. *Sociální podnikání: Definice tessea* [online]. Praha: TESSEA ČR, z.s. [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.tessea.cz/cz/socialnipodnikani/definice-tessea>

UJJ, A. a kol. 2021. *Sociální zemědělství: sbírka příkladů dobré praxe v zemích Visegrádu* [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství [cit. 2022-11-16]. ISBN 978-80-7434-593-7. Dostupné z: https://eagri.cz/public/web/file/673618/dobra_praxe_04_online.pdf

WWOOF CZ. 2022. [online]. [cit. 2022-01-04]. Dostupné z: <https://wwroof.cz/>

WWOOF. 2022. [online]. [cit. 2022-01-04]. Dostupné z: <https://wwroof.net/>

Legislativa

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 123/1998 Sb., zákon o právu na informace o životním prostředí

Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů

9 Seznam tabulek, obrázků, grafů a zkratk

9.1 Seznam tabulek

Tabulka 1: Hospodářské výsledky sociálních podniků.....	19
Tabulka 2: Nástroje APZ uplatněné v rámci SZ.....	31
Tabulka 3: Jihočeský kraj – ekonomické ukazatele.....	37
Tabulka 4: Rozložení respondentů dle pohlaví.....	46
Tabulka 5: Rozložení respondentů dle věkové kategorie	46
Tabulka 6: Nejvyšší dosažené vzdělání	47
Tabulka 7: Aktuální sociální postavení	47
Tabulka 8: Místo bydliště	48
Tabulka 9: Setkání s pojmem sociální zemědělství.....	48
Tabulka 10: Představa o pojmu SZ.....	48
Tabulka 11: Informační zdroje	49
Tabulka 12: Sociální tíseň.....	50
Tabulka 13: Léčebné zařízení	51
Tabulka 14: Nákupy potravin	52
Tabulka 15: Důvod nákupu od lokálních farmářů.....	53
Tabulka 16: Přínosy SZ	54
Tabulka 17: Názor na výrok	55
Tabulka 18: Zájem o SZ	56
Tabulka 19: Vyhodnocení H1	57
Tabulka 20: Statistické vyhodnocení H1	57
Tabulka 21: Vyhodnocení H2.....	58
Tabulka 22: Očekávané četnosti H2	58
Tabulka 23: Statistické vyhodnocení H2	59
Tabulka 24: Vyhodnocení H3	59
Tabulka 25: Očekávané četnosti H3	60
Tabulka 26: Statistické vyhodnocení H3	60
Tabulka 27: Vyhodnocení H4.....	61
Tabulka 28: Očekávané četnosti H4	61

Tabulka 29: Statistické vyhodnocení H4	62
Tabulka 30: Vyhodnocení H5	62
Tabulka 31: Očekávané četnosti H5	63
Tabulka 32: Statistické vyhodnocení H5	63
Tabulka 33: Vyhodnocení H6.....	64
Tabulka 34: Statistické vyhodnocení H6	64
Tabulka 35: Záměr aktérů pro práci v SZ.....	68
Tabulka 36: Znevýhodnění zaměstnanci	69
Tabulka 37: Propagace sociálního zemědělství	70
Tabulka 38: Rozvoj sociálního zemědělství a udržitelnost	71
Tabulka 39: Cíle udržitelného rozvoje.....	93
Tabulka 40: Základní prostředky léčby v TKK.....	94

9.2 Seznam obrázků

Obrázek 1: Míra nezaměstnanosti.....	32
Obrázek 2: Tři úrovně udržitelného rozvoje.....	33
Obrázek 3: Mapa sociálních farem v ČR.....	35
Obrázek 4: Terapeutická komunita Karlov v roce 2021	95

9.3 Seznam grafů

Graf 1: Vývoj VH po zdanění (v tis. Kč) – Sdružení POMOC, z.s.	38
Graf 2: Vývoj VH po zdanění (v tis. Kč) – SANANIM, z. ú.	40
Graf 3: Představa o sociálním zemědělství.....	49
Graf 4: Informační zdroje	50
Graf 5: Sociální tíseň	51
Graf 6: Léčebné zařízení.....	52
Graf 7: Nákupy potravin	53
Graf 8: Důvod nákupu od lokálních farmářů.....	54
Graf 9: Přínosy SZ	55

9.4 Seznam použitých zkratk

APZ	Aktivní politika zaměstnanosti
CLLD	Community Led Local Development
ČR	Česká republika
DPČ	Dohoda o pracovní činnosti
DPP	Dohoda o provedení práce
EHSV	Evropský hospodářský a sociální výbor
EP	Environmentální prostředí
ESIF	Evropské strukturální a investiční fondy
EVVO	Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta
EZFRV	Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova
IGGT	Internationalen Gesellschaft Garten Therapie
KPZ	Komunita podporovaného zemědělství
MAiE	Multifunctional Agriculture in Europe
MAS	Místní akční skupina
MF	Ministerstvo financí
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MZe	Ministerstvo zemědělství
NNO	Nestátní nezisková organizace
OZP	Osoba se zdravotním postižením

PGRLF	Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond
PRV	Program rozvoje venkova
SDGs	Sustainable Development Goals (Cíle udržitelného rozvoje)
SSR	Společný strategický rámec
SÚPM	Společensky účelná pracovní místa
SZ	Sociální zemědělství
SZP	Společná zemědělská politika
TKK	Terapeutická komunita Karlov
TUR	Trvale udržitelný rozvoj
ÚP	Úřad práce
UR	Udržitelný rozvoj
VH	Výsledek hospodaření
WISE	Work integration social enterprises
WWOOF	Worldwide Opportunities on Organic Farms

Přílohy

Příloha A: Cíle udržitelného rozvoje	93
Příloha B: Základní prostředky léčby v TKK	94
Příloha C: Terapeutická komunita Karlov v roce 2021	95
Příloha D: Ukázka dotazníku	96
Příloha E: Rozhovor s respondentem č. 1	102
Příloha F: Rozhovor s respondentem č. 2	104
Příloha G: Rozhovor s respondentem č. 3	107
Příloha H: Rozhovor s respondentem č. 4	109

Příloha A: Cíle udržitelného rozvoje

Tabulka 39: Cíle udržitelného rozvoje

Cíle udržitelného rozvoje		
1.	Konec chudoby	Vymýtit extrémní chudobu ve všech jejích formách po celém světě
2.	Konec hladu	Odstranit hlad, dosáhnout potravinové bezpečnosti, zlepšení výživy a prosazovat udržitelné zemědělství
3.	Zdraví a kvalitní život	Zajistit zdravý život a zvyšovat jeho kvalitu pro všechny obyvatele jakéhokoli věku
4.	Kvalitní vzdělání	Zaručit rovný přístup k inkluzivnímu a kvalitnímu vzdělání a podporovat celoživotní vzdělávání pro všechny
5.	Rovnost mužů a žen	Dosáhnou genderové rovnosti a posílit postavení všech žen a dívek
6.	Pitná voda, kanalizace	Zabezpečit všem dostupnost vody, sanitačních zařízení a udržitelné hospodaření s nimi
7.	Dostupné a čisté energie	Zajistit přístup k cenově dostupným, spolehlivým, udržitelným a moderním zdrojům energie pro všechny
8.	Důstojná práce a ekonomický růst	Podporovat trvalý, inkluzivní a udržitelný hospodářský růst, plnou a produktivní zaměstnanost a důstojnou práci
9.	Průmysl, inovace a infrastruktura	Budovat odolnou infrastrukturu, podporovat udržitelnou industrializaci a inovace
10.	Méně nerovností	Snížit nerovnost uvnitř států i mezi nimi, dosahovat růstu příjmů, posilovat sociální ekonomické a politické začleňování
11.	Udržitelná města a obce	Vytvořit inkluzivní, bezpečná, odolná a udržitelná města a obce
12.	Odpovědná výroba a spotřeba	Zabezpečit udržitelnou spotřebu, výrobu a hospodaření, snížit plýtvání potravinami a produkci odpadů
13.	Klimatická opatření	Přijmout bezodkladná opatření pro boj proti změnám klimatu a zvládnutí jejich dopadů
14.	Život ve vodě	Chránit a udržitelně využívat oceány, moře a mořské zdroje pro zajištění udržitelného rozvoje
15.	Život na souši	Ochraňovat udržitelné využívání suchozemských ekosystémů, hospodařit s lesy, potírat rozšiřování pouští, zastavit degradaci půdy a úbytek biodiverzity
16.	Mír, spravedlnost a silné investice	Podporovat mírové a inkluzivní společnosti pro udržitelný rozvoj, zajistit všem přístup ke spravedlnosti a vytvořit efektivní a odpovědné instituce na všech úrovních
17.	Partnerství ke splnění cílů	Oživit globální partnerství pro udržitelný rozvoj a posílit prostředky pro jeho uplatňování

Zdroj: vlastní zpracování na základě OSN, 2021

Příloha B: Základní prostředky léčby v TKK

Tabulka 40: Základní prostředky léčby v TKK

Základní prostředky léčby	Popis léčby
Skupinová terapie	léčba je založena především na skupinové psychoterapii; klient týdně absolvuje 22 hodin skupinové terapie
Režim a pravidla	celý program je velmi pevně strukturován, je vytvořena podrobná vnitřní legislativa a definováno pět kardinálních pravidel, při jejichž porušení je klient z komunity vyloučen
Pracovní terapie	je zaměřena především na zabezpečení vlastního chodu domu (vaření, hospodářství, zvířata, zahrada, úklid, praní, svépomocné opravy domu a zařízení, údržba) a pracovní činnost v rámci brigád a pracovních poměrů mimo komunitu. Jejich cílem je získání pracovních návyků a dovedností
Výchova a vzdělání	oblast výchovy je zaměřena především na trénink odpovědnosti, dále na získání hygienických, pracovních a společenských návyků; příprava plánů týdenních, měsíčních, finančních
Volnočasové aktivity	víkendové a týdenní zátěžové a zážitkové akce, sportovní aktivity
Sociální služby	hlavním cílem poskytování sociální práce v rámci léčby v TKK je odstranění negativních sociálních důsledků drogové kariéry, které ovlivňují současný život klienta a při jejich nevyřešení by se mohly stát zátěží v budoucnosti (evidence klienta na příslušném pracovním úřadě s možností získání dávek sociální péče; pomoc klientovi získat nové osobní doklady v případě jejich ztráty či vypršení jejich platnosti; zprostředkování kontaktu s policií, soudy, probačními pracovníky - cílem je, aby maximum trestních problémů bylo vyřešeno v rámci léčby v TKK)
Individuální psychoterapie	využívá se k doplnění skupinové práce a ve výjimečných případech a situacích
Rodinné poradenství a terapie	jednak formou rodičovských skupin, které mají především charakter skupinového poradenství (konají se v TK Karlov jednou měsíčně), a dále rodinné poradenství v rámci návštěv rodiny v komunitě
Zdravotní péče	jsou zajištěny služby psychiatra v rámci TKK, mimo komunitu pak služby praktického lékaře, pediatra, gynekologa, hepatologa a stomatologa, kteří poskytují kontinuální péči během pobytu klientů a dětí v komunitě
Psychiatrická péče	komunita externě spolupracuje s psychiatrem, který zajišťuje vstupní psychiatrická vyšetření a v případě potřeby poskytuje péči a medikaci klientům s psychiatrickými onemocněními

Zdroj: vlastní zpracování na základě SANANIM, 2021

Příloha C: Terapeutická komunita Karlov v roce 2021

Obrázek 4: Terapeutická komunita Karlov v roce 2021

Zdroj: SANANIM, 2022

Příloha D: Ukázka dotazníku

Vážené respondentky, vážení respondenti,

dovoluji si vás požádat o vyplnění následujícího dotazníku, který poslouží jako podklad pro bakalářskou práci „Sociální zemědělství v kontextu udržitelnosti rozvoje venkova“.

Dotazník je dobrovolný a anonymní, skládá se z 15 otázek (10 hlavních – u každé otázky je více možných odpovědí, 5 socio-demografických otázek) a jeho vyplnění vám zabere přibližně 5 minut.

Děkuji za váš čas a ochotu.

1. Setkal/a jste se někdy s pojmem „sociální zemědělství“?

- Ano
- Ne

2. Co si pod pojmem „sociální zemědělství“ představíte?

- Pracovní příležitost pro znevýhodněné osoby na otevřeném trhu práce
- Podpora kvality života osob vyloučených společnostmi prostřednictvím aktivit a práce ve faremním prostoru
- Propojení zemědělství, sociálních služeb a vzdělávání
- Vytváření nových pracovních pozic, vzdělávacích aktivit a uskutečňování terapií pro široké spektrum osob s dočasnými či trvalými specifickými potřebami za využití dostupných zemědělských zdrojů
- Prostředí, kde uživatel sociálních služeb získává pracovní návyky, schopnosti a dovednosti, vytváření sociálních kontaktů, využití volného času

- Dobrovolné docházení na farmu za účelem odpočinku, změny prostředí, zážitku fyzické práce, vytvoření pozitivního vztahu k venkovu a rozvoji lokální komunity
- Nemám ponětí, co si pod tímto pojmem představit

3. Z jakého informačního zdroje jste se o sociálním zemědělstvím dozvěděl/a?

- Televize
- Internet
- Škola (vyučování), publikace
- Osobní zkušenost
- Jiným způsobem:
- S tímto pojmem jsem se doposud neseťkal/a

4. Dostal/a jste se Vy osobně nebo osoba z Vašeho blízkého okolí do některé z těchto tísnivých sociálních situací?

- Dlouhodobá nezaměstnanost
- Problémová mládež
- Trest odnětí svobody
- Zdravotní postižení
- Mentální postižení
- Závislost (návykové látky, alkohol)
- Jiná sociální tíseň:
- Do žádné tísnivé sociální situace jsem se nikdy nedostal/a

5. Představte si, že jste se v takové sociální tísní ocitl/a a jste tak nucen/a vyhledat odbornou sociální péči. Jaký typ pomoci byste pro léčbu upřednostnil/a?

- Klasický uzavřený ústav sociální péče
- Komunitní dům, jehož součástí je např. zahrada, farma
- Sociální farma
- Terapeutická komunita
- Jiné zařízení:

6. Kde obvykle nakupujete potraviny pro Vaši domácnost?

- Supermarket (Kaufland, Albert, Tesco...)
- Prodejny se smíšeným zbožím (večerky)
- Specializované farmářské prodejny (Sklizeno, Náš grunt, Delmart...)
- Pojízdne prodejny
- Farmářské trhy
- Od „svého farmáře“
- Internet
- Jiné prodejny:

7. Z jakého důvodu nakupujete potraviny od lokálních farmářů?

- Zaručeně čerstvé zboží v biokvalitě
- Podpora malých pěstitelů
- Výrobky šetrné k přírodě a životnímu prostředí
- Od lokálních farmářů nenakupuji, protože o žádných nevím
- Z jiného důvodu:
- Nemám zájem o potraviny od lokálních farmářů

8. Sociální zemědělství (SZ) se zabývá začleňováním zdravotně či sociálně znevýhodněných osob a široké veřejnosti prostřednictvím zemědělských činností. Poskytuje jim možnost pracovního uplatnění, zlepšení sociálních vztahů ve společnosti, vzdělávání a volnočasové aktivity ve venkovském prostředí. Jakým způsobem je podle Vás sociální zemědělství přínosné pro naši společnost?

- Vytváření nových pracovních míst = snižování odlivu obyvatel z venkova a zvyšuje zaměstnanost
- Nabízí dostupnější sociální služby = sociální služby na venkově
- Pozitivní vliv na klienta = osoba získává sebeúctu rozvíjející se v péči o rostliny a zvířata, vznik vztahu mezi spolupracovníky a sociální začleňování
- SZ jako doplňkový zdroj příjmů = pro menší organizace možnost nového zdroje příjmů k rozvoji a ekonomické stabilitě
- Zlepšování životního prostředí = ekologicky šetrné postupy
- Vzdělávání veřejnosti a dětí = exkurze a výuka ve faremním prostoru
- Jiným způsobem:
- Nemyslím si, že má SZ přínos pro naši společnost

9. Je obecně známo, že je příroda mocná čarodějka, což sociální zemědělství více než potvrzuje. Jaký je Váš názor na následující výrok: „Lékař léčí, příroda uzdravuje“ – Hippokrates.

- Souhlasím
- Nesouhlasím

10. Chtěl/a byste se o sociálním zemědělství a jeho aktivitách dozvědět více?

- Ano
- Ne

11. Vaše pohlaví?

- Žena
- Muž

12. Vaše věková kategorie?

- Do 18 let
- Od 19 do 30 let
- Od 31 do 45 let
- Od 46 do 65 let
- 66 a více

13. Nejvyšší dosažené vzdělání?

- Základní
- Středoškolské
- Vysokoškolské, vyšší odborné

14. Jaké je Vaše sociální postavení?

- Student
- Zaměstnaný/á, OSVČ
- Nezaměstnaný/á
- Důchodce
- Jiné:

15. Místo Vašeho bydliště?

(město= více než 3 000 obyvatel, vesnice do 2 000 obyvatel)

Město

Vesnice

Příloha E: Rozhovor s respondentem č. 1

1. Co Vás přimělo pracovat právě v oblasti sociálního zemědělství?

„Mě osobně k tomu vedlo moje vzdělání v oblasti zemědělství a psychologie. Zároveň zemědělství vnímám jako přirozenou lidskou činnost, „rýpání“ v zemi je účinnou formou terapie, a proto považuji sociální zemědělství za dobrou cestu pro práci s osobami ze znevýhodněných skupin.“

2. Jakým způsobem probíhá motivace zaměstnanců?

„K práci a ochotě učit se novým věcem a rozvíjet se je motivujeme pozitivním příkladem ostatních kolegů a zajištěním kvalitní psychosociální podpory. K dobrému výkonu a k udržení se v naší společnosti se je snažíme motivovat finančně, firemními benefity a nadstandardním přístupem zaměstnavatele k zaměstnancům (netlačíme na vysoký výkon, nabízíme flexibilní přístup, úpravu činnosti pracovní doby apod.).“

3. Jak zajistit, aby znevýhodněné osoby nebyly pro plynulý chod společnosti spíše přítěží?

„Dobrou motivací zaměstnanců, zajištěním průběžné psychosociální podpory (aby se např. rodinné či osobní problémy neprojevíly v pracovním výkonu), ale hlavně tím, že pracovní postup upravíme tak, aby byl pro zaměstnance srozumitelný a snadno vykonatelný. Velkou roli hraje i umět umístit každého člověka na vhodnou pozici.“

4. Snažíte se nějakým způsobem propagovat sociální zemědělství?

„Samozřejmě. Sociální zemědělství chápeme jako jednu z našich priorit a víme, že přítomnost v médiích a informovanost veřejnosti jsou velmi důležité (a odrážejí se na udržitelnosti sociálního zemědělství skrze finanční přínos – při informovanosti lidí roste jejich ochota nakupovat právě produkty sociálního zemědělství).“

5. Jaká je podle Vás informovanost veřejnosti o SZ a jeho aktivitách v ČR?

„Myslím, že informací je dostupných dost, ale lidé, respektive média se o ně nezajímají. Nenazval bych to tedy přímo špatnou informovaností, ale spíš tím, že sociální zemědělství není takový mediální „hit“, jakým ze zemědělské oblasti jsou třeba často probírané dotace nebo řepka.“

6. Jak vnímáte současné postavení SZ v České republice?

„Vidím, že do sociálního zemědělství se často pouštějí podniky fungující v bio režimu. Dává to smysl. Práce v ekologickém zemědělství je pracnější než v konvenčním zemědělství a lidé s postižením jsou pro takový typ práce nejen vhodní. Zvládnou ji, má na ně terapeutický dopad, ale představují i relativně levnou pracovní sílu. Zároveň se mohou skrze zemědělství „zapracovat“ a postupně směřovat k jiným možnostem pracovního uplatnění, což se i děje.“

7. V čem podle Vás spočívá trvale udržitelný rozvoj venkova? A pomohlo by k jeho rozvoji i sociální zemědělství?

„Pomohlo a pomáhá. O tom nemám pochyb. Trvale udržitelný rozvoj venkova pro mě znamená jednak udržení místní komunity, jednak způsob hospodaření s půdou, který je udržitelný i pro další generace, aby zemědělství v daném místě mohlo fungovat nejen teď, ale i v budoucnu. To zároveň přispívá i k větší soběstačnosti místní komunity.

Role sociálního zemědělství je v tom důležitým prvkem – když v daném místě nějaký sociální podnik působí, ví i sama obec a lidé v ní, že tu lidé se znevýhodněním najdou smysluplné a přínosné uplatnění. Je to přirozený, efektivní a hezký princip.“

8. Jaké máte vize v rozvoji SZ do budoucna?

„Rozdělil bych to na tři větve: za první neustále a dlouhodobě pozitivně působit na místní komunitu, aby místní obyvatelé měli o sociální zemědělství zájem a podporovali ho. Za druhé je to podpora zakládání a rozvoje takovýchto podniků. Za třetí, a to osobně vnímám jako nejdůležitější, je to edukativní přesah sociálního zemědělství. Je třeba (a my to i děláme) edukovat širokou veřejnost, zejména děti a mládež. V případě, že se sociální zemědělství pojí s ekologickým zemědělstvím, je to nejlepší, protože v rámci edukace propaguje a prezentuje model zdravé půdy a zdravé komunity.“

Příloha F: Rozhovor s respondentem č. 2

1. Co Vás přimělo pracovat právě v oblasti sociálního zemědělství?

„Tak nějak to logicky vyplynulo. Nesměřovala jsem primárně do sociálního zemědělství, ale už 12 let se pohybuji kolem neziskovek a sociálních podniků, které podporují lidi s mentálním či fyzickým hendikepem. A zemědělství je jedna z oblastí, kde se právě takoví lidé mohou dobře zapracovat a uplatnit. Zemědělská práce působí terapeuticky a uplatní se při ní lidé zručnější i ti méně zruční, kteří můžou alespoň zalévat, přehazovat kompost nebo třeba omývat vypěstovanou zeleninu. Za dobu své práce jsem vystřídala několik organizací a pokaždé se alespoň v menší míře věnovaly i sociálnímu zemědělství.“

2. Jakým způsobem probíhá motivace zaměstnanců?

„To je hodně individuální. Někteří lidé přicházejí namotivovaní, chtějí pracovat a mají radost, že u nás dostanou šanci. Jiní, a to se často týká lidí s mentálním postižením, často dobře reagují na pozitivní příklad, ať je to mistr nebo nějaký zapracovaný kolega, který je pro ně vzorem a inspirací. Často je to právě dobrý tým a kolegové, které práce baví, co udrží i méně motivovaného zaměstnance v práci.“

Nedílnou součástí je i zajištění psychosociální podpory. Zkušený sociální pracovník se zaměstnanci pravidelně mluví a všímá si, zda se u někoho zhoršuje psychický stav, jestli nejsou nějaké problémy ve skupině atd., a pomáhá vše včas řešit.“

V sociálním zemědělství není moc financí „nazbyt“, a tak místo nějakých třináctých platů nebo jiných finančních odměn fungují jiné pracovní benefity: sleva na produkty firmy, časová flexibilita a vycházení vstříc potřebám zaměstnanců.“

3. Jak zajistit, aby znevýhodněné osoby nebyly pro plynulý chod společnosti spíše přítěží?

„Velkou roli tu hraje dobře vybrané a uzpůsobené pracovní místo a dobře nastavené pracovní úkony. Pokud každý dostane takovou práci, která ho bude těšit, dobré pomůcky a dobrého mistra, odvede i dobrý výkon. Opět je důležitá i psychosociální podpora a v našem případě i dobrá příprava každého jedince na práci skrze naše sociální služby. Často aplikujeme model,

ve kterém člověk začíná nácvikem v sociálně terapeutických dílnách, pokračuje malým úvazkem v integrační dílně a po zapracování směřuje do sociálního podniku.“

4. Snažíte se nějakým způsobem propagovat sociální zemědělství?

„Neřekla bych, že se „snažíme“, ale že to opravdu děláme. O své činnosti vydáváme tiskové zprávy, zveme k nám média, starosty z regionu, zástupce firem, jezdíme prezentovat na konference... Informujeme i spotřebitele, proč je sociální zemědělství dobré a proč by ho měli podporovat svými nákupy. Ve spolupráci se Sady sv. Prokopa, Asociací sociálního zemědělství, platformou SoFarm pracujeme na větším zviditelnění sociálního zemědělství jako celku. Jednáme ale i s politiky, hledáme podporu pro nový zákon o sociálním podnikání, nedávno se nám podařilo prezentovat sociální zemědělství v Poslanecké sněmovně. Samozřejmě je to všechno časově náročné a nad rámec naší běžné činnosti, ale vnímáme, že je to nesmírně důležité.“

5. Jaká je podle Vás informovanost veřejnosti o SZ a jeho aktivitách v ČR?

„To jsem vlastně zodpověděla už výše. Záleží, o jaké části společnosti se bavíme. Musím říct, že dobrá informovanost je často u mladých rodin z velkých měst, které chtějí kvalitní produkty pro své děti a nakupují v rámci KPZ a podobných odbytových družstev. Stejně tak lidé z vesnic a malých obcí, kde nějaký sociálně-zemědělský podnik funguje, jej často dobře znají a podporují. Z hlediska podílu to ale v české společnosti není velké procento populace...“

6. Jak vnímáte současné postavení SZ v České republice?

„Z hlediska legislativy má sociální zemědělství velkou nevýhodu v tom, že svou činností spadá pod gesci více ministerstev (MPSV, MZe, MPO, MF). To komplikuje jednání na vyšší úrovni. Zároveň se i sociálních zemědělců dotýká fakt, že v ČR už deset let čekáme na zákon o sociálním podnikání. Přesto je vidět, že sociální zemědělství má, minimálně na papíře, podporu vlády a institucí. Dokladem toho je Národní plán podpory rovných příležitostí OZP pro aktuální období, kde jsou vyzdviženy aktivity MZe na podporu zaměstnávání lidí s postižením v zemědělství, ale i nová strategie Evropské komise týkající se práv lidí s postižením. Druhou stranou mince je ale fakt, že navzdory slovní podpoře se každý rok snižuje objem financí, které MZe na zmíněnou podporu zaměstnávání OZP v zemědělství vyčleňuje.“

Z hlediska spotřebitelů bych řekla, že se situace pomalu zlepšuje. Lidé, kteří už o sociálním zemědělství vědí, ho velmi rádi podporují, spotřebitelé se vracejí a jsou věrní. Bohužel celková informovanost o tomto sektoru roste pomalu.“

7. V čem podle Vás spočívá trvale udržitelný rozvoj venkova? A pomohlo by k jeho rozvoji i sociální zemědělství?

„Nejenže pomohlo, ale pomáhá – jde o to, aby na venkově bylo dost pracovních míst, aby byly lokality alespoň částečně potravinově soběstačné a aby místní lidé konzumovali lokální produkty. Samozřejmě nemluvíme o 100 % spotřeby, ale o věci typu „kupuju lokální jablka ze sadu v sousední vsi, a ne jablka z Itálie v supermarketu“. Sociální zemědělci snad bez výjimky spadají do kategorie malých a středních podniků, což znamená, že nejde o velké koncerny, ale o firmy, které jsou zasazené do konkrétní lokality a komunity. Díky tomu ji znají a mají zájem na jejím udržení do budoucna, a tak dávají práci místním a chovají se k půdě ohleduplně, aby jim nesla úrodu po dlouhá léta. Nehledají rychlý zisk, ale dlouhodobou efektivitu. To ostatně neplatí jen pro ČR, ale i pro minimálně velkou část Evropy. Sociální zemědělci stejně fungují i v Německu, nedávno jsem četla o kalabrijské farmě, která zabraňuje odlivu lidí ze svého regionu a je energeticky soběstačná. Tenhle trend můžeme sledovat všude, a jsou to právě malé a střední sociální podniky, které ho tlačí kupředu.“

8. Jaké máte vize v rozvoji SZ do budoucna?

„Momentálně je to bohužel „přežit“. Inflace, šetřící spotřebitelé, rostoucí náklady na energie, neprovázání zvyšování minimální mzdy s navýšením příspěvku na zaměstnávání osob se znevýhodněním. To všechno narušuje naše cashflow a ohrožuje nás.

Pak máme konkrétní krátkodobé i dlouhodobé plány: chceme otevřít nové zahradnictví, plánujeme spolupráci s lázněmi v okolí při pěstování zeleniny pro jejich restauraci, chtěli bychom navýšit počet zaměstnanců se znevýhodněním, v dlouhodobějším horizontu chceme zahrnout i větší podíl agroturistiky a propagaci SZ mezi návštěvníky. V dnešní těžko předvídatelné době nevíme, kdy a zda vůbec se plány podaří realizovat, ale věříme, že to my i jiné podniky SZ ustojíme.“

Příloha G: Rozhovor s respondentem č. 3

1. Co Vás přimělo pracovat právě v oblasti sociálního zemědělství?

„V dřívějších letech jsem byl součástí terapeutické komunity jako pomocný terapeut a posléze jsem se přihlásil do konkurzu na ředitele, kterým jsem od roku 2017.“

2. Jakým způsobem probíhá motivace zaměstnanců?

„Snažím se, aby moje práce šla příkladem ostatním. Ta práce, kterou znevýhodnění zaměstnanci vykonávají, by pro ně měla být samotnou motivací. A vědí o tom, že to, co pod vedením odborného pracovníka vypěstují, se dále zprostředkuje v rámci komunity.“

3. Jak zajistit, aby znevýhodněné osoby nebyly pro plynulý chod společnosti spíše přítěží?

„Vyloženě práci s klienty na naší farmě se nevěnuji, ale všechny léčící se matky i mladiství závislí pracují pod vedením příslušného odborného pracovníka, který dohlíží na to, aby šlo vše tak, jak má.“

4. Snažíte se nějakým způsobem propagovat sociální zemědělství?

„Nesnažím. Klienty získáváme prostřednictvím kontaktních center v Praze, psychiatrických nemocnic, poradenské linky nebo adiktologické ambulance.“

5. Jaká je podle Vás informovanost veřejnosti o SZ a jeho aktivitách v ČR?

„V podstatě žádná. Okolí např. město Čimelice, které je 2 km od areálu, o komunitě neví. Je to hlavně odrazem společnosti. Veřejnost nevidí, jak je SZ pro společnost důležité.“

6. Jak vnímáte současné postavení SZ v České republice?

„Pro společnost je SZ velmi významné, ale veřejnost si to neuvědomuje. Dotace jsou nepřiměřené až bídné a celkově je SZ finančně náročné.“

7. V čem podle Vás spočívá trvale udržitelný rozvoj venkova? A pomohlo by k jeho rozvoji i SZ?

„Na trvale udržitelném rozvoji venkova má SZ velký podíl. Jak TUR, tak SZ v sobě nese sociální, ekonomické, environmentální stránky, které se vzájemně doplňují. Osobně si myslím,

že obě dvě problematiky přispívají nejen k rozvoji venkova, ale i celé jeho komunity, společenského a zemědělského života.“

8. Jaké máte vize v rozvoji SZ do budoucna?

„Přáli bychom si, kdyby se o nás a našem přínose pro společnost více vědělo a aby sociální zemědělství sloužilo společnosti jako nástroj pro osobnostní růst. Do budoucna máme v plánu schůzku a podporu od pana Chovance.“

Příloha H: Rozhovor s respondentem č. 4

1. Co Vás přimělo pracovat právě v oblasti sociálního zemědělství?

„Vystudovala jsem zdravotní školu a pracovala jako zdravotní sestřička. Poté jsem působila v terapeutické komunitě jako pracovní terapeut. Momentálně jsem předním zemědělcem v naší komunitě. Mám na starost chod sociální farmy, kde se zaměřujeme na chov koz a pěstování zeleniny a bylinek na záhonech.“

2. Jakým způsobem probíhá motivace znevýhodněných zaměstnanců?

„Klienty mám jako „šéf“ sociální farmy na starost osobně. Zaučuji je tedy sama a snažím se jim jít příkladem. V podstatě se v kolektivu motivují navzájem sami a snaží se vykonat práci lépe než jejich kolega.“

3. Jak zajistit, aby znevýhodněné osoby nebyly pro plynulý chod společnosti spíše přítěží?

„Každý klient se zaučuje různou dobu (matky jsou schopné se činnosti naučit např. za 3 dny, avšak mladistvé závislé zaučuji třeba měsíc, než jsem zcela přesvědčena, že svou práci budou vykonávat spolehlivě). Po zaučení jsou klienti většinou namotivováni v práci pokračovat a prospět tak komunitě, protože to je momentálně jejich pomyslný domov.“

4. Snažíte se nějakým způsobem propagovat sociální zemědělství?

„Osobně se o to nijak nesnažím.“

5. Jaká je podle Vás informovanost veřejnosti o SZ a jeho aktivitách v ČR?

„Jsem si vědoma toho, že informovanost veřejnosti je hodně slabá. Jediný způsob, jak se o SZ lidé dozvědí, je podle mého názoru z internetu. V ostatních médiích se o této problematice skoro vůbec nemluví.“

6. Jak vnímáte současné postavení SZ v České republice?

„Nápad je to skvělý, ale narazili jsme na spoustu překážek. Naše komunita vnímá současnou situaci SZ jako velmi neuspokojivou. Jsou zde mezery převážně ze strany státu a jeho podpor. Rozvoj SZ je nejvíce brzděn legislativou a hygienou.“

7. V čem podle Vás spočívá trvale udržitelný rozvoj venkova? A pomohlo by k jeho rozvoji i sociální zemědělství?

„Určitě ano, tyto dvě položky k sobě neodmyslitelně patří a navzájem se doplňují. TUR souvisí jednoznačně s komunitním rozvojem, ekologickým přístupem, který se následně projeví i v té ekonomické stránce.“

8. Jaké máte vize v rozvoji SZ do budoucna?

„Jak jsem již zmiňovala, celkově je rozvoj SZ a naší činnosti hodně brzděn legislativou a hygienou. Kdyby bych mluvila za naši terapeutickou komunitu, do budoucna by nám jistě pomohlo, kdyby o nás lidé více věděli. Kdyby se naskytla možnost, jak naše výrobky dostat mezi lidi (např. zhotovení mlékomatu na kozí mléko, které zatím zprostředkováváme pouze v rámci naší komunity). Dále bychom chtěli koupit nějaké pozemky a rozšířit chov koz.“